Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Antonie Alexejeva

Komparativní analýza řečových aktů knížete Myškina v románu *Idiot* F.M. Dostojevského v novém překladu Libora Dvořáka a jeho porovnání s dřívějšími českými překlady Stanislava Minaříka, Bohumila Mathesia a Terezy Silbernáglové

Comparative analysis of speech acts of the Prince Myshkin in the novel *Idiot* by F.M. Dostoevsky in the newest Czech translation by Libor Dvořák and its comparison with previous Czech translations by Stanislav Minařík, Bohumil Mathesius, and Tereza Silbernáglová

Praha 2022 Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 07. 08. 2022

Antonie Alexejeva

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce panu doktorovi Stanislavu Rubášovi za jeho cenná doporučení, profesionální i morální podporu při zpracování mého výzkumu. Taktéž bych chtěla poděkovat celému ústavu ÚTRL, jelikož jen díky znalostem a zkušenostem získaným během studia na ústavu jsem se mohla dostat ke zpracování této práce a prozkoumat tak dílo mého nejoblíbenějšího ruského spisovatele.

Klíčová slova: Dostojevskij; Idiot; kníže Myškin; český překlad; Libor Dvořák; Stanislav Minařík; Bohumil Mathesius; Tereza Silbernáglová, ruská klasika, translatologie.

Key words: Dostojevsky; The Idiot; Prince Myshkin; Czech translation; Libor Dvořák; Stanislav Minařík; Bohumil Mathesius; Tereza Silbernáglová, Russian classic literature, Translation studies.

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá nejnovějším překladem románu *Idiot* F. M. Dostojevkého v podání Libora Dvořáka (2020). Překlad je porovnáván s předchozími vydanými překlady od tří českých překladatelů: Stanislava Minaříka (2014), Bohumila Mathesia (2007) a Terezy Silbernáglové (2005). Hlavním záměrem této práce bylo zjistit, zda překlad od Libora Dvořáka přináší inovace v porovnání s předchozími překlady, v čem a jakým způsobem se od již existujících překladů odlišuje. Analýza a porovnání nového překladu nám ukázaly, že vytvoření nové verze románu *Idiot* F. M. Dostojevského bylo přínosné, a to především z hlediska translace vybraných jazykových a uměleckých hodnot originálu na českého čtenáře.

Abstract:

This thesis explores the latest Czech translation of the novel *The Idiot* by F. M. Dostojevky rendered by Libor Dvořák (2020). This translation is compared with the previous published translations from three Czech translators: Stanislav Minařík (2014), Bohumil Mathesius (2007) and Tereza Silbernáglová (2005). The main purpose of this thesis is to find out whether the translation by Libor Dvořák brings innovations in comparison with previous published works and to emphasize how it differs from the existing translations. The analysis and comparison of the newest translation is leading to the conclusion that the new Czech version of F. M. Dostoevsky's novel *The Idiot* was beneficial, especially in terms of transfering of linguistic and artistic values of the original to the Czech readers.

Гений Достоевского вообще – чудо.

Чудо света из тьмы, чудо целого, созданного

Из ничего, из каких-то бессвязных обрывков.

Но Мышкин – двойное чудо. В нём Свет стал

Словом, Плотью.

Г.С. Померанц

Obsah

Úvod 8

1. Metodologická východiska 13

2. Komparativní analýza 20

2. 1. Charakteristika knížete L. N. Myškina 21

2. 2. Praktická analýza řečových aktů knížete Myškina 25

2. 2. 1. Dialog knížete s komorníkem 25

2. 2. 2. Dialog knížete s generálem 59

2. 2. 3. Dialog knížete s generálovou a dcerami 85

2. 2. 4. Scéna se čtením obličejů 104

3. Zhodnocení a závěry práce 144

3. 1. Zhodnocení praktické části 144

3. 2. Analýza závěrů z praktické části 145

3. 2. 1. Tendence překladatelů 146

3. 3. Zodpovězení otázek k výzkumu 149

4. Seznam použité literatury 151

4. 1. Tištěné zdroje 151

4. 2. Internetové zdroje 151

5. Přílohy 153

Úvod

Román *Idiot* F.M. Dostojevského patří mezi nejvýznamnější díla tohoto ruského klasika a je zároveň perlou světové literatury. V této práci máme možnost prozkoumat jazyk a styl originálu a jeho průnik do české kultury prostřednictvím nejnovějších českých překladů.

Tento román byl v češtině publikován již v mnoha vydáních, a to celkem 12krát.[1] Avšak se česká nakladatelství stále nepřestávají zajímat o jeho nové verze. Poslední verzí od českého překladatele Libora Dvořáka, vydanou nakladatelstvím Odeon v roce 2020, se budeme v této práci zabývat podrobně. Dřívější překlady, které jsou v českém prostředí nejznámější, pochází od Stanislava Minaříka (první vydání v roce 1925), Bohumila Mathesia (první vydání v roce 1931) a Terezy Silbernáglové (první vydání v roce 1959). Překlady Terezy Silbernáglové vznikaly často ve spolupráci s Kamilem Bednářem, který pracoval na verších v románu; překlad se od prvního vydání ještě pozměňoval, v letech 1959 až 2008 vyšel celkem devětkrát.[2] Počin Terezy Silbernáglové se stal oblíbenou předlohou i pro několik divadelních inscenací románu *Idiot*.[3] Stanislav Minařík překládal z ruštiny a polštiny v první polovině 20. století a byl zároveň českým nakladatelem. Kromě románu Idiot přeložil ještě Dostojevského *Běsy*. Bohumil Mathesius taktéž překládal v první polovině 20. století, byl to mj. významný rusista a literární vědec. Mezi jeho počiny se objevily překlady mnoha ruských klasiků jako např. L. N. Tolstoj, A. S. Puškin, M. Gorkij, N. V. Gogol a další; kromě románu *Idiot* od Dostojevského přeložil také dílo *Uražení a ponížení*.

Chceme analyzovat několik českých překladů v první řadě proto, abychom si ukázali, jaké tendence měli jednotliví překladatelé při převodu charakterů postav románu do českého prostředí. Pomocí detailní analýzy řečových aktů hlavních postav v nejnovějším zpracování od Libora Dvořáka a jeho porovnáním s dřívějšími překlady bychom měli být schopni na konci tohoto výzkumu odpovědět na následující **otázky**, které má tato práce za cíl prozkoumat:

---

1 Publikace českých překladů románu Idiot. URL: https://www.databaze-prekladu.cz [cit. 2021-07-21].

2 Překlady Terezy Silbernáglové. URL: https://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000002488 [cit. 2021-07-21].

3 Česky rozhlas Vltava: *Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Idiot.* URL: https://vltava.rozhlas.cz/fjodor-michajlovic-dostojevskij-idiot-7691574; Divadelní noviny: *Přehnané ambice Idiota*. URL: https://www.divadelni-noviny.cz/mestska-divadla-prazska-idiot-recenze; Městská divadla pražská (Divadlo Rokoko): *Idiot*. URL: https://www.i-divadlo.cz/divadlo/mestska-divadla-prazska/idiot; Městské divadlo Zlín: *Idiot*. URL: https://www.i-divadlo.cz/divadlo/mestske-divadlo-zlin/idiot [cit. 2021-07-21].

1) *Co nového přináší poslední překlad od Libora Dvořáka v porovnání s předchozími překlady, v čem a jakým způsobem se od již existujících překladů odlišuje?*

2) *Který z uvedených překladů je, s ohledem na teoretický a praktický výzkum provedený v této práci, nejvhodnější?*

3) *Je potřeba vytvářet stále nové verze Dostojevského v české literatuře, anebo je lepší se držet již zavedených tradic a nesnažit se o inovativní přístup jak pro daný originál, tak pro další díla tohoto ruského klasika?*

Pro zvolení nejlepší strategie k zodpovězení výše uvedených výzkumných otázek jsme se v neposlední řadě opírali o tři diplomové práce, které se týkají rozboru děl F. M. Dostojevského.

První práce, ze které jsme vycházeli je práce M. Voľovčíkové: *Významová mnohoznačnosť slova jako problém umeleckého prekladu/na základe románu F. M. Dostojevského „Bratia Karamazovci“.*[4] Práce zkoumá dílo Dostojevského z různých stran, nejprve vysvětluje, co znamená myšlenka v díle Dostojevského a jakým způsobem ji hrdinové románu odrážejí. Řeší se tedy filozofické otázky prostřednictvím jistých situací, ve kterých se ukazují pravé lidské stránky. Dále se zabývá otázkou kompozice a žánru, tedy na jakých základech je postaven román Dostojevského. Voľovčiková vychází z ruského teoretika M. M. Bachtina, který rozděluje román na tři linie: epickou, rétorickou a karnevalovou. Práce podle Bachtinovy teorie[5] vyjmenovává žánry, které jsou součástí děl Dostojevského, jako např. Menippská satira, sokratovský dialog, žánrově odlišné vložky (novely, historky, proslovy atd.). V díle Dostojevského všechny tyto složky tvoří organickou jednotu. Bachtin nazývá tuto mnohoznačnost **polyfonií**. Práce Volovčikové dále rozebírá stylistické prostředky, které jsou použity k dosažení mnohoznačnosti slova v románu *Bratři Karamazovovi* a v díle Dostojevského obecně; jednotlivé prostředky stylizace, jako jsou parodie, expresivita a imprese, a s tím spojené možnosti významové kapacity slova, jsou zobrazeny a analyzovány na příkladech komunikačních situací v překladu.

---

4 VOĽOVČÍKOVÁ, M. *Významová mnohoznačnosť slova jako problém umeleckého prekladu/na základe románu F. M. Dostojevského „Bratia Karamazovci“,* diplomová práce, FF UK ÚTRL v Praze, 1981.

5 БАХТИН, М. М. *Проблемы поэтики Достоевского*, 1963. URL: https://fedordostoevsky.ru/pdf/bakhtin_ppd.pdf. [cit. 2021-08-03].

Cílem této práce je ukázat, jakým způsobem se projevuje mnohoznačnost slova v románu Dostojevského a jaké problémy mohou vyvstat při překladu této mnohoznačnosti.

Druhá práce, ze které jsme čerpali poznatky, je práce I. Ďumbalové – *Význam Bachtinovy teorie románu pro překlad Zločinu a trestu F. M. Dostojevského.*[6] I zde se aplikují názory M. M. Bachtina na tvorbu F. M. Dostojevského. Práce rozebírá pohled Bachtina na hrdinu v románech Dostojevského, hrdinové představují mnohost rovnoprávných vědomí a jejich vlastních světů. Hrdina je samostatnou jednotkou a jeho slovo má stejnou váhu jako slovo autorovo. Světy jednotlivých hrdinů se dostávají do vzájemných vztahů, konfrontují se navzájem. Do popředí se tedy dostávají konfliktní situace (karnevalový ráz prózy), kde se střetávají protichůdné myšlenky, rozpor dvou hlasů (mladí – stáří, bohatství – chudoba, vysoké – nízké, víra – ateismus atd.). Typické příklady z různých děl Dostojevského, kde se projevuje karnevalizace: Raskoľnikov – vrah mluví s prostitutkou a čte se u toho evangelium. V *Bratrech Karamazovových* se vykonavatel vraždy Smerďakov setkává s autorem této myšlenky Ivanem. Peníze za vraždu se přikrývají knihou s názvem *Výroky našeho svatého otce Izáka Syrského.*

Slovo je podle Bachtina nejdůležitější složkou v románu Dostojevského. Rozděluje ho na tři typy: slovo přímé (zacílené na předmět), slovo objektální neboli zobrazené (např. přímá řeč hrdinů) a stylizované slovo – je vždy dvojhlasé, jeho prvotní význam slouží jinému účelu (může se tedy projevovat jako parodie, polemika, stylizace, replika dialogu). **Komunikativní funkce jazyka** se projevuje také pomocí takových stylistických prostředků, jako jsou skryté dialogy, polemicky zabarvená zpověď, skrytá polemika, intonace, autoritativní promluva atd. Práce Ďumbalové také zmiňuje několik dalších ohlasů na Bachtinovu teorii od kritiků jako jsou např. Grossmann, Engelgardt, Čičerin, Bursov, Kožinov, Zundelovič, Lichačov.

Záměrem této diplomové práce je zobrazit koncepci, jak se dá nad dílem Dostojevského přemýšlet při jeho překládání. Práce je taktéž podložena příklady z překladu díla a ukazuje se na nich, kde překladatel pochopil a předal autorův záměr, a kde se záměr naopak ztratil či nebyl předán správně. Překladatelova práce by se tedy neměla opírat pouze o talent překladatele, nýbrž by se také měla brát v potaz i teorie, která poukáže na složitá místa v překladu.

---

6 ĎUMBALOVÁ, Iveta. *Význam Bachtinovy teorie románu pro překlad Zločinu a trestu F. M. Dostojevského*, diplomová práce, FF UK ÚTRL v Praze, 1982.

Třetí práce, kterou jsem se inspirovala, je práce J. T. Cvachové – *Dostojevského Bratři Karamazovi v českém překladu.*[7] Zde se setkáváme s dalším Bachtinovým termínem, který se týká výstavby monologu: vědomá nevědomost, která se často vyskytuje v dílech Dostojevského. Jde o utajenou myšlenku, něco, co hrdina neřekne nahlas: uvádí se příklad Ivana Karamazova, který svoji myšlenku přímo nevysloví, ale čtenář ji „pociťuje" mezi řádky. Takto se formuje slovo a jeho řečový efekt v románu Dostojevského. Zároveň tento skrytý monolog v sobě nese hlubokou myšlenku: jestliže tedy slovo hrdiny není v souladu s jeho přesvědčením, dochází k rozpolcenosti a k nevyhnutelné tragédii.

Co se výstavby románu týká, rozebírá práce několik prostředků, které jsou v díle použity. Kromě již výše zmíněné polyfonie a karnevalizace se jedná např. o **extenzivní rozvinutí příběhu**, kde se všechno odehrává v jedné časové rovině a nastává rychlý spád děje.

Podle D. S. Lichačova, který říká, že Dostojevskij vidí příběh v prostoru, a ne v čase; jednotlivé postavy jsou vedle sebe či naproti sobě, nikoliv však za sebou. Jde o souběžnou existenci, která právě umožňuje vznik mnohotvárnosti v díle Dostojevského. Čtenář tedy musí pracovat současně s autorem na společné koncepci románu. Dále se jedná o **dialogičnost románu**, kde hlavním jevem je **nedořečenost** dialogu (popř. dvojitého dialogu), která vytváří určité napětí. Čtenář je vtažen do děje natolik, že se sám stává hrdinou. Práce Cvachové dále vysvětluje použité prostředky na jednotlivých příkladech, kde uvádí překlad a všechny problémy, se kterými se může překladatel potýkat (např. frazeologizmy, reálie, přechodníky, zastaralé výrazy apod.).

Cílem této diplomové práce je vysvětlit filozofický základ románu, jazykové a stylistické prostředky originálu a analyzovat jejich použití v českém překladu románu Bratři Karamazovovi. V praktické části se předvádí použití jednotlivých aspektů na překladu, což umožňuje detailní analýzu překladu z hlediska jeho sémantické a stylistické funkčnosti.

Po přečtení a analýze těchto prací jsem zvolila následující postupy pro svůj výzkum:

1) **V první kapitole** představím metodologická východiska, která poskytnou vhled hned do několika teorií, o které se budu opírat při své praktické analýze. Poznatky z této kapitoly budu čerpat částečně z Bachtinovy teorie o použití slova v jazyce Dostojevského, částečně z teorií řečových aktů, a nakonec také z odborných článků a akademických prací, které zahrnují počiny významných ruských jazykovědců

7 CVACHOVÁ, J. T. *Dostojevského Bratři Karamazovi v českém překladu*, diplomová práce, FF UK ÚTRL v Praze, 1999.

a literárních badatelů, již se zabývají Dostojevským. Taktéž mi budou nápomocné i sekundární zdroje, které uvádím v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Tato kapitola poslouží k určení směru, kterým se budu ubírat při praktickém zkoumání ve druhé kapitole a vytvoří celkovou teoretickou koncepci pro vnímání řečových aktů postav v románu.

2) **Druhá kapitola** se bude věnovat ryze praktické komparativní analýze, v rozborech textů se zevrubně zaměřím na řečové jednání hlavní postavy románu, tedy knížete Lva Nikolajeviče Myškina, ale i dalších postav, které se s knížetem v střetávají v dialozích. K porovnání budeme mít k dispozici čtyři české překlady, z nichž každý má svoje kvalitní stránky, ale také se každý odlišuje od jiných překladů svým jedinečným stylem. Analýza nám ukáže, v čem konkrétně se překlady liší, v čem se doplňují. Zaměříme se především na nejnovější překlad Libora Dvořáka, který podrobíme výzkumu z pohledu rodilé mluvčí ruštiny, což by nám mělo umožnit odhalit i jemné sémantické a stylistické rozdíly mezi ruským originálem a českými překlady.

3) **V závěrečné fázi** našeho výzkumu zohledním autoreflexi od překladatele samotného, což by nám mělo odkrýt širší kontext při pohledu na překladatelovo zpracování díla, a posloužit při konečném zhodnocení výsledků našeho zkoumání. Shrnutím všech získaných poznatků z předchozích kapitol se pokusíme zodpovědět stěžejní otázky, které jsme si položili na začátku práce.

Výsledky práce mohou být použity pro další akademický rozbor děl Dostojevského. Naše komparativní analýza by mohla být užitečná pro účely kritiky a zároveň pomůže nastínit, jakým směrem je třeba rozvíjet překládání tohoto klasika a jakým způsobem je možné jeho dílo ještě více přiblížit českému čtenáři tak, aby se komunikační efekt překladu Dostojevského díla maximálně podobal komunikačnímu efektu originálu.

1. Metodologická východiska

V této kapitole se budu věnovat metodologickým postupům, které budou použity pro rozbor románu *Idiot*. Ke své praktické analýze budeme potřebovat hned několik zdrojů, které nám poslouží k přesnému porovnání překladů, pojmenování důležitých aspektů v tomto porovnání a následně k jejich celkovému zhodnocení. Rozmanitost zdrojů a postupů zjišťování rozdílů v překladech mi nakonec umožní přehlednou analýzu, ze které bude vidět, který překlad z hlediska řečových aktů aktérů románu nejvíce odpovídá předloze.

Prvním zdrojem, ze kterého vycházíme, je již v úvodu zmíněna práce I. Ďumbalové, která se věnuje mj. teorii Bachtina o použití *slova* v díle Dostojevského. Vzhledem k povaze naší práce nás bude zajímat **slovo zobrazené**, jelikož studujeme hlavně přímou řeč postav. Dále budeme zdůrazňovat **slovo stylizované**, kde se i dle teorie Bachtina zaměříme na **slovo polemické** a **repliky dialogu**. Z jazykového hlediska pro nás bude rovněž důležitá **výstavba vět** jednotlivých postav, jejich **intonace**, **záměr mluvčího** a to, jakým způsobem se tento záměr ve vztahu k jiným účastníkům dialogu uskutečňuje. Budeme tedy sledovat jak otevřené, tak skryté **motivy a nálady**, skryté polemiky a myšlenkové procesy jednotlivých postav s jejich propletenými významy slov mezi řádky a vsuvkami, jak je to u Dostojevského zvykem. Budeme se při analýze ptát: proč se v určité výpovědi dané postavy objevuje zrovna ten či onen akcent v původním textu a jakým způsobem je zobrazen v překladech. Tento postup nám umožní co nejpřesnější přiřazení řeči postav k jednotlivým typům slov a výpovědí. Takto budeme moci pojmenovat jevy, se kterými se setkáme při analýze jak řečových aktů samotných, tak i těch klíčových částí textu, které propojují význam vyřčeného postavami se situací, ve které se nachází, a dokreslí tak skutečnou charakteristiku postavy a stylistiku jejího jazyka.

Dalším zdrojem, ze kterého budeme čerpat teoretické poznatky pro zpracování naší analýzy, je **teorie řečových aktů**. Budeme vycházet z teorií J. L. Austina a J. R. Searla, které se považují za klasické výklady uvedené teorie. Podle Austinovy teorie rozlišujeme věty konstativní a performativní.[8] Pomocí performativních vět něco „slovy“ konáme, vztahují se tedy ke skutečné situaci, kdy daná osoba pronese něco s konkrétním záměrem. Konstativní věty naopak stav věcí pouze oznamují a nemohou tedy stav věcí měnit. Nás budou v práci zajímat především **performativa**, tedy

8 THEIMEROVÁ, Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, FHS UK v Praze, 2016, s. 14 [cit. 2021-07-03].

výrazy, kterými daná postava ovlivňuje děj. Dále se řečové akty dle Austina rozdělují na **lokuční**, **ilokuční** a **perlokuční**.[9] Za lokuční akt se považuje samotná promluva, pomocí které mluvčí realizuje své řečové jednání.[10] Lokuci dále můžeme rozložit na tři akty: **fonetický**, **fatický** a **rhétický**.[11] „Fonetický akt spočívá pouze v pronášení určitých zvuků. Fatický akt je vypovídání jistých slov, tj. zvuků určitého typu, které patří k určitému slovníku, a to takových, které odpovídají určité gramatice. Rhétický akt je takový akt, při němž se těchto slov používá s jistým, více či méně určitým smyslem a referencí.“[12] Pokud dále analyzujeme **význam** řečového jednání a jeho **smysl** – jedná se o ilokuční akt. Ilokučním aktem **za pomoci jazyka něco vykonáváme**.[13] „Ilokuční silou se rozumí **působnost mluvčího aktu na adresáta**, tedy proč, s jakým cílem a úmyslem mluvčí něco (obsah výpovědi) v dané situaci vzhledem k adresátovi říká, jako co svou výpovědí míní.“[14] Působnost na adresáta se dále vyvíjí v **následné důsledky** určité výpovědi, tedy ve **skutečný efekt** vyřčeného na posluchače – v tu chvíli řečový akt přechází do perlokuce. Posluchač pak nějakým způsobem na danou výpověď reaguje, a slova se tak mění v činy. „Říká-li se něco, pak to často má také nějaké účinky na pocity, myšlenky či jednání posluchačstva, nebo mluvčího anebo jiných osob, a lze to činit se záměrem, úmyslem či cílem právě tyto účinky vyvolat.“[15] K perlokučním aktům se dá zařadit např. přesvědčování, přemlouvání, zastrašování atd.[16] Ve své praktické analýze se zaměřím na ilokuční a perlokuční akty.

Klasifikace ilokučních aktů podle Austina je následující:

- **Verdiktivy** – pomocí nich vynášíme soudy o ostatních, verdiktivy tedy něco stanovujeme, charakterizujeme, něco někam řadíme, oceňujeme a analyzujeme apod.[17]

---

9 *Ibid*., s. 16

10 *Ibid*., s. 16

11 *Ibid*., s. 16

12 AUSTIN, J. L. Jak udělat něco slovy, 2000, s. 102 [cit. 2021-08-06].

13 THEIMEROVÁ, Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, FHS UK v Praze, 2016, s. 14 [cit. 2021-07-03].

14 MACHOVÁ, S., ŠVEHLOVÁ, M. *Sémantika & pragmatická lingvistika*, 2001, s. 90 [cit. 2021-08-06].

15 AUSTIN, J. L. Jak udělat něco slovy, 2000, s. 106 [cit. 2021-08-06].

16 THEIMEROVÁ, Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, FHS UK v Praze, 2016, s. 14 [cit. 2021-07-03].

17 *Ibid*., s. 18

- **Execitivy** – formulují kladné či záporné rozhodnutí o jistém jednání nebo jeho vyhlášení. Můžeme sem zařadit výrazy jako odsoudit, vymáhat, degradovat, nominovat, jmenovat apod.[18]

- **Komisivy** – sem řadíme závazky, mluvčí může takto slibovat, přísahat, ručit se, povolovat, svolovat apod.[19]

- **Behavitivy** – taková slova označujeme jako reakci okolí na jednání a postoje mluvčího. Patří sem např. děkování, soucítění, omluva, složení komplimentu, připíjení, loučení se apod.[20]

- **Expozitivy** – tato slova prezentují náš názor. Můžeme sem zahrnout vysvětlení stanoviska, vedení argumentace a objasnění způsobů použití a referencí. Jsou to výrazy jako tvrdit, popírat, informovat, dokazovat, rozlišovat apod.[21]

Přesné zařazení sloves do jednotlivých složek však nemůže být nikdy definitivní, jelikož performativní funkce vždy vyplynou teprve z užití v kontextu, a tedy z toho, „zdali pragmatická složka řečového aktu zahrne všechny podmínky jeho úspěšnosti.“[22] Performativní akt navíc lze vyjádřit i jiným prostředkem než jen slovem, např. posunkem, gestem, intonací apod.[23] Taková vyjádření budeme při rozboru ilokučních aktů brát v potaz – v románu je nacházíme především v autorské řeči při popisech, hlavně pomocí adjektiv, příslovcí, citoslovcí aj.

Dále se podíváme na teorii řečových aktů podle J. R. Searla, jelikož první teorii rozvíjí a doplňuje. U Searla najdeme rozdělení řečových aktů na čtyři druhy: **výpovědní**, **propoziční**, **ilokuční** a **perlokuční**.[24] Výpovědní akt odpovídá Austinovu lokučnímu aktu, jde tedy o vyslovení zvuků jazyka

---

18 *Ibid*., s. 18

19 *Ibid*., s. 18

20 *Ibid*., s. 18

21 *Ibid*., s. 18

22 KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií,* 2008, s. 64–65 [cit. 2021-08-06].

23 THEIMEROVÁ, Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, FHS UK v Praze, 2016, s. 19 [cit. 2021-07-03].

24 AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*, 2000, s. 149 [cit. 2021-08-06].

(morfémů, slov, vět) v rámci určité gramatické struktury.[25] Propoziční akt značí referenci a predikci, jedná se o smysl výpovědi, vyslovení slov, které se něčeho týkají. Můžeme ho přirovnat k Austinovu lokučnímu rhétickému aktu. Ilokuční a perlokuční akty se podobají Austinovu výkladu. Searle však navíc definuje **nepřímé řečové akty**. Ty vznikají tehdy, pokud se nepřímo realizuje ilokuční akt pomocí jiného aktu.[26] Jedná se o situace, kdy mluvčí něco říká a zároveň tím míní něco jiného. Může se to projevovat implicitně, často např. formou otázek. Searle dále rozlišuje *propoziční obsah* a *ilokuční sílu*, kde v jedné větě mluvčí může vyjádřit jistý *ilokuční indikátor* (např. řekne „*Slibuji*,“), čímž ukáže, jakou ilokuční sílu má výpověď a dále pokračuje v propozičním obsahu *samotného jádra* sdělení (tedy vyslovení toho, co konkrétně slibuje – „Slibuji, *že přijdu přesně*.“).[27]

Pokud se podíváme na klasifikaci ilokučních aktů podle Searla, najdeme v ní následující mluvní akty:

- **Asertiva** (reprezentativa) – vyjadřují pravdivost jisté propozice mluvčího, tedy mentální stav jeho přesvědčení, např. když něco tvrdí, přísahá, vyvozuje, chlubí se apod.

- **Direktiva** – tyto výrazy mají ovlivňovat posluchače a přimět ho k tomu, aby určitým způsobem jednal, svět se u nich přizpůsobuje slovům, vyjadřuje se přání.“[28] Patří sem výrazy jako „požádat“, „přikázat“, nařídit, pozvat apod.[29] Také mohou mít funkci výpovědi „výzvové“, tedy tázací, jestliže otázka má přimět druhou stranu k jisté odpovědi/jednání.[30]

- **Komisiva** – zavazují mluvčího k nějakému budoucímu činu, svět se u nich přizpůsobuje slovům, vyjadřuje se záměr.“[31] Spadají sem slovesa jako „slíbit“, přísahat, sázet se, plánovat apod.[32]
- **Expresiva** – znázorňují psychický postoj mluvčího. „Vyjadřují postoje či emoce mluvčího, žádný směr přizpůsobení mezi slovy a světem u nich nenastává, vyjadřuje se libovolný

25 *Ibid*., s. 20

26 *Ibid*., s. 22

27 *Ibid*., s. 23

28 MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*, 2010, s. 174 [cit. 2022-08-03].

29 THEIMEROVÁ, Bc. Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy,* diplomová práce, FHS UK v Praze, 2016, s. 24 [cit. 2022-08-03].

30 SEARLE, J. R. A. *Classification of Illocutionary Acts. Language in Society* 5, 1976, s. 1–23.

31 MARVAN, T. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*, 2010, s. 174 [cit. 2022-08-03].

32 THEIMEROVÁ, Bc. Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, 2016 [cit. 2021-07-03].

mentální stav.“[33] Jedná se například o poděkování, kondolence, blahopřání, omluvy aj.[34]

- **Deklarativa** – Jedná se o účinek promluvy. „Deklarativa mění realitu v souladu s deklarovanou propozicí, nastává u nich obousměrný vztah přizpůsobení slov a světa, žádný mentální stav se nevyjadřuje.“[35] Spadají sem úkony jako jmenovat do funkce, vyhlásit válku, darovat, propustit aj.[36]

Tento podrobný rozbor typologie řečových aktů nám taktéž pomůže při analýze, a to především z hlediska pochopení a identifikace mluvních aspektů jako celku. Jednotlivé výpovědi postav tak budeme moci zkoumat jako určité typy vyjadřovacích prostředků, které v sobě nesou jisté explicitní či implicitní sdělení a jako celek vytváří „kostru“ monologů a dialogů pomocí slovesných forem, které určují dějovost těchto mluvních aspektů. Každá postava tak bude na řádcích/či mezi řádky románu „konat slovy“ a vytvářet jistou formu řeči, a tím pádem i typologii samotné postavy.

Předpokladem pro kvalitní analýzu řeči postav je pochopení principů jednání těchto jednotlivých postav a poznání jejich jistého psychologického archetypu, tedy ideje, kterou spisovatel v těchto postavách ve svém románu ztělesňuje. Proto **třetím zdrojem**, kterým jsem se inspirovala, je několik ruských rozborů postav románu a jejich stylu vyjadřování, které je s charakteristikou těsně spjato. Rozborů originálu z různých hledisek je skutečně mnoho, vybrala jsem proto pouze několik prací, které jsou pro můj výzkum zásadní, jelikož rozebírají nejen samotnou charakteristiku, nýbrž propojují **soubor vlastností** postavy s jejím **stylem vyjadřování**.

Jednou z takových vědeckých prací je: *Гендерная дифференция речевого поведения героев в романе Ф.М. Достоевского "Идиот".*[37] Práce se opírá o genderovou lingvistiku a psycholingvistickou analýzu, rozebírá charakteristiku jednotlivých postav a jejich řečových aktů v Dostojevského poetice. V rozboru postavy knížete Myškina se práce soustřeďuje na soubor

---

33 MARVAN, T. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*, 2010, s. 174 [cit. 2022-08-03].

34 THEIMEROVÁ, Bc. Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, 2016, s. 24 [cit. 2021-07-03].

35 MARVAN, T. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*, 2010, s. 175 [cit. 2022-08-03].

36 THEIMEROVÁ, Bc. Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, 2016 [cit. 2021-07-03].

37 BLOCHIN, A. V. *Гендерная дифференция речевого поведения героев в романе Ф.М. Достоевского "Идиот"*, 2016, URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26380163 [cit. 2021-07-03].

vlastností, které se odráží jak v jeho autorských popisech, tak v jeho řeči (ať už verbální či neverbální). Uvedu zde pouze některé příklady, popsané v práci, které považujeme za klíčové pro naši analýzu a které mohou ovlivnit rozhodování se o odlišnostech překladů.
U knížete to jsou vlastnosti jako *naivita, směšnost, jemnost, taktnost, nešikovnost, bezmoc, skromnost, nevinnost, schopnost empatie atd.* Kníže Myškin se ve své řeči odchyluje od stereotypního vnímání mužské postavy: vidíme v něm *nedostatek agresivity, plachost, je často v rozpacích, červená se, nerozumí emocionálnímu chování zamilovaných žen a neuvědomuje si náznaky*, které jsou mu např. Aglájou nepřímo sdělovány atd. To je bod, který nám umožní vnímat řeč knížete jako více jemnou, „ženskou“, pečující, milující, empatickou apod. Pokud bychom porovnali řeč knížete se řečí hlavní ženské hrdinky – Nastasji Filippovny Baraškovové, uvidíme, že její řeč je diametrálně odlišná. Jako žena taktéž vybočuje ze stereotypní představy o ženském vystupování a v jejím způsobu vyjadřování naopak převažuje *maskulinita*, často užívá agresivních výrazů, nadávek, posměšků, má sklon šokovat, napadat, ukazovat se na odiv, eskalovat situaci apod. Ve svém jednání je také hodně emocionální, vyjadřuje se velmi autoritativně. Na tomto pozadí pak ještě více vyniká femininní postava knížete.

U knížete dále můžeme podtrhnout tu skutečnost, že přijíždí po delší době z ciziny, a tedy nedisponuje dostatkem ruských mluvených prostředků (neovládá tak dobře ruské slovní hříčky, frazeologismy apod.)[38], svoje slova spíše čerpá z ruské literatury, což může být jeden z aspektů, proč lidem nemůže vyjádřit vše, co chce. Dalším bodem, který stojí za zmínku, je jeho zhoršující se nemoc, která má vliv na jeho myšlení a duševní stav, a tedy i na jeho způsob mluvení. Z jeho řeči je patrná nejistota, zvětšují se pauzy, opakování, zadrhává se a přemýšlí, anebo naopak mluví bez zastavení, až „horečnatě“. Z hlediska řečových aktů vidíme, že kníže Myškin spíše *doplňuje, konstatuje, prosí, omlouvá se apod.*, než aby svojí řečí *konal* přímo. V ostatních lidech vzbuzuje pocity a myšlenky, proniká do jejich hlubšího vědomí sebe sama a dělá to velmi taktním a jemným způsobem. Ten, kdo svojí řečí skutečně *koná* je znovu ženská postava Nastasji Filippovny, která velmi často vynucuje reakci ostatních naopak způsobem tvrdým. Při porovnání řečových aktů těchto dvou protikladů je potřeba zdůraznit i jejich *skrytý duchovní rozměr*. Zatímco u Nastaji Filippovny musíme číst mezi řádky, protože svoji velkou vnitřní citlivost a zranitelnost zakrývá svým drsným vystupováním navenek, u knížete je to, co říká – čistá pravda. To, jakým se zdá být je to, kým doopravdy je. Je to pravda o něm a jeho pocitech. Vše, co vidí, cítí a vnímá mají ostatní jako „na talíři“.

---

38 *Ibid.*, s. 39

Další vědecká práce, která nám pomůže při rozboru řečových aktů je *Концептосфера князя Мышкина (анализ языковой личности в произведениях Ф. М. Достоевского).*[39] Při rozboru jazykové osobnosti Myškina se tato práce opírají o tzv. **konceptosféru**, tedy jednotky, v jejichž rámci kníže přemýšlí, např.: *láska, štěstí, víra, utrpení, život, duše, krása*. Tyto prvky více či méně odráží životní postoj knížete a jeho filozofický obraz v románu. Proto si kníže Myškin vytvořil lexikon, který tomuto konceptu odpovídá. Např. děti pro něj znamenají pocity štěstí, klid, krásu, radost apod. Kníže Myškin hojně odkazuje na Boha a křesťanskou víru, ve své nemoci také vidí kousek štěstí a „vyššího" božího okamžiku. Utrpením je pro něj především utrpení jiných lidí. Skutečná láska pro něj spočívá v lásce k Bohu a ke všemu živému, proto i lásku k ženě prožívá nezištně a bez jakýchkoliv egoistických pohnutek. Milovat pro něj znamená pociťovat empatii, soucit a lítost ke komukoliv jako k živé bytosti. Proto se Parfjon Rogožin vyjadřuje ohledně jejich rozdílu v lásce k Nastasji Filippovně velmi trefně: *„Вернее всего то, что жалость твоя, пожалуй, еще пуще моей любви!"*

Výše zmíněné postupy nám pomohou k pochopení hlavní postavy románu a schopnosti správně hodnotit její jazykové prostředky tak, aby se shodovaly s její charakteristikou.

Celková koncepce práce se tedy bude opírat o **tři výše zmíněné metody** výzkumu. Při praktické analýze v další kapitole se pokusíme uplatnit tyto teoretické znalosti a propojit je v jeden celek tak, abychom ve výsledku získali široké spektrum možností zhodnotit, porovnat a zanalyzovat překlady a zodpovědět tak otázky uvedené v úvodu.

---

39 KOSYCH, E. A., TUŠINA, E. *Концептосфера князя Мышкина (анализ языковой личности в произведениях Ф. М. Достоевского)*, 2011. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptosfera-knyazya-myshkina-analiz-yazykovoy-lichnosti-v-proizvedeniyah-f-m-dostoevskogo/viewer [cit. 2021-08-06].

2. Komparativní analýza řečových aktů L. N. Myškina

V této praktické části práce se budeme věnovat komparativní analýze řečových aktů klíčové postavy románu *Idiot*. To, co touto analýzou sledujeme, je, zda charakteristika hlavního hrdiny odpovídá v českých překladech právě té představě, kterou nám Dostojevskij zprostředkovává. Řeč postavy proto budeme vnímat jako pojítko s touto vytvořenou představou a jednotlivé překlady budeme posuzovat podle tohoto měřítka. Cílem našeho výzkumu je nejen zachycení rozdílů v jednotlivých překladech, ale především vytvoření **uměleckého obrazu** postavy pro českého čtenáře. Proto nás budou zajímat nejen řečové akty samotného hrdiny, nýbrž i řečové akty dalších postav, které s ním komunikují, reagují na něj, ovlivňují jeho myšlenkové pochody a následně jeho jednání, a takovým způsobem spoluvytváří jeho obraz.

Ještě předtím, než se dostaneme k samotné komparativní analýze, je potřeba se podívat na hlubší smysl, který s sebou nese postava hlavního hrdiny a připomenout si, jakou roli zaujímá v Dostojevského díle.

2.1. Charakteristika knížete L. N. Myškina

Kníže Lev Nikolajevič Myškin je centrální postavou příběhu, díky které také vznikl název samotného díla. Jestliže se podíváme na samotné jméno hrdiny, najdeme tam jistou symboliku. Jméno Lev Myškin nese v sobě hned dva přenesené významy. Prvním z nich je lev, tedy vládce všech zvířat, tedy symbol moci a vrchnosti. Zatímco druhý symbol – myš, tedy rodové příjmení knížete, zobrazuje zvíře malé, tiché a bázlivé. V originálním popise najdeme charakteristiku vzezření knížete:

- *„…молодой человек, тоже лет двадцати шести или двадцати семи, роста немного повыше среднего, очень белокур, густоволос, со впалыми щеками и с легонькою,*[40] *востренькою, почти совершенно белою бородкой. Глаза его были большие, голубые и пристальные; во взгляде их*[41] *было что-то тихое, но тяжелое, что-то полное того странного выражения, по которому некоторые угадывают с первого взгляда*
в субъекте падучую болезнь.“[42]

Tady vidíme člověka, u kterého si ostatní mohou hned povšimnout, že trpí nemocí. Už samotný obraz, barva vlasů, výraz očí a obličeje nám mohou naznačit, že se kníže snad podobal andělu, má v sobě už od pohledu něco, co připomíná tváře svatých.

- *„Лицо молодого человека было, впрочем, приятное, тонкое и сухое, но бесцветное, а теперь даже досиня иззябшее.“*[43]

Tento popis hned vyvolává jistý soucit, v kontextu s tím, že kníže se vracel ze Švýcarska a byl jen lehce oblečen, již v řádcích románu nám Dostojevskij popisuje člověka, který je nevýrazný, ale

---

40 *Образ князя Мышкина в романе "Идиот" Ф.М. Достоевского*. URL: https://studbooks.net/768778/literatura/obraz_knyazya_myshkina_v_romane_idiot_fm_dostoevskogo [cit. 2021-07-03].

41 ГЛАЗУНОВ, И. *Князь Мышкин.* URL: https://www.literaturus.ru/2020/12/knjaz-myshkin-idiot-harakteristika-obraz-opisanie.html [cit. 2021-7-3].

42 ДОСТОЕВСКИЙ, Ф.М. *Собрание сочинений в 12 томах.: Идиот.* URL: http://libgen.lc [cit. 2021-07-03].

43 *Ibid*.

příjemný, a který momentálně něco snáší (kromě toho, že i tak vypadá nemocně, musí snášet zimu v kraji, který nezná).

- *"...подхватил швейцарский пациент тихим и примиряющим голосом"*[44]

Poznámka o hlase knížete ještě více přibližuje jeho skutečnou povahu – skromnost a taktnost, nerad by se někoho dotknul tím, co říká, anebo něco často říká tiše, tedy s nejistotou.

- *"Остался князь после родителей еще малым ребенком, всю жизнь проживал и рос по деревням, так как и здоровье его требовало сельского воздуха..."*[45]

Znovu politováníhodné postavení knížete již od dětství – osiřelý chlapec, který byl nemocný a musel se stěhovat z místa na místo.

Kníže Myškin ztělesnil v románu Dostojevského **ideji „absolutně krásného člověka**“[46]. Chudý kníže, který trpí epilepsií, jenom s pár věcmi a prázdnou kapsou se vrací ze zahraničí zpět do rodné vlasti a dostává se do světské společnosti. Od této společnosti se však velice odlišuje, představuje obraz čisté lásky ke každému, koho potká. Jeho postava má v sobě **dětskou nevinnost**, zároveň ztělesňuje **symbol svatosti** a **obětavosti Ježíše Krista**, avšak sám sebe Myškin nazývá nemocným člověkem, má **snížené sebevědomí,** je **skromný**, **nezištný** a zcela **upřímný**, a svoji odlišnost od ostatních si dává za vinu.

Kníže poznává lásku, ale pociťuje ji hned ke dvěma ženám. Ukazuje se však, že ani jednu z nich neumí milovat tak, aby z toho vznikl šťastný svazek. Jeho láska je především láskou člověka k jiné bytosti, a ne muže k ženě. Je ohromen krásou jak Nastasji Filippovny, tak Aglaji Jepančinové, avšak každou z nich miluje jiným způsobem. Zatímco k Nastasje Filippovně pociťuje především lásku z lítosti, k Agláje projevuje lásku bratrskou.[47] Pověstný Myškinův výrok „**krása spasí svět**“, jejž

---

44 *Ibid*.

45 *Ibid*., část 1, kapitola III

46 СОКОЛОВ, Б.В. *Расшифрованный Достоевский.: Тайны романов о Христе. Преступление и наказание. Идиот. Бесы. Братья Карамазовы*, 2007. URL: http://libgen.lc [cit. 2021-07-03].

47 *Ibid*.

rozebírali mnozí filozofové, se dá označit za jeho životní motto. Kníže hluboce věří v čistotu lidské duše, a přece jen probouzí tu čistotu v jiných. Svoji vnitřní krásu se tedy snaží darovat všem kolem sebe, avšak si čím dál více uvědomuje, že lidi nezmění a že pouze krásou a nekonečnou obětavostí nejenže svět nezachrání, ale naopak naruší jeho řád. Kníže se ve světě lidí cítí jako cizí prvek, který nakonec musí tento svět „opustit". Jeho postoj k sobě a ke světu se velice jasně odráží v jeho myšlení a způsobu vyjadřování. Osud knížete má zřetelnou souvislost s osudem Ježíše Krista – trpět za lidstvo a obětovat se pro lidi za cenu vlastního života – Dostojevskij se pouze přesouvá v čase a ukazuje nám, jaké by to bylo, kdyby takový člověk existoval v naší společnosti: ačkoli je děj zasažen do 19. století v Rusku, můžeme si názorně představit podobnou situaci v současnosti a tím se přiblížit k pochopení celého románu a jednotlivých postav, které zůstávají stejně autentické pro jakoukoliv dobu.

K rozboru řečových aktů knížete Myškina použijeme následující klíčovou scénu z románu. Jedná se o úryvek z první části románu, zobrazující situaci, kdy kníže Myškin při návštěvě u Jepančinových analyzuje obličeje Lizavety Prokofjevny a tří jejích dcer. Abychom si vytvořili kontextuální obraz o této scéně, připomeňme si nyní, co předcházelo návštěvě knížete u generála Jepančina a jak probíhalo seznamování knížete Myškina s touto rodinou.

Kníže se vrací ze Švýcarska ve stavu, kdy nemá ani peníze, ani vhodné oblečení, ani zajištěné ubytování v Petrohradě. Ve vlaku se seznamuje s Rogožinem a ten mu nabídne střechu nad hlavou. Kníže však jede navštívit svoji vzdálenou příbuznou – generálovu manželku Jelizavetu Prokofjevnu Jepančinovou. Jede tam ovšem s vědomím, že nejspíše nebude zvaným hostem, jelikož dopis, který adresoval Lizavetě Prokofjevně ještě v době svého pobytu v zahraničí, zůstal bez odpovědi. Když vejde do domu Jepančinových, potká nejprve komorníka. Již zde se jeho chování vymyká ustáleným zvyklostem, ačkoli je hostem, zůstane v předsíni a pouští se s komorníkem do řeči, jako kdyby byl na jeho úrovni. Komorník dokonce musí nějakou dobu odolávat tak upřímnému a osobnímu rozhovoru, jelikož jejich postavení je nerovné. Kníže však pokračuje s vyprávěním svých vzpomínek ze zahraničí,
a tak vtahuje sluhu do své přátelské společnosti. Nakonec se s ním baví o popravě ve Francii, kde zasahuje do hlubokých filozofických témat, a jako s přítelem, jako se sobě rovným se s komorníkem dělí svými niternými pocity a názory.

Když je pozván ke generálovi, udělá dojem spořádaného, ale trochu podivného člověka a pomalu získává svoji pověst *idiota*. Takto ho představí i generál Lizavetě Prokofjevně. Ačkoliv kníže nemá nic, tak o nic nežádá – nepřijel prosit, ale se záměrem upřímně poznat lidi a navázat s nimi přátelský kontakt. Může pouze doufat v jejich náklonnost. Nakonec odchází s tím, že je mu nabídnuto jak bydlení, tak práce i peníze. Svojí dobrosrdečností, moudrostí a autentičností pokoří generála a

následně i celou jeho rodinu. Scéna s rozpoznáváním obličejů je proto jedna z klíčových situací v románu, která ukazuje, jakým způsobem kníže komunikuje s lidmi, které vidí poprvé a jak rychle dokáže proniknout do jejich nitra, a tím také získat jejich přízeň.

Nyní se můžeme pustit do podrobné analýzy, ve které, z translatologického hlediska, rozebereme jednání knížete Myškina a dalších postav, které s ním komunikují. Postupně se podíváme na překlady, které kontextuálně navazují na samotnou scénu s rozpoznáváním obličejů. Nejprve rozebereme několik dialogů knížete s komorníkem, dále úryvky z návštěvy v generálově kabinetu, a nakonec se dostaneme ke snídani se členy generálovy rodiny a k jejich seznámení s knížetem Myškinem.

2. 2. Praktická analýza řečových aktů knížete Myškina

Vysvětlivky k rozboru překladu Libora Dvořáka:

- slova a výrazy, které **sémanticky posouvají/zkreslují ilokuční silu** v porovnání s originálem: vyznačeny žlutě
- slova a výrazy, které **zachovávají ilokuční silu pouze sémanticky**, avšak **mění působnost na adresáta** (a mohly by tak mít vliv na perlokuční akt); často dochází k lexikálním, silným intonačním změnám: vyznačeny zeleně
- slova a výrazy, které **charakterizují řečové jednání postavy v češtině odlišným způsobem,** než je tomu v originále (často stylistické změny, jemná zabarvení): podtrženy modře
- změny ve výstavbě věty, které **ovlivňují ilokuční silu**: část věty podtržena růžovou barvou

2. 2. 1. Dialog knížete s komorníkem

První dialogy, na které se podíváme, jsou dialogy knížete s komorníkem. Jak jsme již zmínili výše, zde začíná návštěva Lva Nikolajeviče v generálově domě. Abychom uvedli kontext samotné přímé řeči obou účastníků dialogů, nejprve se podíváme na autorskou řeč, z níž je hned patrné, v jakém duchu probíhá seznamování obou postav. Důležitým bodem pro náš další rozbor bude zvláštnost až podezřelost, kterou vyvolává náš hlavní hrdina v komorníkovi. Abychom mohli sledovat, jak se rozhovor vyvíjel, uvedeme, z jejich rozhovoru, několik úseků jdoucích za sebou, a následně tento průběh porovnáme v jednotlivých překladech podle výše uvedených kritérií.

Autorská řeč (kontext): [48]

Подозрительность этого человека, казалось, все более и более увеличивалась; слишком уж князь не подходил под разряд вседневных посетителей, и хотя генералу довольно часто, чуть не ежедневно, в известный час, приходилось принимать, особенно по *делам,* иногда даже очень разнообразных гостей, но, несмотря на привычку и инструкцию, довольно широкую, камердинер был в большом сомнении; посредничество секретаря для доклада было необходимо.

48 DOSTOJEVSKIJ, F. M., Sebrané spisy: román *Idiot,* Мир книги, 2008, s. 19-21.

I. *Kdo že je ten kníže?*

— Да вы точно... из-за границы? — как-то невольно спросил он, наконец, — и сбился; он хотел, может быть, спросить: «Да вы точно князь Мышкин?»

— Да, сейчас только из вагона. Мне кажется, вы хотели спросить: точно ли я князь Мышкин? да не спросили из вежливости.

— Гм...— промычал удивленный лакей.

— Уверяю вас, что я не солгал вам, и вы отвечать за меня не будете. А что я в таком виде и с узелком, то тут удивляться нечего: в настоящее время мои обстоятельства неказисты.

— Гм. Я опасаюсь не того, видите ли. Доложить я обязан, и к вам выйдет секретарь, окромя если вы... Вот то-то вот и есть, что окромя. Вы не по бедности просить к генералу, осмелюсь, если можно узнать?

— О нет, в этом будьте совершенно удостоверены. У меня другое дело.

— Вы меня извините, а я на вас глядя спросил. Подождите секретаря; сам теперь занят с полковником, а затем придет и секретарь... компанейский.

— Стало быть, если долго ждать, то я бы вас попросил: нельзя ли здесь где-нибудь покурить? У меня трубка и табак с собой.

České překlady:

Libor Dvořák

„Určitě…jste přijel ze zahraničí?“ zeptal se nakonec jaksi bezděky, ale zřejmě se původně chtěl ptát na něco jiného: „A určitě jste kníže Myškin?“
„Ano, jedu sem rovnou z vlaku. Mám ale takový pocit, že jste se chtěl spíš zeptat, zda jsem opravdu kníže Myškin – a pak jste si to ze zdvořilosti rozmyslel.“
„Mno…“ zamručel překvapeně komorník.
„Ujišťuji vás, že vám nelžu a že kvůli mně nebudete mít žádné nepříjemnosti. A tomu, jak s tím uzlíkem v ruce vypadám, se není co divit – momentálně na tom nejsem zrovna nejlépe.“
„Jistě. Ale já mám, abych pravdu řekl, jiné obavy. Ohlásit vás musím a tajemník vás

přijme…jedině pokud náhodou…A v tom to je, v tom jedině. Jedině jestli ke generálovi nepřicházíte kvůli své bídě, smím-li se ptát…“
„Ach, to rozhodně ne, tím si můžete být naprosto jist. Přicházím s něčím jiným.“
„Neračte se zlobit prosím, ale jak vás tak vidím, řekl jsem si, že se radši zeptám. Počkejte na tajemníka, generál tam teď má plukovníka, ale tajemník brzy přijde…“
„Aha, tak pokud je to na delší čekání, rád bych se zeptal, jestli bych si tu někde nemohl zakouřit. Dýmku i tabák mám…“

Stanislav Minařík	**Bohumil Mathesius**	**Tereza Silbernáglová**
„Ale vy jste jistě přijel…z ciziny?“ jaksi bezděčně se konečně otázal, a popletl se. Chtěl se možná otázat: „A vy jste jistě kníže Myškin?“ „Ano, právě přicházím z vagonu. Zdá se mi, že jste se chtěl otázat, jsem-li jistě kníže Myškin, ale neotázal jste se ze zdvořilosti.“ „Hm!...“ zabručel udivený lokaj. „Ujišťuji vás, že jsem vám nezalhal, a nebudete za mne odpovídat. A že jsem v takové podobě s uzlíčkem, není se to čemu divit; v přítomné chvíli nejsou mé poměry skvělé.“ „Hm! Podívejte se, toho se nebojím, Oznámit jsem povinen, i přijde k vám	„A vy rovnou…z ciziny?“ zeptal se jakoby mimoděk nakonec, a popletl se; chtěl se snad zeptat: „Jste vy skutečně kníže Myškin?“ „Ano, rovnou z vagonu. Zdá se mi, že jste se chtěl zeptat, jsem-li vskutku kníže Myškin, a nezeptal jste se jen ze zdvořilosti.“ „Hm…“ zabručel udiveně lokaj. „Ujišťuji vás, že jsem vám nelhal, a že se nebudete musit za mne odpovídat. A že přicházím takhle s tím uzlíkem, nemusíte se divit; mé poměry jsou teď nevalné.“ „Hm…Abyste věděl, toho se nebojím. Ohlásit vás jsem	„Tak vy jste opravdu…přijel z ciziny?“ vyhrkl nakonec a vzápětí bezděčně a rozpačitě zmlkl; chtěl se možná zeptat: Tak vy jste opravdu kníže Myškin? „Ano. Jdu rovnou z vlaku. Zdá se mi, že jste se chtěl zeptat, zda jsem opravdu kníže Myškin? Ale nezeptal jste se jen ze zdvořilosti.“ „Hm…,“ zabručel udiveně lokaj. „Ujišťuji vás, že jsem vás neobelhal a nepříjemnosti kvůli mně mít nebudete. A že jsem takto oblečen a s uzlíkem, tomu se také nedivte; v přítomné chvíli nejsou mé poměry zrovna utěšené.“ „Hm! O to nejde, že bych se bál. Mou povinností je vás

tajemník, leda že byste…To je právě to, že leda…Nepřicházíte z chudoby ke generálovi prosit, osměluji se, je-li možno, se otázat?“	povinen a k vám přijde tajemník, ledaže…To je právě to: ledaže. Nejdete, smím-li se tak ptát, ke generálovi prosit z bídy?“	ohlásit a pak vás přijme tajemník, jestli ovšem…A v tom je právě ten háček, jestli ovšem…Směl bych se zeptat, nejdete snad generála prosit o výpomoc?“
„Ó ne, o tom buďte naprosto přesvědčen. Mám jinou věc.“	„Ó ne, můžete být kliden. Mám jinou věc.“	„Ó ne, můžete být naprosto klidný. Přicházím v jiné záležitosti.“
„Odpusťte mi, otázal jsem se, když se tak na vás dívám. Posečkejte na tajemníka; sám je teď zaneprázdněn s plukovníkem, ale potom přijde tajemník…ze společnosti.“	„Odpusťte mi, zeptal-li jsem se jen tak, když jsem se na vás zakoukal. Počkejte na tajemníka; teď je tam u něho plukovník, ale pak přijde i tajemník…obchodní.“	„Promiňte, napadlo mi to, když se na vás dívám. Počkejte si na tajemníka; pán má teď u sebe plukovníka, ale za chvilinku tu bude tajemník…obchodní společnosti.“
„Budu-li tedy musit dlouho čekat, tu bych vás poprosil, nešlo by to tady někde si zakouřit? Mám dýmku a tabák s sebou.“	Když budu tak dlouho čekat, tak bych vás o něco poprosil: nemohu si tady někde zakouřit? Mám u sebe dýmku i tabák.“	„Budu-li tedy dlouho čekat, nemohl bych si tu, prosím vás, někde zakouřit? Dýmku a tabák mám s sebou.“

📖 *— Да вы точно... из-за границы? — как-то невольно спросил он, наконец, — и сбился; он хотел, может быть, спросить: «Да вы точно князь Мышкин?»*

— Да, сейчас только из вагона. Мне кажется, вы хотели спросить: точно ли я князь Мышкин? да не спросили из вежливости.

— Гм...— промычал удивленный лакей.

L. Dvořák

- *„Určitě…jste přijel ze zahraničí?“ zeptal se nakonec jaksi bezděky, ale zřejmě se původně chtěl ptát na něco jiného: „A určitě jste kníže Myškin?“*

  – Zde si hned povšimneme jedné drobnosti – ruské *Да вы точно…?* se díky částici «да» stává ještě výraznější otázkou, s intonací nedůvěřivosti a skepticizmu. V češtině by tomuto výrazu odpovídalo spíše *„No, a/A určitě…?“,* což se ve druhé větě v překladu vyskytuje. Úvodní věta zase využívá interpunkční intonace – trojtečky. Podle Austina bychom takovou intonaci v psané formě mohli pojmenovat jako performativní akt vyjádřený jiným prostředkem než slovem.

  – V další větě je zcela vynecháno ruské *и сбился*. Sice se nejedná o přímou řeč komorníka, avšak tato vsuvka dokresluje myšlenkový/emocionální kontext situace. V ruštině výraz znamená, že se člověk popletl, zastavil se, ztratil nit…V překladu vidíme, že chybí návaznost mezi první částí věty, kde něco řekl *bezděky*, tedy nechtěně, aniž by o tom přemýšlel, a pokračováním, kde autor prozrazuje, na co se skutečně chtěl zeptat. To, že se zastavil poté, co otázku vyslovil je důležitý okamžik, kdy si uvědomil, že jeho otázka nevyzněla příliš vhodně, proto se po jejím vyřčení komorník „vzpamatoval“.

- *„Ano, jedu sem rovnou z vlaku. Mám ale takový pocit, že jste se chtěl spíš zeptat, zda jsem opravdu kníže Myškin – a pak jste si to ze zdvořilosti rozmyslel.“*
- *„Mno…“ zamručel překvapeně komorník.* ¨

  – Záměna vagonu za vlak zde sémanticky není příliš podstatná – jde o generalizaci. V originálu se můžeme domnívat, že kníže upřesňuje místo, kde se nacházel nejspíše proto, že se mu vybavuje ještě čerstvé setkání s Rogožinem a Lebeděvem. Jde o jistou zvláštnost v projevu knížete, jelikož právě „normální“ výraz, který by použil každý, je *z vlaku*.

  – *да не спросили из вежливости vs. a pak jste si to ze zdvořilosti rozmyslel* – sémanticky překlad originálu odpovídá, pouze jde o pojmenování skutečnosti jiným způsobem; pokud bychom měli zařadit tvrzení knížete k nějakému druhu ilokučních aktů, sloveso *rozmyslel si*

můžeme klasifikovat jako jistý názor, tvrzení knížete o chování komorníka, tedy by se jednalo o verdiktivum dle Austina a o asertivum dle Searleho.

- Citoslovce *Mno*…vs. *Гм*...Rozdíl je sice nepatrný, avšak, pokud bychom zkoumali hlouběji, citoslovce *mno* je výraz směřující k zamýšlení, zatímco *hm* může mít spoustu intonačních zabarvení, podle toho, jak jej mluvčí vysloví. Vzhledem k tomu, že komorník začíná s citoslovcem poté, co si vyslechl pravdivé tvrzení knížete, můžeme předpokládat, že se musel cítit poněkud trapně, přinejmenším tím *hm* chtěl zakrýt svoje rozpaky, což také potvrzuje pokračování věty.

- *zamručel překvapeně komorník* vs. – *промычал удивленный лакей:* překlad zde odpovídá originálu, pouze se zaměnil slovní druh u *překvapeně*/*удивленный.* Podle Searla by se tato věta dala zařadit do aktů nepřímo vyjádřených. Komorník nevyjádřil přímo, co si myslel, pouze tím hm…a překvapeným výrazem sdělil, že ho tato situace rozhodila. Takto vidíme jeho reakci na slova knížete předtím.

S. Minařík

- *„Ale vy jste jistě přijel…z ciziny?“ jaksi bezděčně se konečně otázal, a popletl se.*
  Chtěl se možná otázat: „A vy jste jistě kníže Myškin?“

- Překlad zde působí jako dotazování/ověřování informací s kladným nádechem, v originále jde naopak o nedůvěřivost. Příslovce *jistě* proto neodpovídá významu originálu, mění intonaci postavy, a tedy ilokuční sílu přímé otázky, a následně i skrytého dialogu
- *bezděčně se konečně otázal* – stylisticky, a především zvukově není příliš vhodný tvar autorské řeči
- *a popletl se* zde přesně odpovídá původnímu *и сбился*

- *„Ano, právě přicházím z vagonu. Zdá se mi, že jste se chtěl otázat, jsem-li jistě kníže Myškin, ale neotázal jste se ze zdvořilosti.“*
- *„Hm!...“ zabručel udivený lokaj.*

- Příslovce *jistě* tentokrát zkresluje intonaci v replice knížete, jelikož zde opakuje intonaci vyřčenou komorníkem předtím. Mnohem více by se hodil překlad: doopravdy, opravdu apod.

- *Lokaj vs. лакей* – určitě více odpovídá ruskému výrazu, avšak je potřeba zdůraznit zajímavost tohoto pojmenování, které osvětluje postavení komorníka v domě. Lokaj, a i лакей označuje především sluhu, člověka nižšího postavení. Dokonce v češtině se dá interpretovat význam slova metaforicky, jako přisluhovač, člověk bez důstojnosti, slovo v sobě má odstín bezcharakternosti.[49] Zatímco *komorník* (v Dvořákově překladu) neboli *камердинер* se přiřazuje postavení vyššímu, je na pozici osobního pomocníka pána, a dokonce má jisté „neoficiální" pravomoci.

B. Mathesius

❖ *„A vy rovnou…z ciziny?" zeptal se jakoby mimoděk nakonec, a popletl se; chtěl se snad zeptat: „Jste vy skutečně kníže Myškin?"*

- *A vy rovnou…* V překladu je vynecháno sloveso, což velice razantně ukazuje na ztracenost komorníka při této otázce.
- *Mimoděk – jakoby mimoděk* je velmi povedené spojení, pocitově se **mimoděk** hodí více k: *как-то* ***невольно*** *спросил он*, než *bezděky, bezděčně*, jak je tomu u jiných překladů.

„Ano, rovnou z vagonu. Zdá se mi, že jste se chtěl zeptat, jsem-li vskutku kníže Myškin, a nezeptal jste se jen ze zdvořilosti."
„Hm…" zabručel udiveně lokaj.

- *Vskutku* – elegantní řešení z hlediska stylistiky, přitom se neopakuje *skutečně* z otázky předtím.

[49] Sociologická encyklopedie. URL: https://encyklopedie.soc.cas.cz/ [cit. 2022-05-02].

T. Silbernáglová

- *„Tak vy jste opravdu…přijel z ciziny?“ vyhrkl nakonec a vzápětí bezděčně a rozpačitě zmlkl; chtěl se možná zeptat: Tak vy jste opravdu kníže Myškin?*

„Ano. Jdu rovnou z vlaku. Zdá se mi, že jste se chtěl zeptat, zda jsem opravdu kníže Myškin? Ale nezeptal jste se jen ze zdvořilosti.“

„Hm…,“ zabručel udiveně lokaj.

- *Tak vy jste opravdu* – při porovnání tohoto řešení s originálem: *Да вы точно... из-за границы?* si můžeme povšimnout jistého intonačního rozdílu. Zatímco v ruštině jde o nedůvěru, skepsi komorníka, z překladu je cítit spíše velký údiv, až obdiv (jako, když se někdo ptá známé osobnosti, zda opravdu někde byl). Pokud bychom měli zhodnotit tuto změnu intonace dle Searla, zjistili bychom, že z původně direktivní otázky se stala otázka spíše expresivního rázu. Originál pobízí knížete k vysvětlení a potvrzení/jisté obhajobě svých slov; v tomto překladu kníže není nucen nic vysvětlovat, na otázku se očekává uzavřená odpověď.

- *vyhrkl nakonec a vzápětí bezděčně a rozpačitě zmlkl* – pokračování věty pouze potvrzuje expresivní výraz komorníka; v porovnání s ruským *как-то невольно спросил он, наконец,* překlad zcela mění ilokuční sílu výpovědi postavy. Dále můžeme porovnat *a vzápětí bezděčně a rozpačitě zmlkl vs. и сбился* – zde příslovce *bezděčně* kompenzuje *невольно* z první části věty, *bezděčně a rozpačitě* dohromady je však ze stylistického hlediska přebytečné spojení.

  - Při porovnání překladů pro tento úryvek dospíváme k závěru, že vcelku nejvíce odráží originál řešení Dvořákovo a Mathesiovo.

📖 *— Уверяю вас, что я не солгал вам, и вы отвечать за меня не будете. А что я в таком виде и с узелком, то тут удивляться нечего: в настоящее время мои обстоятельства неказисты.*

L. Dvořák

- *„Ujišťuji vás, že vám nelžu a že kvůli mně nebudete mít žádné nepříjemnosti. A tomu, jak s tím uzlíkem v ruce vypadám, se není co divit – momentálně na tom nejsem zrovna nejlépe.“*
  - *nelžu* vs. *не солгал вам* – sémanticky ani intonačně zde rozdíl nepociťujeme, avšak nedokonavý vid v překladu jako kdyby ještě více podtrhával čestnost knížete; nelhat (pořád) či nezalhat (jednou, v tomto konkrétním případě) je sice velice jemný rozdíl, avšak *nelžu* vyznívá poněkud tvrději než v originálním textu.

  - *…a že kvůli mně nebudete mít žádné nepříjemnosti vs. и вы отвечать за меня не будете:* zde dochází k posunu z hlediska typu ilokučního aktu; dá se říci, že jde o generalizaci situace. Zatímco *mít nepříjemnosti* je konstatování situace, a můžeme výraz hodnotit jako asertivum/verdiktivum, u *odpovídat za někoho* by se jednalo spíše o komisivum – sloveso zde představuje určitý závazek, zodpovědnost; kníže si uvědomuje, že komorník za něj tu zodpovědnost před generálem ponese a nechce mu působit potíže. Překlad tedy odpovídá sémantice originálu.

    Zbytek pasáže zcela odpovídá originálu.

S. Minařík

- *„Ujišťuji vás, že jsem vám nezalhal, a nebudete za mne odpovídat. A že jsem v takové podobě s uzlíčkem, není se to čemu divit; v přítomné chvíli nejsou mé poměry skvělé.“*

  - *Nezalhal* je povedené řešení pro vyjádření ruského ekvivalentu; zbytek překladu taktéž odpovídá originálu.

B. Mathesius

- *„Ujišťuji vás, že jsem vám nelhal, a že se nebudete musit za mne odpovídat. A že přicházím takhle s tím uzlíkem, nemusíte se divit; mé poměry jsou teď nevalné.“*

  - Překlad tady zcela přesně vyjadřuje jak sémantiku, tak intonaci originálu; drobnosti podtrhávají celou scénu: *přicházím takhle s tím uzlíkem* (důraz na pohled na knížete očima

komorníka, jako kdyby snad kníže na ten uzlík komorníkovi zrovna v té chvilce ukazoval); *mé poměry jsou teď nevalné* – velice povedený ekvivalent k ruskému *неказист.*

T. Silbernáglová

❖ *„Ujišťuji vás, že jsem vás neobelhal a nepříjemnosti kvůli mně mít nebudete. A že jsem takto oblečen a s uzlíkem, tomu se také nedivte; v přítomné chvíli nejsou mé poměry zrovna utěšené."*

- *obelhal* – má negativnější ráz, působí tak, že knížete vykresluje jako lháře, takže odporuje skutečné charakteristice postavy;
- *A že jsem takto oblečen* – překlad zbytečně specifikuje, v originálu se spíše jedná o celkové vzezření a to, jak kníže působí, než jen o oblečení;
- *…nejsou mé poměry zrovna utěšené* – sémanticky odpovídá původnímu smyslu, stylisticky jde o zdvořilostní formu.

➢ Pro tento úsek je nejpovedenějším překladem Mathesiovo řešení.

🕮 *— Гм. Я опасаюсь не того, видите ли. Доложить я обязан, и к вам выйдет секретарь, окромя если вы... Вот то-то вот и есть, что окромя. Вы не по бедности просить к генералу, осмелюсь, если можно узнать?*

— О нет, в этом будьте совершенно удостоверены. У меня другое дело.

L. Dvořák

- *„Jistě. Ale já mám, abych pravdu řekl, jiné obavy. Ohlásit vás musím a tajemník vás přijme…jedině pokud náhodou…A v tom to je, v tom jedině. Jedině jestli ke generálovi nepřicházíte kvůli své bídě, smím-li se ptát…“*
- *„Ach, to rozhodně ne, tím si můžete být naprosto jist. Přicházím s něčím jiným.“*

– *Jistě* vs. *Гм* – citoslovce se dá zabarvit různými způsoby; tady Dvořák volí vhodný prostředek k substituci. Komorník tím „*Гм*“ vlastně dává knížeti za pravdu, avšak s takovým podtextem, který ukazuje na nedůležitost vět svého oponenta o tom, že nelhal, jelikož (jak nám sám komorník říká, trápí ho něco jiného). Z hlediska teorie řečových aktů zde přecházíme od aktu vyjádřeného jinak než slovně k aktu, který bychom mohli označit za behavitivum/expresivum. Komorník tímto malým gestem vyjadřuje nepřesvědčivý/ledabylý souhlas.

– *abych řekl pravdu* vs. *видите ли* – řešení, které stojí za povšimnutí; ruské spojení *видите ли* je způsob, jak zdvořile začít větu, zatímco český překlad bychom mohli převést do ruštiny jako: *сказать по правде.* Jde o substituci, která sémantice originálu neškodí, avšak, dal by se najít i jiný český ekvivalent, např.: *no víte, obávám se něčeho jiného*. Rozdíl je sice nepatrný, ovšem komorník v původní větě je více nakloněný knížeti – je zdvořilý, zatímco v českém překladu se soustřeďuje na sebe a vyznívá tak o trochu autoritativněji.

– *Jedině pokud náhodou…V tom jedině…jedině jestli* – přílišné opakování ze stylistického hlediska není zcela vhodné.

– *Ach, to rozhodně ne* vs. *О нет* – zajímavostí je, že tady ruské „*О нет*“ se mění v celou českou větu. Dvořák však dodává citoslovce „*Ach*“, které se k replice knížete hodí, jelikož zobrazuje jeho femininní způsob mluvy.

S. Minařík

- *„Hm! Podívejte se, toho se nebojím, Oznámit jsem povinen, i přijde k vám tajemník, leda že byste…To je právě to, že leda…Nepřicházíte z chudoby ke generálovi prosit, osměluji se, je-li možno, se otázat?“*

„Ó ne, o tom buďte naprosto přesvědčen. Mám jinou věc.“

- Můžeme si všimnout, že Minaříkův jazyk je zastaralejší – obzvláště je to vidět ve spojení *osměluji se, je-li možno, se otázat, i přijde k vám tajemník…*
- *leda že byste…To je právě to, že leda* – tady překlad velice přesně zobrazuje originál.

B. Mathesius

- *„Hm…Abyste věděl, toho se nebojím. Ohlásit vás jsem povinen a k vám přijde tajemník, ledaže…To je právě to: ledaže. Nejdete, smím-li se tak ptát, ke generálovi prosit z bídy?“*

„Ó ne, můžete být kliden. Mám jinou věc.“

- Výraz *„Abyste věděl“* vyznívá poněkud hrubě, ruské *видите ли* působí zdvořilejším dojem, v překladu tedy můžeme pociťovat drobnou změnu intonace postavy komorníka vůči knížeti.
- *Ohlásit vás jsem povinen; být kliden* – znovu si můžeme všimnout zastaralejší češtiny.

T. Silbernáglová

- *„Hm! O to nejde, že bych se bál. Mou povinností je vás ohlásit a pak vás přijme tajemník, jestli ovšem…A v tom je právě ten háček, jestli ovšem…Směl bych se zeptat, nejdete snad generála prosit o výpomoc?“*
- *„Ó ne, můžete být naprosto klidný. Přicházím v jiné záležitosti.“*

- *O to nejde* – stejně jako u Mathesia příliš hrubý tón.
- Další řešení jsou velice povedená: *jestli ovšem…A v tom je právě ten háček; Ó ne, můžete být naprosto klidný. Přicházím v jiné záležitosti.*

– Můžeme si též všimnout intonačního rozdílu ve větě: *nejdete snad generála prosit o výpotoc* – vůči ruskému *просить по бедности* dochází ke zjemnění. Zatímco v ruštině komorník knížete rovnou řadí k nižší sociální třídě, v překladu na nás působí sloveso *prosit* s jistou shovívavostí. Ačkoliv samotné sloveso prosit je direktivum z pohledu knížete, z pohledu komorníka musíme hodnotit celý výraz, tedy jeho hodnocení, oceňování situace knížete, a to už bychom mohli nazvat verdiktivem.

➢ Pro tento úsek se dají za nejvhodnější překlady označit ty od L. Dvořáka a S. Minaříka.

🕮 *— Вы меня извините, а я на вас глядя спросил. Подождите секретаря; сам теперь занят с полковником, а затем придет и секретарь... компанейский.*
— Стало быть, если долго ждать, то я бы вас попросил: нельзя ли здесь где-нибудь покурить? У меня трубка и табак с собой.

L. Dvořák

❖ *„<u>Neračte se zlobit prosím, ale jak vás tak vidím, řekl jsem si, že se radši zeptám.</u> Počkejte na tajemníka, generál tam teď má plukovníka, ale tajemník brzy přijde…“*

„Aha, tak pokud je to na delší čekání, rád bych se zeptal, jestli bych si tu někde nemohl zakouřit. Dýmku i tabák mám…“

– Neračte se zlobit…vs. *Вы меня извините* – v překladu je první věta rozvitá (…*ale jak vás tak vidím, řekl jsem si*…) a vyjadřuje sémantiku i intonaci komorníkovy repliky dialogu. Pokud bychom měli zařadit slovesné spojení *Neračte se zlobit* do teorie řečových aktů, jednalo by se o behavitivum/expresivum. Celá věta má v překladu omluvný tón, a ukazuje zdvořilost v ještě intenzivnější formě než v ruštině.

S. Minařík

- *„Odpusťte mi, otázal jsem se, když se tak na vás dívám. Posečkejte na tajemníka; sám je teď zaneprázdněn s plukovníkem, ale potom přijde tajemník…ze společnosti.“*: věta zcela přesně odpovídá originálu.
- *„Budu-li tedy musit dlouho čekat, tu bych vás poprosil, nešlo by to tady někde si zakouřit? Mám dýmku a tabák s sebou.“:* Můžeme si povšimnout drobné stylistické nekonvenčnosti, a to díky staršímu jazykovému úzu, který se projevuje ve výstavbě vět s: *tu, to tady*.

B. Mathesius

- *„Odpusťte mi, zeptal-li jsem se jen tak, když jsem se na vás zakoukal. Počkejte na tajemníka; teď je tam u něho plukovník, ale pak přijde i tajemník…obchodní.“*
  –…když jsem se na vás zakoukal – díky slovesu *zakoukal* vyjadřuje přítomnost daného okamžiku, avšak z pohledu dnešního jazykového úzu je *„zakoukal“* v daném kontextu již méně vhodným výrazem.

- *Když budu tak dlouho čekat, tak bych vás o něco poprosil: nemohu si tady někde zakouřit? Mám u sebe dýmku i tabák.“*
  - *Když budu tak dlouho čekat* – překlad tady vyznívá poněkud tvrdě a mění intonaci repliky, jako kdyby kníže nebyl spokojený s tím, že bude muset *tak* dlouho čekat. Z hlediska řečových aktů by už šlo o execitivum/expresivum, zatímco v ruštině máme verdiktivum/asertivum.

T. Silbernáglová

- *„Promiňte, napadlo mi to, když se na vás dívám. Počkejte si na tajemníka; pán má teď u sebe plukovníka, ale za chvilinku tu bude tajemník…obchodní společnosti.“*

„Budu-li tedy dlouho čekat, nemohl bych si tu, prosím vás, někde zakouřit? Dýmku a tabák mám s sebou.“

- Při porovnání první a druhé věty si můžeme všimnout drobné intonační nesrovnalosti – první věta vyznívá poněkud hruběji ve srovnání s předchozími překlady, zatímco ve druhé větě…*ale za chvilinku tu bude plukovník* – jako kdyby se komorník snažil zahladit svoje první slova. Zbytek překladu odpovídá originálu.

  - Pro tento úsek jsou nejvhodnějšími překlady Dvořákův a Minaříkův.

II. *Polekaný komorník*

— О, почти не по делу! То есть, если хотите, и есть одно дело, так только совета спросить, но я, главное, чтоб отрекомендоваться, потому я князь Мышкин, а генеральша Епанчина тоже последняя из княжон Мышкиных, и, кроме меня с нею, Мышкиных больше и нет.

— Так вы еще и родственник? — встрепенулся уже почти совсем испуганный лакей.

— И это почти что нет. Впрочем, если натягивать, конечно, родственники, но до того отдаленные, что по-настоящему и считаться даже нельзя. Я раз обращался к генеральше из-за границы с письмом, но она мне не ответила. Я все-таки почел нужным завязать сношения по возвращении. Вам же все это теперь объясняю, чтобы вы не сомневались, потому вижу, вы все еще беспокоитесь: доложите, что князь Мышкин, и уж в самом докладе причина моего посещения видна будет. Примут — хорошо, не примут — тоже, может быть, очень хорошо. Только не могут, кажется, не принять: генеральша уж конечно захочет видеть старшего и единственного представителя своего рода, а она породу свою очень ценит, как я об ней в точности слышал.

— По-ку-рить? — с презрительным недоумением вскинул на него глаза камердинер, как бы все еще не веря ушам, — покурить? Нет, здесь вам нельзя покурить, а к тому же вам стыдно и в мыслях это содержать. Хе... чудно-с!

— О, я ведь не в этой комнате просил; я ведь знаю; а я бы вышел куда-нибудь, где бы вы указали, потому я привык, а вот уж часа три не курил. Впрочем, как вам угодно, и, знаете, есть пословица: в чужой монастырь...

— Ну как я об вас об таком доложу? — пробормотал почти невольно камердинер. — Первое то, что вам здесь и находиться не следует, а в приемной сидеть, потому вы сами на линии посетителя, иначе гость, и с меня спросится... Да вы что же, у нас жить, что ли, намерены? — прибавил он, еще раз накосившись на узелок князя, очевидно не дававший ему покоя.

— Нет, не думаю. Даже если б и пригласили, так не останусь. Я просто познакомиться только приехал и больше ничего.

— Как? Познакомиться? — с удивлением и с утроенною подозрительностью спросил камердинер. — Как же вы сказали сперва, что по делу?

L. Dvořák

„Za-kou-řit?“ změřil si ho opovržlivým pohledem komorník a jako by nevěřil vlastním uším. „Zakouřit?! Ne, to v žádném případě, a navíc byste se měl zastydět už při tom pomyšlení! To by člověk nevěřil…“
„Achbože, to přece chápu a neptám se vás na tuhle místnost. Šel bych, kamkoli byste mě poslal, protože jsem na dýmku zvyklý a už tři hodiny jsem nekouřil. Ostatně jak myslíte – a já se budu řídit příslovím, jak jde kroj, tak se stroj…“
„Ale jak já vás mám ohlásit?“ zamumlal skoro bezděky komorník. „Zaprvé byste zrovna ani tady neměl být, ale měl byste sedět v předpokoji, protože jste návštěvník, host, a já si to odskáču…Poslyšte, a nechystáte vy se nakonec u nás bydlet?“ dodal ještě a zašilhal po uzlíku, který mu zřejmě nedával pokoje.
„Ne, to bych neřekl. A asi bych nezůstal, ani kdyby mi to nabídli. Přijel jsem se prostě seznámit, jinak nic nechci.“
„Cože! Seznámit?“ užasl komorník a zatvářil se trojnásob podezíravě. „Ale původně jste přece říkal něco o jisté záležitosti…“
„Ach tak, ale to vlastně skoro ne! Tedy, jednu věc bych měl, když myslíte, chtěl jsem poprosit o radu, ale jinak přicházím jen zdvořilostně, protože jsem kníže Myškin a paní generálová je taky rozená Myškinová, poslední kněžna z tohoto rodu a kromě ní a mě už jiní Myškinové neexistují.“
„Prokristapána, tak vy jste ještě ke všemu příbuzný!“ tentokrát už se přímo zděsil komorník.
„Ani to snad skoro ne. Ostatně kdybychom se hodně snažili, tak ti příbuzní jsme, ale tak vzdálení, že se to za příbuzenství ani pořádně považovat nedá. (chybí dvě věty) A vám to všechno vysvětluju jen proto, abyste si nedělal starosti, však vidím, jak vás to znepokojilo. Ohlaste zkrátka knížete Myškina – a už z toho bude jasná i příčina mé návštěvy. Když mě přijmou, bude dobře, a když ne, tak vlastně možná dokonce moc dobře! Ale řekl bych, že nepřijmout mě skoro nemůžou: paní generálová určitě bud chtít vidět jediného mužského představitele svého rodu, jak jsem slyšel, na svém původu si rozhodně velmi zakládá.“

S. Minařík	B. Mathesius	T. Silbernáglová
„Za-kou-řit?“ s opovržlivou nechápavostí se na něho podíval	„Za-kou-řit?“ vyvalil na něho oči komorník s přezíravým nepochopením, jako by stále	„Za-kou-řit?“ opakoval s pohrdavým údivem komorník, jako by nevěřil

komorník, jako by stále ještě nevěřil svým uším. „Zakouřit? Ne, tady si nemůžete zakouřit, a mimo to je to pro vás hanba i v myšlenkách to chovat.	ještě nevěřil svým uším: „Zakouřit? Ne, tady si nemůžete zakouřit…a jak vás to jen v duchu napadlo, tady si zakouřit.	svým uším. „Zakouřit? Ne, tady se kouřit nesmí, a je vůbec trapné na to pomyslet.
He…podivuhodné!“ „Ó, vždyť já jsem neprosil v tomto pokoji, vždyť já vím, ale někam bych vyšel, kde byste ukázal, protože jsem uvykl, a teď už jsem tři hodiny nekouřil. Ostatně, jak vám libo a víte, je přísloví: do cizího kláštera…“	He…To je věc!“ „Vždyť já nechtěl v tomto pokoji; vždyť já vím; ale vyšel bych někam, kam byste mi ukázal, poněvadž jsem zvyklý kouřit a nekouřil jsem už tři hodiny. Ostatně, jak vám libo, existuje, víte, přísloví: do cizího kláštera…“	Hm…to jsou mi věci!“ „Nemyslím přece v tomhle pokoji, to já vím, ale vyšel bych, kam byste ukázal, poněvadž, víte jsem zvyklý kouřit a teď jsem už skoro tři hodiny nekouřil. Konečně jak myslíte, přece známe přísloví: Jak jde kroj…“
„Nu, jak vás takového oznámím?“ zabreptal téměř bezděčně komorník. „První je to, že byste ani tady neměl být, natož sedět v přijímacím pokoji, protože sám jste jako návštěvník, jinak host, a já si to odnesu…A co vy, zamýšlíte snad u nás bydlit?“ dodal, a ještě jednou úkosem pohlédnul na uzlíček knížete, který mu zřejmě nedával pokoje.	„Ale co já takhle o vás budu hlásit?“ zamumlal skoro bezděčně komorník. „Zaprvé, nemáte být ani tady, ale sedět v přijímacím pokoji, poněvadž jste tu jako návštěvník, jinak host a ptáte se mne…a co – máte úmysl u nás bydlet, co?“ dodal hledě ještě jednou úkosem na uzlík knížete, který mu patrně nedával pokoje.	„Ale copak vás mohu takto ohlásit?“ zahučel bezděčně komorník. „Předně se nesluší, abyste čekal tady, máte sedět v přijímacím pokoji, protože jste návštěvník, jinak řečeno host, a jsem za to odpovědný. Ostatně, hodláte se u nás ubytovat?“ dodal a znovu úkosem pohlédl na uzlík který ho zřejmě znepokojoval.

„Ne, nezamýšlím. Dokonce, i kdybych byl pozván, tak nezůstanu. Přijel jsem se jen prostě seznámit a nic jiného.“	„Ne, myslím, že ne. I kdyby mne pozvali, nezůstanu. Přijel jsem jen jednoduše navázat známost a dost.“	„Ne, nehodlám. Dokonce i kdyby mě pozvali, odmítnu. Přišel jsem se jen seznámit, nic víc.“
„Jak? Seznámit se?“ s údivem a s podezíravostí ztrojnásobenou se otázal komorník. „Jakpak jste prve řekl, že ve věci?“	„Jak? Navázat známost?“ zeptal se komorník udiveně a trojnásob podezřívavě: „Vždyť jste na začátku řekl, že máte nějakou věc?“	„Jak? Seznámit se?“ udiveně, s rostoucím podezřením se ptal komorník, „cožpak jste prve neřekl, že přicházíte v nějaké záležitosti?“
„Ó, téměř ne ve věci! To jest, chcete-li, mám jednu věc, jen tak na radu se otázat, ale přijel jsme hlavně, abych se představil, protože jsem kníže Myškin a generálová Jepančinová je také poslední z princezen Myškinových a kromě mne a ní není už Myškinových.“	„Och, skoro žádnou. Totiž, chcete-li, něco mám, poprosit o radu, ale hlavně se chci představit, poněvadž jsem kníže Myškin a paní generálová Jepančinová je taky poslední z kněžen Myškinových a kromě mně a jí Myškinové už neexistují.“	„Ó, vlastně ne! Ostatně ano, rád bych se v jisté záležitosti trochu poradil, ale hlavně bych se chtěl představit, protože jsem kníže Myškin a generálová Jepančinová je také poslední kněžna Myškinova, mimo nás dva už žádní Myškinové nejsou.“
„Tak vy jste ještě i příbuzný?“ zachvěl se už téměř docela polekaný lokaj.	„Tak vy jste k tomu ještě příbuzný?“ zachvěl se už skoro docela polekaný lokaj.	„Tak vy jste dokonce příbuzný?“ řekl lokaj, zděšením již nadobro zkoprnělý.
„A to téměř že ne. Ostatně, když se to vezme, jsme ovšem příbuzní, ale tak vzdálení, že ve skutečnosti to dokonce nelze pokládat. Obrátil jsem se jednou ke generálové z ciziny	„A to skoro ne. Kdybychom ostatně dobře hledali, příbuzní ovšem budeme. Ale tak vzdálení, že ve skutečnosti se to nedá ani vypočíst. Z ciziny jsem se jednou obrátil na kněžnu dopisem, ale neodpověděla	„Ani snad ne. Ostatně, kdyby se to vzalo hodně zdaleka, jsme ovšem příbuzní, ale tak vzdálení, že to snad ani neplatí. Jednou jsem generálové napsal z ciziny, ale ona mi neodpověděla. Přece však myslím, že bych

dopisem, ale neodpověděla mi. Přece jsem pokládal za nutné navázat styky po svém návratu. Vám pak to nyní všecko vysvětluji, abyste nepochyboval, protože vidím, že se stále ještě znepokojujete: oznamte, jsem kníže Myškin, a už v pouhém oznámení bude vidět příčinu mé návštěvy. Přijmou – dobře, nepřijmou – také možná velmi dobře. Jenže nemohou, zdá se, nepřijmout: generálová už jistě bude chtít spatřit nejstaršího a jediného zástupce svého rodu, neboť si velmi váží svého původu, jak jsem o ní podrobně slyšel.“	mi. Uznal jsem přeci jen za nutné navázat po návratu styk. Vykládám vám to teď, abyste neměl pochybnosti, poněvadž vidím, že jste stále ještě znepokojen: ohlaste, že je tu kníže Myškin, a v tom už bude příčinu mé návštěvy vidět. Když mne přijmou – dobrá, když ne – bude snad také docela dobře. Tuším však, že mne nemohou nepřijmout: paní generálová bude ovšem chtít uvidět nejstaršího představitele svého rodu a ona si svého rodu, jak jsem spolehlivě slyšel, velmi váží.“	se tu měl po svém návratu ohlásit. A vám to teď vysvětluji proto, abyste neměl obavy, vidím přece, že se stále ještě znepokojujete. Ohlaste knížete Myškina a v tom ohlášení bude již patrná příčina mé návštěvy. Budu-li přijat, dobře, ne-li, také dobře, a snad i velmi dobře. Ale není snad možné, aby mě nepřijali; generálová jistě bude chtít poznat nejstaršího a jediného představitele svého rodu, neboť je na svůj původ hrdá, jak jsem slyšel.“

📖 *— По-ку-рить? — с презрительным недоумением вскинул на него глаза камердинер, как бы все еще не веря ушам, — покурить? Нет, здесь вам нельзя покурить, а к тому же вам стыдно и в мыслях это содержать. Хе... чудно-с!*

— О, я ведь не в этой комнате просил; я ведь знаю; а я бы вышел куда-нибудь, где бы вы указали, потому я привык, а вот уж часа три не курил. Впрочем, как вам угодно, и, знаете, есть пословица: в чужой монастырь...

L. Dvořák

- *„Za-kou-řit?“ <u>změřil si ho povržlivým pohledem</u> komorník a jako by nevěřil vlastním uším. „Zakouřit?! Ne, to v žádném případě, a navíc <u>byste se měl zastydět už při tom pomyšlení! To by člověk nevěřil…“</u>*

  - V dialozích musíme posuzovat i autorskou řeč, která navazuje na samotnou repliku. *Změřil si ho opovržlivým pohledem* – zcela přesně vyjádřená reakce komorníka na svého oponenta, zde by se lepší český ekvivalent dal jen těžko hledat. Pro zařazení do mluvních aktů bychom měli vzít v potaz celé slovesné spojení, pro nějž se nabízí označení execitivum/expresivum. Slovesné spojení formuluje záporný vztah vůči knížeti, odsouzení, pohrdání.
  - *V žádném případě* – „*Нет, здесь вам нельзя покурить“*, v ruštině, jelikož komorník opakuje slova knížete, zní fráze spíše jako ironická výtka, v překladu spíše jako zákaz.
  - *To by člověk nevěřil* – skvělá česká substituce, která vyjadřuje nespokojenost a údiv zároveň, ve srovnání s ruským „*Хе... чудно-с!“* nese v sobě spíše negativnější tón.

- *„<u>Achbože</u>, to přece chápu a neptám se vás na tuhle místnost. Šel bych, kamkoli byste mě poslal, protože jsem na dýmku zvyklý a už tři hodiny jsem nekouřil. Ostatně jak myslíte – a já se budu řídit příslovím<u>, jak jde kroj, tak se stroj</u>…“*

  - *Achbože, to přece chápu a neptám se vás na tuhle místnost* vs. *О, я ведь не в этой комнате просил; я ведь знаю* – v češtině je vyjádřený poněkud větší odpor, dokonce jistá agrese, v ruštině jde spíše o vysvětlení svého stanoviska.

  - *Jak jde kroj, tak se stroj* – záměna ruského přísloví. Začátek originálního přísloví, které odkazuje na celé: *„В чужой монастырь со своим уставом не ходят“* znamená, že se musíme podřídit cizím pravidlům a obyčejům. Dá se říct, že překlad sémanticky odpovídá, protože právě ukazuje na to, že se musíme přizpůsobit „kroji“, tedy kultuře, do které se dostaneme.

S. Minařík

- *„Za-kou-řit?“ s opovržlivou nechápavostí se na něho podíval komorník, jako by stále ještě nevěřil svým uším. „Zakouřit? Ne, tady si nemůžete zakouřit, a mimo to je to pro vás hanba i v myšlenkách to chovat. He…podivuhodné!“*

  - *Podíval se s opovržlivou nechápavostí* – vyjadřuje originál přesně, avšak sloveso *podívat se* zde působí příliš „jednoduše“. Pokud se nebudeme dívat na celou frázi, ale pouze na sloveso samotné – *podívat se* má tón čistě neutrální, zatímco originál *вскинул на него глаза* už tak neutrální není – samotné ruské sloveso má v sobě něco hodnotícího, oceňujícího. Celé slovesné spojení „*Podíval se s opovržlivou nechápavostí“* však můžeme označit za jisté vyjádření postoje, záporného hodnocení – tedy se jedná o execitivum/expresivum. Spojení jako celek tedy náladě originálu odpovídá.

- *„Ó, vždyť já jsem neprosil v tomto pokoji, vždyť já vím, ale někam bych vyšel, kde byste ukázal, protože jsem uvykl, a teď už jsem tři hodiny nekouřil. Ostatně, jak vám libo a víte, je přísloví: do cizího kláštera…“*

  - Překlad přísloví je vlastně přímým převodem, který vzhledem k českému prostředí není moc vhodný. Po poradě s několika rodilými mluvčími je zřejmé, že se v českém prostředí přísloví jako „do cizího kláštera“ není známo. Bylo by potřeba použít jinou, známou v češtině, substituci.

B. Mathesius

- *„Za-kou-řit?“ vyvalil na něho oči komorník s přezíravým nepochopením, jako by stále ještě nevěřil svým uším: „Zakouřit? Ne, tady si nemůžete zakouřit…a jak vás to jen v duchu napadlo, tady si zakouřit. He…To je věc!“*

  - *Vyvalil oči s přezíravým nepochopením* – zde vidíme dokonce expresivnější spojení než v originále, sloveso vyvalit jednoznačně můžeme zařadit do mluvních aktů jako execitivum/expresivum, takže intonace komorníka je rozhodně zachována, ba dokonce o něco víc zesílená.

- *Jak vás to jen v duchu napadlo* – narozdíl od původního *вам стыдно и в мыслях это содержать,* kde se jedná o přímou výčitku, v překladu dochází k jistému zjemnění.
- *He…To je věc! vs. Хе... чудно-с!* – překlad vyjadřuje údiv přesně jako originál.

❖ *„Vždyť já nechtěl v tomto pokoji; vždyť já vím; ale vyšel bych někam, kam byste mi ukázal, poněvadž jsem zvyklý kouřit a nekouřil jsem už tři hodiny. Ostatně, jak vám libo, existuje, víte, přísloví: do cizího kláštera…“*

- *Vždyť vs. О, я ведь* – vynecháním citoslovce se překlad stává méně expresivnějším, tedy už tolik neodráží zdvořilostní pozici knížete.

T. Silbernáglová

❖ *„Za-kou-řit?“ opakoval s pohrdavým údivem komorník, jako by nevěřil svým uším. „Zakouřit? Ne, tady se kouřit nesmí, a je vůbec trapné na to pomyslet. Hm…to jsou mi věci!“*

- *Opakoval s pohrdavým údivem* – u tohoto spojení si těžko hned představíme/procítíme, co se touto frází míní. Sloveso *opakoval* by se spíše hodilo dát do dokonavého vidu, jelikož to komorník zopakoval po knížeti jednou, a ne pořád.
- *…a je vůbec trapné na to pomyslet:* sémanticky je řešení velice podobné tomu, co chce komorník vyjádřit, avšak zde volí obhroublejší/lidovější výraz.
- *„Hm…to jsou mi věci!“:* řešení intonačně odpovídá originálu

„Nemyslím přece v tomhle pokoji, to já vím, ale vyšel bych, kam byste ukázal, poněvadž, víte jsme zvyklý kouřit a teď jsme už skoro tři hodiny nekouřil. Konečně jak myslíte, přece známe přísloví: Jak jde kroj…“: Zbytek překladu odpovídá originálu.

➢ Pro tento úsek scény je nejpovedenějším řešením Mathesiův překlad.

🕮 *— Ну как я об вас об таком доложу? — пробормотал почти невольно камердинер. — Первое то, что вам здесь и находиться не следует, а в приемной сидеть, потому вы сами на линии посетителя, иначе гость, и с меня*

спросится... Да вы что же, у нас жить, что ли, намерены? — прибавил он, еще раз накосившись на узелок князя, очевидно не дававший ему покоя.

— Нет, не думаю. Даже если б и пригласили, так не останусь. Я просто познакомиться только приехал и больше ничего.

— Как? Познакомиться? с удивлением и с утроенною подозрительностью спросил камердинер. Как же вы сказали сперва, что по делу?

L. Dvořák

- *„Ale jak já vás mám ohlásit?“ zamumlal skoro bezděky komorník. „Zaprvé byste zrovna ani tady neměl být, ale měl byste sedět v předpokoji, protože jste návštěvník, host, a já si to odskáču…Poslyšte, a nechystáte vy se nakonec u nás bydlet?“ dodal ještě a zašilhal po uzlíku, který mu zřejmě nedával pokoje.*

  - *Ale jak já vás mám ohlásit?* – v překladu chybí akcent na *„об таком“*, což je základní sémantika této otázky. Z hlediska ilokuční síly se nejedná o neutrální otázku, nýbrž dokonce o zvolání (komorník začíná pociťovat zoufalství); otázka tedy zároveň má vyjádřit rozhořčení a zároveň donutit kníže uvést své chování na pravou míru, tedy směřuje k vyvolání pocitu zodpovědnosti ba dokonce studu v oponentovi. V tomto případě bychom celou frázi mohli posuzovat jako hraniční řečový akt, který se projevuje jako execitivum i expozitivum, anebo také jako direktivum/expresivum/deklarativum.

  - *Zamumlal skoro bezděky vs. пробормотал почти невольно* – spojení zcela přesně odpovídá ruštině.

  - *…a já si to odskáču* vs. *и с меня спросится* – velmi přesné vyjádření v češtině, dokonce formou lidové mluvy, což se hodí k postavě komorníka.

  - *Poslyšte, a nechystáte vy se nakonec u nás bydlet?* vs. *Да вы что же, у нас жить, что ли, намерены?* – přesně vyjádřena sémantika, intonace i styl originálu. Díky stavbě věty je zde dosaženo maximálního účinku původní ilokuční síly.

„Ne, to bych neřekl. A asi bych nezůstal, ani kdyby mi to nabídli. Přijel jsem se prostě seznámit, jinak nic nechci.“

- *„Cože! Seznámit?“ užasl komorník a zatvářil se trojnásob podezíravě. „Ale původně jste přece říkal něco o jisté záležitosti…“*
  - *Cože! Seznámit?* – vhodně zvolené citoslovce, které působí expresivně a přirozeně.
  - *…užasl komorník a zatvářil se trojnásob podezíravě* vs. *с удивлением и с утроенною подозрительностью спросил камердинер* – znovu vhodně zvolené výrazy; zde dochází ke kompenzaci nejprve podstatného jména slovesem, přitom se zachovává sémantika i intonace autorské řeči, dále se zaměňuje sloveso *спросить* slovesem *zatvářit se,* což navíc hezky doplňuje dialog o možnost představit si komorníkům výraz „naživo“. Samo o sobě sloveso zatvářit (pokud se na něj budeme dívat bez pokračování celé věty), i tak působí expresívněji než prosté zeptat se, tím pádem se mění i řečový akt slovesa, z asertiva na expresivum (dle Searla).

S. Minařík

- *„Nu, jak vás takového oznámím?“ zabreptal téměř bezděčně komorník. „První je to, že byste ani tady neměl být, natož sedět v přijímacím pokoji, protože sám jste jako návštěvník, jinak host, a já si to odnesu…A co vy, zamýšlíte snad u nás bydlit?“ dodal, a ještě jednou úkosem pohlédnul na uzlíček knížete, který mu zřejmě nedával pokoje.*

  - *„Nu, jak vás takového oznámím?“ zabreptal téměř bezděčně komorník.* – zde překlad sice přesně odpovídá originálu, avšak je pod vlivem interference z ruštiny, a působí proto nečesky.
  - *A co vy, zamýšlíte snad u nás bydlit?* – otázka v překladu zní neutrálně, spíše jako zájem o oponenta, zatímco v ruštině otázka vyjadřuje obavy komorníka, údiv a dokonce pohrdání.

„Ne, nezamýšlím. Dokonce, i kdybych byl pozván, tak nezůstanu. Přijel jsem jen prostě seznámit a nic jiného.“

- *„Jak? Seznámit se?“ s údivem a s podezíravostí ztrojnásobenou se otázal komorník. „Jakpak jste prve řekl, že ve věci?“*
  - *s údivem a s podezíravostí ztrojnásobenou se otázal* – zastaralá a nepřirozeně působící stavba věty.
  - *Jakpak jste prve řekl, že ve věci?* – znovu zde vidíme nezvyklou pro současnou češtinu stavbu věty.

B. Mathesius

- *„Ale co já takhle o vás budu hlásit?“ zamumlal skoro bezděčně komorník. „Zaprvé, nemáte být ani tady, ale sedět v přijímacím pokoji, poněvadž jste tu jako návštěvník, jinak host a ptáte se mne…a co – máte úmysl u nás bydlet, co?“ dodal hledě ještě jednou úkosem na uzlík knížete, který mu patrně nedával pokoje.*
  - *Ale co já takhle o vás budu hlásit?* – mění se ilokuční síla otázky, původně komorník hlavně klade důraz na to, jak ohlásí někoho, jako je kníže spíše, než co o něm bude hlásit.
  - *a ptáte se mne…a co – máte úmysl u nás bydlet, co?* – zcela chybná sémantická a intonační interpretace; místo „*a ptáte se mne“* stojí v ruštině *„u с меня спросится“,* druhá věta je spíše otázkou, která má negativně provokovat, ve skutečnosti se zde komorník ptá s obavami a očekáváním „toho nejhoršího“.

„Ne, myslím, že ne. I kdyby mne pozvali, nezůstanu. Přijel jsem jen jednoduše navázat známost a dost.“
„Jak? Navázat známost?“ zeptal se komorník udiveně a trojnásob podezřívavě: „Vždyť jste na začátku řekl, že máte nějakou věc?“

- Zbytek překladu odpovídá originálu.

T. Silbernáglová

- *„Ale copak vás mohu takto ohlásit?“ zahučel bezděčně komorník. „Předně se nesluší, abyste čekal tady, máte sedět v přijímacím pokoji, protože jste návštěvník, jinak řečeno host, a jsem za to odpovědný. Ostatně, hodláte se u nás ubytovat?“ dodal a znovu úkosem pohlédl na uzlík který ho zřejmě znepokojoval.*

– *Ale copak vás mohu takto ohlásit?“ zahučel bezděčně komorník.* – znovu se zde klade důraz na samotnou situaci, zatímco v originále jde hlavně o to, jaký je kníže pro komorníka zvláštní člověk. V autorské řeči pak sloveso *zahučel* je poněkud zavádějící, vhodnější by byl jiný ekvivalent (viz předchozí překlady).

– *...a jsem za to odpovědný* – komorník v ruštině přesně říká *„и с меня спросится“,* sémanticky tedy překlad odpovídá, přesto zde dochází k zobecnění toho, co chce komorník říct, především se mění styl – tady by se hodila spíše lidová mluva.

❖ *Ostatně, hodláte se u nás ubytovat?* – překlad sémanticky odpovídá originálu, avšak chybí jistá skeptická intonace, se kterou komorník na knížete mluví.

„Ne, nehodlám. Dokonce i kdyby mě pozvali, odmítnu. Přišel jsem se jen seznámit, nic víc.“

❖ *„Jak? Seznámit se?“ udiveně, <u>s rostoucím podezřením se ptal komorník</u>, „cožpak jste prve neřekl, že přicházíte v nějaké záležitosti?“*

– *s rostoucím podezřením se ptal komorník* – povedené nahrazení číslovky *trojnásobně* za *rostoucí*, avšak pokud bychom zkoumali originál do detailu, komorníkovo podezření již třikrát vzrostlo, neplatilo by tedy, že je rostoucí, nýbrž že v tu danou chvilku již vyrostlo.

➢ Velmi povedeným řešením (až na první otázku ze scény) pro tento úsek je od L. Dvořáka.

🕮 *— О, почти не по делу! То есть, если хотите, и есть одно дело, так только совета спросить, но я, главное, чтоб отрекомендоваться, потому я князь Мышкин, а генеральша Епанчина тоже последняя из княжон Мышкиных, и, кроме меня с нею, Мышкиных больше и нет.*

— Так вы еще и родственник? — встрепенулся уже почти совсем испуганный лакей.

— И это почти что нет. Впрочем, если натягивать, конечно, родственники, но до того отдаленные, что по-настоящему и считаться даже нельзя. Я раз обращался к генеральше из-за границы с письмом, но она мне не ответила. Я

все-таки почел нужным завязать сношения по возвращении. Вам же все это теперь объясняю, чтобы вы не сомневались, потому вижу, вы все еще беспокоитесь: доложите, что князь Мышкин, и уж в самом докладе причина моего посещения видна будет. Примут – хорошо, не примут – тоже, может быть, очень хорошо. Только не могут, кажется, не принять: генеральша уж конечно захочет видеть старшего и единственного представителя своего рода, а она породу свою очень ценит, как я об ней в точности слышал.

L. Dvořák

- *„Ach tak, ale to vlastně skoro ne! Tedy, jednu věc bych měl, když myslíte, chtěl jsem poprosit o radu, ale jinak přicházím jen zdvořilostně, protože jsem kníže Myškin a paní generálová je taky rozená Myškinová, poslední kněžna z tohoto rodu a kromě ní a mě už jiní Myškinové neexistují.“*

  - *Ach tak, ale to vlastně skoro ne!* – ruské citoslovce „Ó“, které kníže tak často používá se nahrazuje spojením „Ach tak“, což je opodstatněno předchozí otázkou komorníka na to, že kníže přichází s nějakou záležitostí. Intonace ani sémantika celé věty se nemění.

  - *...jen zdvořilostně* – zajímavé řešení původního *чтоб отрекомендоваться.* Z původního slovesného deklarativa, (kde účinek slovesa vyjadřuje nějaký úkon), máme příslovce, které odpovídá na otázku *proč, z jakého důvodu* kníže na návštěvu přišel (má tedy také vysvětlit nějaký úkon). Ilokuční síla se ve výsledku nemění, jelikož díky částici *чтоб* je celé slovesné spojení příčinné.

- *Prokristapána, tak vy jste ještě ke všemu příbuzný!“ tentokrát už se přímo zděsil komorník.*
  - velmi vhodné doplnění na začátku věty, podtrhující emotivní reakci komorníka; zcela přesný překlad *„jste ještě ke všemu“*, který vyjadřuje původní intonaci sdělení. Autorská řeč se vyznačuje až přílišným radikalismem v překladu – v ruštině je sice komorník zděšený, ovšem můžeme vycítit, že *уже почти совсем испуганный* komorník nezní až natolik emotivně. Z hlediska řečových aktů sloveso *zděsil se* můžeme zcela určitě přiřadit k behavitivům/expresivům, zatímco v ruštině máme totéž

vyjádřeno spojením příslovcí s adjektivem. Dá se říci, že užití slovesa samotného už posunulo řeč na vyšší úroveň expresivity, jelikož zde právě dochází ke „konání“ slovesem, v tomto případě tedy k vyjádření okamžitého emocionálního stavu komorníka.

❖ *„Ani to snad skoro ne. Ostatně kdybychom se hodně snažili, tak ti příbuzní jsme, ale tak vzdálení, že se to za příbuzenství ani pořádně považovat nedá. (chybí věty). A vám to všechno vysvětluju jen proto, abyste si nedělal starosti, však vidím, jak vás to znepokojilo. Ohlaste zkrátka knížete Myškina – a už z toho bude jasná i příčina mé návštěvy. Když mě přijmou, bude dobře, a když ne, tak vlastně možná dokonce moc dobře! Ale řekl bych, že nepřijmout mě skoro nemůžou: paní generálová určitě bude chtít vidět jediného mužského představitele svého rodu, jak jsem slyšel, na svém původu si rozhodně velmi zakládá.“*

- *Ani to snad skoro ne. Ostatně kdybychom se hodně snažili, tak ti příbuzní jsme, ale tak vzdálení, že se to za příbuzenství ani pořádně považovat nedá.* – i tady se jedná o velmi vhodné překladatelské řešení; původní „*если натягивать“* je nahrazeno „*Ostatně kdybychom se hodně snažili“,* ne zcela patrná na první pohled ruská sémantika je v češtině velmi elegantně vysvětlena. Dále však vidíme, že chybí dvě věty z původního textu, což se dá považovat za dost velkou sémantickou odchylku v replice knížete.

- *abyste si nedělal starosti:* při porovnání s původním „*чтобы вы не сомневались“* vidíme menší posun v sémantice a také zobecnění smyslu, který kníže vyjadřuje. Zároveň, pokud bychom se podívali na genderovou charakteristiku ve stylu vyjadřování knížete, všimneme si, že jí přesně odpovídá. Kníže zde totiž ještě více než v originálu vyjadřuje starostlivost a péči.
- *a když ne, tak vlastně možná dokonce moc dobře! …nepřijmout mě skoro nemůžou* – znovu přesné a vhodné vyjádření sémantiky i stylistiky originálu.
- *jediného mužského představitele* – sémanticky se adjektivum liší od originálu (nejstarší za mužský), ovšem smysl výpovědi se tím příliš nemění.

- *na svém původu si rozhodně velmi zakládá* – ruské slovo *порода* je zde zcela přesně převedeno do českého *původ*, v dnešní době se použití slova omezilo na zvířecí *rasu,*

avšak i díky překladu máme možnost vidět význam slova v původním textu vztahujícímu se k původu šlechtice.

S. Minařík

„Ó, téměř ne ve věci! To jest, chcete-li, mám jednu věc, jen tak na radu se otázat, ale přijel jsme hlavně, abych se představil, protože jsem kníže Myškin a generálová Jepančinová je také poslední z princezen Myškinových a kromě mne a ní není už Myškinových.“

- *Ó, téměř ne ve věci!* – díky neobvyklé stavbě věty zde není zcela jasné, co za smysl má být vyjádřen – až po přečtení předchozí a následující věty si můžeme být jistí, o čem se mluví.
- *princezen Myškinových* – starší užití slova kněžna, dříve se takto označovala též dcera knížete, pro dnešní češtinu by ale šlo o sémantickou odchylku.[50]

❖ *„Tak vy jste ještě i příbuzný?“ zachvěl se už téměř docela polekaný lokaj.*: zde zcela přesně vyjádřena sémantika, intonace i stylistika obou vět.

❖ *„A to téměř že ne. Ostatně, když se to vezme, jsme ovšem příbuzní, ale tak vzdálení, že ve skutečnosti to dokonce nelze pokládat. Obrátil jsem se jednou ke generálové z ciziny dopisem, ale neodpověděla mi. Přece jsem pokládal za nutné navázat styky po svém návratu. Vám pak to nyní všecko vysvětluji, abyste nepochyboval, protože vidím, že se stále ještě znepokojujete: oznamte, jsem kníže Myškin, a už v pouhém oznámení bude vidět příčinu mé návštěvy. Přijmou – dobře, nepřijmou – také možná velmi dobře. Jenže nemohou, zdá se, nepřijmout: generálová už jistě bude chtít spatřit nejstaršího a jediného zástupce svého rodu, neboť si velmi váží svého původu, jak jsem o ní podrobně slyšel.“*

- *Vám pak to nyní* – musíme brát v potaz, že spojení mohlo být používáno ve starší literární češtině, pro současnou češtinu by takový slovosled již nebyl vhodný.
- *Přijmou – dobře, nepřijmou – také možná velmi dobře. Jenže nemohou, zdá se, nepřijmout* – vhodné řešení pro obě věty, přesný převod originálu: *Jenže nemohou, zdá se, nepřijmout* vs. *Только не могут, кажется, не принять.*

---

50 Slovník spisovného jazyka českého. URL: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=kn%C4%9B%C5%BEna&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no. [cit. 2022-08-05].

B. Mathesius

„Och, skoro žádnou. Totiž, chcete-li, něco mám, poprosit o radu, ale hlavně se chci představit, poněvadž jsem kníže Myškin a paní generálová Jepančinová je taky poslední z kněžen Myškinových a kromě mně a jí Myškinové už neexistují.“

- *Och, skoro žádnou* vs. *О, почти не по делу!* – intonačně i sémanticky se velmi podobá originálu.

- *„Tak vy jste k tomu ještě příbuzný?“ zachvěl se už skoro docela polekaný lokaj.:* přesně vyjádřený originál.

- *„A to skoro ne. Kdybychom ostatně dobře hledali, příbuzní ovšem budeme. Ale tak vzdálení, že ve skutečnosti se to nedá ani vypočíst. Z ciziny jsem se jednou obrátil na kněžnu dopisem, ale neodpověděla mi. Uznal jsem přeci jen za nutné navázat po návratu styk. Vykládám vám to teď, abyste neměl pochybnosti, poněvadž vidím, že jste stále ještě znepokojen: ohlaste, že je tu kníže Myškin, a v tom už bude příčinu mé návštěvy vidět. Když mne přijmou – dobrá, když ne – bude snad také docela dobře. Tuším však, že mne nemohou nepřijmout: paní generálová bude ovšem chtít uvidět nejstaršího představitele svého rodu a ona si svého rodu, jak jsem spolehlivě slyšel, velmi váží.“*
  - *...se to nedá ani vypočíst* vs. *и считаться даже нельзя* – zde dochází k sémantické nepřesnosti, *vypočíst* zde neodpovídá skutečnému smyslu původní věty, v převodu by mělo zaznít, že se to nedá takhle ani brát, nedá se to snad ani pokládat za příbuzenství apod.

  - *Tuším však, že mne nemohou nepřijmout* – vhodně zvolené sloveso *tuším*, nahrazuje stylisticky a sémanticky ruské *кажется.* Pokud porovnáme funkci řečových aktů u obou sloves, ruské *казаться* bychom mohli přiřadit k asertivům (reprezentuje určitý postoj, tvrzení), sloveso *tušit* by patřilo taktéž k této skupině sloves.

T. Silbernáglová

„Ó, vlastně ne! Ostatně ano, rád bych se v jisté záležitosti trochu poradil, ale hlavně bych se chtěl představit, protože jsem kníže Myškin a generálová Jepančinová je také poslední kněžna Myškinova, mimo nás dva už žádní Myškinové nejsou.“

- *Ó, vlastně ne! Ostatně ano…* – Tyto dvě věty vedle sebe působí poněkud rozporuplně a zároveň cholericky (negativní tvrzení se rychle mění na opačné), což ovšem odpovídá intonaci, se kterou se kníže vyjadřuje – jak již známe, ve svých vyjadřováních často bývá úsečný a emotivní.

❖ *„Tak vy jste dokonce příbuzný?“ řekl lokaj, zděšením již nadobro zkoprnělý.*

- *Tak vy jste dokonce příbuzný?“ řekl lokaj, zděšením již nadobro zkoprnělý.* – v otázce slovíčko *dokonce* působí spíše jako zvědavost, a ne jako šok, tedy patřičná hyperbolizace (vs. vy jste ještě k tomu); dále v původním textu je zobrazena jiná reakce komorníka – sice zděšení, ale v ruštině vidíme naopak *встрепенулся*, tudíž zareagoval pohybem, ne ztuhnutím. Obě slovesa: zkoprnět a *встрепенуться* sice můžeme zařadit k expresivům, jelikož obě vyjadřují nějaký emocionální postoj, avšak každé ukazuje situaci z jiné stránky.

❖ *„Ani snad ne. Ostatně, kdyby se to vzalo hodně zdaleka, jsme ovšem příbuzní, ale tak vzdálení, že to snad ani neplatí. Jednou jsme generálové napsal z ciziny, ale ona mi neodpověděla. Přece však myslím, že bych se tu měl po svém návratu ohlásit. A vám to teď vysvětluji proto, abyste neměl obavy, vidím přece, že se stále ještě znepokojujete. Ohlaste knížete Myškina a v tom ohlášení bude již patrná příčina mé návštěvy. Budu-li přijat, dobře, ne-li, také dobře, a snad i velmi dobře. Ale není snad možné, aby mě nepřijali; generálová jistě bude chtít poznat nejstaršího a jediného představitele svého rodu, neboť je na svůj původ hrdá, jak jsem slyšel.“*

- *…že to snad ani neplatí* – sémantická odchylka, kníže neříká, že příbuzenství neplatí, pouze, že je natolik vzdálené, že se s tím dá těžko počítat.
- *Budu-li přijat, dobře, ne-li, také dobře, a snad i velmi dobře.* – překlad odpovídá sémantice i stylistice originálu.
- *Ale není snad možné, aby mě nepřijali* – zajímavé vyřešení věty *„Только не могут, кажется, непринять“* – překlad vyjadřuje stejnou intonaci jako v ruštině, tedy, že si je kníže v podstatě jistý, že ho nemohou odmítnout.

- Pro tento úsek jsou nejvhodnějšími překlady od L. Dvořákův a B. Mathesia.

Komentář ke kontextu scény s komorníkem

Rozebrali jsme několik dialogů knížete s komorníkem, pro doplnění celého kontextu těchto dialogů se můžeme podívat na autorskou řeč, která nám prozrazuje, co si komorník o knížeti skutečně myslel.

> Казалось бы, разговор князя был самый простой; но чем он был проще, тем и становился в настоящем случае нелепее, и опытный камердинер не мог не почувствовать что-то, что совершенно прилично человеку с человеком и совершенно неприлично гостю с *человеком*. А так как люди гораздо умнее, чем обыкновенно думают про них их господа, то и камердинеру зашло в голову, что тут два дела: или князь так какой-нибудь потаскун и непременно пришел на бедность просить, или князь просто дурачок и амбиции не имеет, потому что умный князь и с амбицией не стал бы в передней сидеть и с лакеем про свои дела говорить, а стало быть, и в том и в другом случае, не пришлось бы за него отвечать?

Obzvláště věta: *...что совершенно прилично* ***человеку с человеком*** *и совершенно неприлично* ***гостю с человеком*** velmi trefně ukazuje, že každý měl znát svoje místo ve společnosti. Sluha byl o úroveň níže než šlechtic, a takto se také ke generálovým hostům přistupovalo. Myškin se tedy měl chovat dle jistých standardů, které nedodržel, protože se choval jako *obyčejný člověk* (člověkem se v tomto případě rozumí osoba bez šlechtického titulu).

Zajímavé je také sledovat, jaký byl postoj komorníka vůči knížeti na začátku jejich rozhovoru a jaký byl na konci. Jediné, co si komorník zpočátku mohl pomyslet bylo, že kníže je buď hlupák, anebo žebrák. Ovšem čím více knížete poznával, tím více k němu začínal být nakloněn, a to nejspíše právě proto, že kníže nerozděloval na sluhy a šlechtice, jednal s ním na stejné úrovni, neskrývaje své pocity, myšlenky a zážitky. Důležitou vlastností knížete je totiž právě to, že po rozhovoru s kýmkoliv přestával být cizí osobou, přestával být šlechticem, soupeřem či hlupákem, a stával se dotyčnému přítelem.

Během filozofického monologu knížete o popravách ve Francii můžeme pociťovat změnu v postoji komorníka, který s knížetem začíná mít soucit, a nakonec mu shovívavě povoluje i kouření, které předtím tak zarputile odmítal.

Dále následuje první seznámení se knížete s generálem, a my se podíváme na jejich společné dialogy.

Komentář ke kontextu scény s generálem

Generál Ivan Fjodorovič Jepančin je hlavou rodiny Jepančinových, je v dlouholetém manželství, má tři dcery a disponuje velkým jměním. Ve společnosti se považuje za uznávaného podnikatele a člověka se širokým kruhem výhodných známostí. Je to člověk, který sice nepochází ze šlechtického původu, nýbrž z rodiny s vojenskou tradicí. Své postavení ve společnosti si vydobyl sňatkem s Lizavetou Prokofjevnou, ale hlavně penězi, za které si ho šlechtická společnost váží a na které se generál orientuje ze všeho nejvíc.

Myškina potkává ve chvíli, kdy je zaneprázdněn, a to nejen svými pracovními povinnostmi, nýbrž také důležitým rozhovorem s Gaňou (Gavrila Ardalionovič), se kterým mají obchodně-zákulisní vztahy týkající se Nastasji Filippovny. Generál zpočátku projevuje nutnou zdvořilost a vyzvídá, co je kníže za člověka a co od něj může čekat. Generál má rád ve všem jasnost a mluví narovinu. Jelikož vidí, že před ním je cizinec, osoba bez peněz, střechy nad hlavou, a navíc si ještě jemným způsobem nárokuje příbuzenský vztah s jeho rodinou, nejdříve se snaží vůči Myškinovi ohradit. Avšak i takový pragmatický člověk jako je generál nakonec ocení upřímnost a dětskost knížete, a když uvidí, že i on má alespoň nějaké praktické „využití“, projeví dobrou vůli a nabídne mu svoji výpomoc.

Níže rozebereme dialogy od samotného začátku jejich setkání, jelikož právě tam můžeme zachytit charakteristiky obou postav a jejich reakce v situaci, která je pro oba jistým překvapením a výzvou.

2. 2. 2. Dialog knížete s generálem

III. *Nežádaný host*

Генерал, Иван Федорович Епанчин, стоял посреди своего кабинета и с чрезвычайным любопытством смотрел на входящего князя, даже шагнул к нему два шага. Князь подошел и отрекомендовался.

— Так-с,— отвечал генерал,— чем же могу служить?

— Дела неотлагательного я никакого не имею; цель моя была просто познакомиться с вами. Не желал бы беспокоить, так как я не знаю ни вашего дня, ни ваших распоряжений... Но я только что сам из вагона... приехал из Швейцарии...

Генерал чуть-чуть было усмехнулся, но подумал и приостановился; потом еще подумал, прищурился, оглядел еще раз своего гостя с ног до головы, затем быстро указал ему стул, сам сел несколько наискось и в нетерпеливом ожидании повернулся к князю. Ганя стоял в углу кабинета, у бюро, и разбирал бумаги.

— Для знакомств вообще я мало времени имею,— сказал генерал,— но так как вы, конечно, имеете свою цель, то...

— Я так и предчувствовал,— перебил князь,— что вы непременно увидите в посещении моем какую-нибудь особенную цель. Но ей-богу, кроме удовольствия познакомиться, у меня нет никакой частной цели.

— Удовольствие, конечно, и для меня чрезвычайное, но не все же забавы, иногда, знаете, случаются и дела... При том же я никак не могу до сих пор разглядеть между нами общего... так сказать, причины...

— Причины нет, бесспорно, и общего, конечно, мало. Потому что, если я князь Мышкин и ваша супруга из нашего рода, то это, разумеется, не причина. Я это очень понимаю. Но, однако ж, весь-то мой повод в этом только и заключается. Я года четыре в России не был, с лишком; да и что́ я выехал: почти не в своем уме! И тогда ничего не знал, а теперь еще пуще. В людях хороших нуждаюсь; даже вот и дело одно имею и не знаю, куда сунуться. Еще в Берлине подумал: «Это почти родственники, начну с них; может быть, мы друг другу и пригодимся, они мне, я им,— если они люди хорошие». А я слышал, что вы люди хорошие.

— Очень благодарен-с,— удивлялся генерал,— позвольте узнать, где остановились?

— Я еще нигде не остановился.

— Значит, прямо из вагона ко мне? И... с поклажей?

— Да со мной поклажи всего один маленький узелок с бельем, и больше ничего; я его в руке обыкновенно несу. Я номер успею и вечером занять.

— Так вы все еще имеете намерение номер занять?

— О да, конечно.

— Судя по вашим словам, я было подумал, что вы уж так прямо ко мне.

— Это могло быть, но не иначе как по вашему приглашению. Я же, признаюсь, не остался бы и по приглашению, не почему-либо, а так... по характеру.

L. Dvořák

Autorská řeč:

Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny, s kromobyčejnou zvědavostí zíral na vstupujícího knížete, a dokonce postoupil o dva kroky směrem ke dveřím. Kníže došel až k němu a představil se.

„Takže – čím asi tak mohou sloužit, velectěný pane?“ zeptal se místo odpovědi generál.
„Nic naléhavého na srdci nemám – jen jsem se s vámi chtěl osobně seznámit. Rozhodně vás nehodlám připravovat o čas, vždyť nemám představu ani o vašem pracovním dnu, ani o vašich záležitostech…Přijel jsem rovnou od vlaku…Vracím se ze Švýcarska…“

Autorská řeč:

Generál se skoro ušklíbl, ale pak se zamyslel a opakoval se; nato se zamyslel ještě jednou, přimhouřil oči, znovu svého hosta prozkoumal od hlavy až k patě, načež knížeti ukázal na židli, sám se posadil šikmo od něj a s netrpělivým očekáváním se na něj zahleděl. Gaňa stál v koutě pracovny u sekretáře a probíral se v lejstrech.

„Na nějaké zdvořilostní schůzky popravdě řečeno moc času nemám,“ upozornil generál knížete, „ale jelikož jistě máte něco konkrétního na srdci…“
„To jsem tušil,“ přerušil ho kníže. „Vy si zkrátka myslíte, že svou návštěvou sleduji něco zcela určitého. Můžu vás ale ujistit, že kromě potěšení ze seznámení s vámi nic jiného na mysli nemám.“
„Potěšení, a to mimořádné, je i na mé straně, ale abych pravdu řekl, spíše než společenské kratochvíli jsem uvyklý konkrétní práci…A navíc prozatím netuším, co máme společného…Takříkajíc důvod…“
„Důvod tu nesporně není a společného máme samozřejmě taky málo. Protože fakt, že když já jsem kníže Myškin a vaše choť pochází ze stejného rodu, tak to samozřejmě za žádný důvod považovat nemůžeme. Ani nevíte, jak vám rozumím! Nicméně přesně v tom a v ničem jiném spočívá příčina mé návštěvy. V Rusku jsem nebyl přes čtyři roky – a navíc jsem odsud odjížděl skoro nepříčetný. Tehdy jsem o světě nevěděl skoro nic a teď je to snad ještě horší. Potřebuji kolem sebe dobré lidi – to je to, co mám na srdci, a přitom nevím, kam se vrtnout. Už v Berlíně mě napadlo: Jsou to skoro příbuzní, tak začnu u nich; třeba si navzájem přijdeme na chuť, já jim a oni mně, pokud jsou to dobří lidé. A o vaší rodině jsem slyšel jen to nejlepší.“

„Srdečné díky," pronesl zaraženě generál. „A můžu se zeptat, kde jste se ubytoval?"
„Zatím nikde."
„Takže z vlaku jste zamířil rovnou ke mně? I…se zavazadly?"
„Mým jediným zavazadlem je malý uzlík s prádlem, jinak nic, a ten obyčejně nosím všude s sebou. Hotel si jistě stihnu sehnat i večer."
„Takže vy se hodláte přece jen ubytovat v hotelu?" „Ale ano, samozřejmě."
„Soudě podle vašich slov mě v první chvíli napadlo, že se stěhujete rovnou k nám."
„To by bylo myslitelné jedině na vaše pozvání. Přiznávám se ale, že bych tu nezůstal ani pozván – a ne z nějakého speciálního důvodu, ale protože jsem…prostě takový."
„Takže je vlastně dobře, že vás nezvu a ani zvát nehodlám. A ještě něco, kníže, abychom si všechno vysvětlili naráz a hned: když už jsme se tedy domluvili, že o nějakém příbuzenském vztahu mezi námi nemůže být řeči – i když nic by mě přirozeně nepotěšilo víc! – tak snad…"
„Tak bych snad měl vstát a odejít?" přizvedl se pohotově kníže a přesto, že jeho záležitosti se neutvářely zrovna nejlépe, se vesele rozesmál. „Mohl bych odpřisáhnout, generále, že o zdejších zvycích nevím naprosto nic, stejně jako o tom, jak se tu žije; přesto jsem si ale myslel, že to dopadne právě tak, jak to nakonec dopadlo. Inu, což, možná je to takhle nejlepší…Na dopis jsem přece od vás před časem odpověď taky nedostal…Tak sbohem – a odpusťte prosím, že jsem obtěžoval."

S. Minařík	**B. Mathesius**	**T. Silbernáglová**
Autorská řeč: Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a s neobyčejnou zvědavostí se díval na vcházejícího knížete, dokonce k němu postoupil o dva kroky. Kníže přistoupil a představil se.	*Autorská řeč:* Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a díval se neobyčejně zvědavě na stupujícího knížete, dokonce k němu dva kroky pokročil. Kníže přikročil a představil se.	*Autorská řeč:* Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a velmi zvědavě hleděl na vcházejícího knížete, dokonce mu vyšel dva kroky vstříc. Kníže k němu přistoupil a představil se.

„Tak, prosím,“ odpověděl generál, „čímpak mohu sloužit?“ „Nemám žádné naléhavé věci; mým cílem bylo prostě se s vámi seznámit. Nerad bych znepokojoval, protože neznám ani dne, kdy přijímáte, ani vaše dispozice…Ale přicházím právě od vlaku…Přijel jsme ze Švýcarska.“	„Těší mě,“ odpověděl generál, „čím mohu sloužit?“ „Nemám tu žádnou neodkladnou věc; mým účelem bylo prostě seznámit se s vámi. Nerad bych vás obtěžoval, poněvadž neznám ani váš denní rozvrh, ani vaše dispozice…Ale jdu právě z vagonu, přijel jsem ze Švýcar…“	„Tak prosím,“ odpověděl generál, „čím mohu sloužit?“ „Nepřicházím v žádné neodkladné věci; rád bych se prostě s vámi seznámil. Nechci vás obtěžovat, neznám ani váš přijímací den, ani časový rozvrh…Ale jdu rovnou z vlaku…přijel jsem ze Švýcar…“
Autorská řeč: Generál se trochu usmál, ale rozmyslil se a zarazil; potom ještě chvíli uvažoval, přimhouřil oči, prohlédl si ještě jednou svého hosta od hlavy po paty, potom rychle mu ukázal na židli, sám si sedl poněkud šikmo a v netrpělivém očekávání se obrátil ke knížeti. Gaňa stál v koutě pracovny, u stolku, a rozebíral listiny.	*Autorská řeč:* Generál se chtěl už už pousmát, ale rozmyslel si to a zarazil se; potom ještě chvíli uvažoval, přimhouřil oči, prohlédl si svého hosta ještě jednou od hlavy až po paty, pak mu ukázal rychle na židli, posadil se trochu šikmo proti němu a obrátil se v netrpělivém očekávání ke knížeti. Gaňa stál v koutě pracovny u psacího stolu a rozkládal listiny.	*Autorská řeč:* Generál jako by se chtěl maličko pousmát, ale rozmyslel si to a ovládl se; znovu se zamyslel, přimhouřil oči, změřil si hosta od hlavy k patě, rychle mu ukázal na židli, sám usedl poněkud stranou a v netrpělivém očekávání se k němu obrátil. Gaňa stál v koutě pracovny u psacího stolu a probíral se v listinách.
„Pro známost vůbec mám málo času,“ pravil generál, „protože však máte ovšem svůj cíl, tu…“ „To jsem tušil,“ přerušil	„Na seznamování mám celkem málo času,“ řekl generál, „poněvadž však máte zajisté nějaký záměr, tedy…“ „To jsem tušil…,“ přerušil	„K seznamování mám celkem málo času,“ řekl generál, „ale jelikož jistě sledujete nějaký cíl, tedy…“ „To jsem právě tušil,“ přerušil ho kníže, „věděl

kníže, „že jistě spatříte v mé návštěvě nějaký zvláštní cíl. Ale, Bůh je svědek, kromě potěšení seznámení nemám žádného soukromého cíle.“ „Potěšení je to ovšem i pro mne neobyčejné, ale nejsou přece všecko zábavy, někdy, víte, se naskytnou i věci…Při tom pak nijak nemohu dosud rozeznat mezi námi něco společného…, abych tak řekl, příčiny…“	ho kníže, „že budete v mé návštěvě hledat nějaký zvláštní záměr. Ale namouduši, kromě potěšení, že se s vámi seznámím, nemám žádného soukromého záměru.“ „Potěšení ovšem je i na mé straně, a to nemalé, ale člověk nemá jen myšlenky na zábavy, mnohdy, víte, je nutno i vyřizovat určité věci…Přitom nemohu až potud vypozorovat mezi námi nic…tak-říkajíc společného…“	jsem, že budete spatřovat v mém příchodu nějaký zvláštní úmysl. Ale kromě potěšení seznámit se s vámi nemám opravdu žádný osobní cíl.“ „Potěšení je ovšem i pro mne převeliké, ale nejsme na světě jen pro zábavu, jak víte, občas se musíme věnovat i povinnostem…A mimoto stále mezi námi nevidím společný…jak bych to řekl…důvod…“
Příčiny není, to je nesporné, a společného je ovšem málo. Protože, jsem-li kníže Myškin a vaše choť je z našeho rodu, není to ovšem příčina. To velmi dobře chápu. Přece však celý můj důvod záleží jen v tom. Čtyři léta jsem nebyl v Rusku, ba déle; a také jak jsem odjel: téměř ne při smyslech! Ani tehdy jsem nic neznal, a teď ještě více. Cítím potřebu dobrých lidí; dokonce tuhle jednu věc mám a nevím, kam se podít. Už v Berlíně jsem si pomyslil: jsou to téměř příbuzní, začnu jimi, možná,	„Je tu ovšem velmi málo společného. Poněvadž jsem-li kníže Myškin a je-li vaše choť z našeho rodu, není to samo sebou ještě žádným důvodem. To chápu velmi dobře. A přece všechen popud k této návštěvě bylo právě to. Nebyl jsem přes čtyři roky v Rusku, a jak jsem odjel: nebyl jsem skoro při sobě! Ani tenkrát jsem nic neznal, a teď ještě hůř. Potřebuji dobrých lidí; a dokonce i jednu věc mám, a nevím, kam se obrátit. Už v Berlíně jsem si pomyslil:	„Důvod není naprosto žádný a společného je ovšem málo. Neboť i když jsem kníže Myškin a vaše manželka pochází z našeho rodu, není to samozřejmě důvod. Docela to chápu. Přivádí mě k vám jediná pohnutka. Nebyl jsem přes čtyři roky v Rusku, a jak jsem odjížděl! Div ne pomatený. Ani tenkrát jsem tu nikoho neznal, a teď znám ještě méně. Potřebuji dobré lidi, dokonce mám na srdci jistou záležitost a nevím, kam se s ní obrátit. Už v Berlíně jsem

že se budeme sobě navzájem hodit, oni mně, já jim, – jsou-li to lidé dobří. A slyšel jsem, že jste dobří lidé.“	Jsou to skoro příbuzní, začnu u nich: snad se druh k druhu budeme hodit, oni mně, já jim, jsou-li to hodní lidé. A já slyšel, že jste.“	si říkal: Jsou to téměř příbuzní, půjdu napřed k nim, snad si navzájem budeme i k užitku – oni mně a já jim, jsou-li to dobří lidé. A slyšel jsem, že jste všichni dobří lidé.“
„Velmi děkuji,“ divil se generál. „Dovolte mi otázku, kde jste se ubytoval?“ „Ještě nikde jsem se neubytoval.“	„Jsem vám velmi vděčen,“ podivil se generál; „byl byste tak laskav a řekl mi, kde jste se ubytoval?“ „Já se ještě nikde neubytoval…“	„Jsem vám velmi vděčen,“ odpověděl generál nevycházeje z údivu, „smím se zeptat, kde jste se ubytoval?“ „Ještě nikde.“
„Přicházíte tedy přímo z vlaku ke mně? A…se zavazadly?“ „Ale má zavazadla to je všeho všudy jeden uzlíček s prádlem, a nic jiného; nosívám jej obyčejně v ruce. To já si ještě večer najmu pokoj.“	„Tedy z vagonu přímo ke mně? I…se zavazadly?“ „Nemám jiných zavazadel než malý uzlík s prádlem a dost; nosím jej obyčejně v ruce. Pokoj budu mít kdy si najmout i večer.“	„Tedy rovnou z vlaku ke mně? I se…zavazadly?“ „Mám všehovšudy malý uzlík s prádlem, jinak nic. Obvykle ho nosívám stále s sebou a nocleh si mohu najít i večer.“
„Tak vy stále ještě zamýšlíte najmout si pokoj?“ „Ó, ano, ovšem.“	„Tak vy stále ještě zamýšlíte najmout si pokoj?“ „Ó ano, ovšem.“	„Tak vy stále ještě máte v úmyslu vyhledat si nocleh?“ „Ó ano, ovšem.“
„Soudě podle vašich slov, pomyslil jsem si, že jste se už tak rozjel přímo ke mně.“ „To mohlo být, ale jinak než na vaše pozvání. Já pak přiznávám se, nezůstal bych ani na pozvání, ne z nějaké příčiny, ale tak…z	„Podle vašich slov jsem už myslel, že jdete přímo ke mně.“ „To by mohlo být, ale jen na vaše pozvání, ne z nějakého malicherného důvodu, ale tak…z důvodů charakterových.“	„Podle vašich slov jsem měl dojem, že jdete rovnou ke mně.“ „To by bylo možné jedině po vašem pozvání. Ale upřímně řečeno, nezůstal bych, ani kdybyste mě pozval, ne z nějakého určitého důvodu,

charakteru.“ „Nu, to je tedy právě vhod, že jsem vás nepozval ani nezvu. Dovolte ještě, kníže, aby už rázem se všecko vysvětlilo: protože jsme se právě dohodli, že stran příbuznosti nemůže mezi námi být ani slova, ačkoliv mně, ovšem, by to velmi lichotilo, tedy…“ „Tedy vstát a odejít?“ povstal kníže, dokonce jaksi veselý a rozesmátý, přes všechnu zřejmou obtížnost svých okolností. „A hle, Bůh je svědek, generále, třebaže zrovna nic prakticky neznám ani ze zdejších obyčejů, ani vůbec, jak zde lidé žijí, přece jsem si myslil, že mezi námi právě k tomuto dojde, jako nyní došlo. Což, možná, že je to tak i třeba…Vždyť ani tehdy mi také na psaní nebylo odpovězeno…Nu, sbohem a odpusťte, že jsem vás znepokojoval.“	„Tak tedy abychom nezapomněli, já vás nepozval a nezvu. Dovolte ještě, kníže, aby se všechno jedním rázem vysvětlilo: jak jsme se teď dohovořili, o příbuzenstvu mezi námi nemůže být ani řeči – ač ovšem by mi to bylo velmi příjemné – a tedy…“ „A tedy vstaň a jdi?“ vztyčil se kníže, s jakýmsi až veselým úsměvem přes všechnu patrnou obtížnost svého postavení. „Hle, generále, namouduši, ač vůbec nic neznám o zdejších zvycích, ani jak tu lidé vůbec žijí, přece jsem si myslil, že to mezi námi zcela jistě dopadne tak, jak to dopadlo. No což, snad je to právě tak potřeba…A tenkrát mně na dopis taky ani neodpověděli…Nu, sbohem a odpusťte, že jsem vás obtěžoval.“	ale…ze zásady.“ „Nuže, je tedy dobře, že jsem vás nepozval a nezvu. Dovolte, kníže abychom si vše ujasnili. Právě jsme se domluvili, že o příbuzenství nemůže být mezi námi řeči, i když by mi bylo velkou ctí, a tak…“ „Mám odejít?“ Kníže vstal, a dokonce se nějak vesele rozesmál přes zjevnou trapnost své situace. „Víte, generále, ačkoli se nevyznám ve zdejších zvycích a vůbec nevím, jak tu lidé žijí, přece jsem si, věřte, myslel, že to mezi námi dopadne tak, jak to právě dopadlo. No což, snad to tak musí být…Na dopis jste mi tehdy také neodpověděli…Proto sbohem a odpusťte, že jsem vás vyrušil.“

📖 Генерал, Иван Федорович Епанчин, стоял посреди своего кабинета и с чрезвычайным любопытством смотрел на входящего князя, даже шагнул к нему два шага. Князь подошел и отрекомендовался.

— Так-с, отвечал генерал, — чем же могу служить?

— Дела неотлагательного я никакого не имею; цель моя была просто познакомиться с вами. Не желал бы беспокоить, так как я не знаю ни вашего дня, ни ваших распоряжений... Но я только что сам из вагона... приехал из Швейцарии...

Генерал чуть-чуть было усмехнулся, но подумал и приостановился; потом еще подумал, прищурился, оглядел еще раз своего гостя с ног до головы, затем быстро указал ему стул, сам сел несколько наискось и в нетерпеливом ожидании повернулся к князю. Ганя стоял в углу кабинета, у бюро, и разбирал бумаги.

— Д ля знакомств вообще я мало времени им ею ,— сказал ге н ерал, но так как вы, конечно, имеете свою цель, то...

— Я так и предчувствовал, перебил князь, что вы непременно увидите в посещении моем какую-нибудь особенную цель. Но ей-богу, кроме удовольствия познакомиться, у меня нет никакой частной цели.

— Удовольствие, конечно, и для меня чрезвычайное, но не все же забавы, иногда, знаете, случаются и дела... При том же я никак не могу до сих пор разглядеть между нами общего... так сказать, причины…

L. Dvořák

- *Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny, s kromobyčejnou zvědavostí zíral na vstupujícího knížete, a dokonce postoupil o dva kroky směrem ke dveřím. Kníže došel až k němu a představil se.* – zde můžeme podotknout zajímavé archaické řešení adjektiva *чрезвычайный*, dále sloveso zíral, které ještě více zdůrazňuje generálův údiv, a které, na rozdíl od původního *смотрел* můžeme zařadit k expresivům.

- *„Takže – čím asi tak mohu sloužit, velectěný pane?“ zeptal se místo odpovědi generál.*

– ruské *так-с* je speciální styl šlechtické mluvy, který se používal v XIX století jako znak úcty vůči svému společníkovi. Tento jazykový jev se nazývá „Словоерс“[51] a původně vznikl jako zkratka z ruského pojmenování *сударь* (česky *pane*), částice *„с“* se přidávala na konec slovesa v této formě: *извольте, сударь – извольте-с.*
Takový typ částice se dá jen těžko převést do češtiny, takže přesný stylistický a sémantický obraz tady nejde zachovat. U Dvořáka sledujeme použití zdvořilostní mluvy – *velectěný pane*, což je tady zcela správné řešení, které nahrazuje ruský jev *словоерс*.

V pokračování věty – *čím asi tak mohu sloužit*: též odpovídá sémantice, z hlediska stylistiky je zde malá drobnost k povšimnutí, výraz *asi tak* zjemňuje a dodává jistou zvědavost generálovy otázce. Výraz by se např. dal také nahradit: čímpak, jakpak. Zároveň se zde specifikuje autorská řeč – *zeptal se místo odpovědi generál*.

- *„Nic naléhavého na srdci nemám – jen jsem se s vámi chtěl osobně seznámit. Rozhodně vás nehodlám připravovat o čas, vždyť nemám představu ani o vašem pracovním dnu, ani o vašich záležitostech…Přijel jsem rovnou od vlaku…Vracím se ze Švýcarska…“*

  – použití výrazu *mít něco na srdci* zde rozhodně sémanticky odpovídá smyslu věty, avšak zní o něco víc poetičtěji z úst knížete, než je tomu v originálu. To ovšem odpovídá genderové charakteristice knížete, která je více ženská než mužská, a takové vyjadřování je pro něj vlastní. Naopak sloveso *nehodlám* místo *не желал бы беспокоить* působí tvrdě a rozhodně. Porovnáme-li typ řečových aktů obou sloves, zjistíme, že sloveso *nehodlat* by nejspíše patřilo k execitivům/expozitivům (dle Austina) a expresivům (dle Searla), a sloveso *přát si* bychom mohli zařadit k behavitivům (dle Austina) a taktéž spíše k expresivům (dle Searla). Jemný rozdíl v ilokuční síle výpovědi tedy pociťujeme.

- *Generál se skoro ušklíbl, ale pak se zamyslel a opakoval se; nato se zamyslel ještě jednou, přimhouřil oči, znovu svého hosta prozkoumal od hlavy až k patě, načež knížeti ukázal na židli, sám se posadil šikmo od něj a s netrpělivým očekáváním se na něj zahleděl. Gaňa stál v koutě pracovny u sekretáře a probíral se v lejstrech.*

[51] Wikipedie, *Словоерс.* URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Словоерс. [cit. 2022-07-08].

– *skoro se ušklíbl* vs. *чуть-чуть было усмехнулся*: sloveso ušklíbnout se vyznívá spíše v negativním významu, v této situaci se zde mluví o pozitivním významu (generálovi nejspíše připadalo milé to, co kníže vypráví, avšak zarazil se, jelikož začal přemýšlet, co od něj host potřebuje). Obě slovesa však můžeme označit za behavitivum/expresivum.

− *ale pak se zamyslel a opakoval se*: zde rozdílná sémantika, jelikož v originále vidíme *но подумал и приостановился*. Možný překlad by byl např.: *ale pak se zamyslel a zarazil se/ale pak se zamyslel a pozastavil se.*

− *...s netrpělivým očekáváním se na něj zahleděl vs. в нетерпеливом ожидании повернулся к князю*: zajímavé řešení pro ruské *повернулся к князю*, které ještě více zobrazuje zájem a zvědavost generála, a ještě tím pádem zesiluje expresi situace.

❖ *„Na nějaké zdvořilostní schůzky popravdě řečeno moc času nemám," upozornil generál knížete, „ale jelikož jistě máte něco konkrétního na srdci…"*

− *zdvořilostní schůzky popravdě řečeno…*: znovu originální řešení pro ruské *для знакомств*...v překladu dochází ke specifikaci toho, za co generál považuje tuto schůzku, pro něj tedy pouze zdvořilostní formalita, což odpovídá skutečnosti, kterou originál zobrazuje. Ruské *вообще* Dvořák nahrazuje spojením *popravdě řečeno*, což dodává generálovi jistou upřímnost v tónu, ale trochu zjemňuje jeho intonaci (v ruštině věta vyznívá o trochu přísněji).

– *upozornil* vs. *сказал*: dochází ke změně intonace, porovnáme-li ilokuční sílu obou sloves, uvidíme, že ruština je zcela neutrální, zatímco český překlad již v sobě má podtrženou charakteristiku přísného generála, který udává pravidla; z hlediska řečových aktů by se však jednalo v obou případech o verdiktivum/asertivum.

– *máte něco konkrétního na srdci vs. конечно, имеете свою цель*: spojení *mít něco na srdci* se u Dvořáka vyskytuje poměrně často, a to jak v replice knížete, tak v replice generála; jde tedy o specifickou poetiku překladatele.

❖ *„To jsem tušil," přerušil ho kníže. „Vy si zkrátka myslíte, že svou návštěvou sleduji něco zcela určitého. Můžu vás ale ujistit, že kromě potěšení ze seznámení s vámi nic jiného na mysli nemám."*

– *Vy si zkrátka myslíte*: v překladu vyznívá negativněji než v originále *...что вы непременно увидите...*

– *Můžu vás ale ujistit vs. Но ей-богу:* zajímavé „zmodernizované“ řešení, které přesně odráží sémantickou stránku, avšak mění styl vyjadřování postavy. Citoslovce *ей-богу* se běžně používalo ve starší ruštině a má kořeny v symbolice spojené s náboženstvím, dnes se s ním už v běžné mluvě nesetkáme, patří spíše do literatury. Proto by bylo na místě symboliku i stylistiku této doby zachovat. Vhodným řešením by mohl být např. překlad S. Minaříka či B. Mathesia, jelikož právě v jejich překladech najdeme starší češtinu.

- *„Potěšení, a to mimořádné, je i na mé straně, ale abych pravdu řekl, spíše než společenské kratochvíli jsem uvyklý konkrétní práci…A navíc prozatím netuším, co máme společného…Takříkajíc důvod…*

– *abych pravdu řekl:* vhodné stylistické doplnění, avšak o něco mění intonaci, jelikož dodává řeči generála více zdvořilosti a jemnosti.

– *A navíc prozatím netuším, co máme společného vs. При том же я никак не могу до сих пор разглядеть между нами общего:* zkrácení věty – drobná sémantická a stylistická změna, která je sice vhodná, ale zároveň mění ilokuční sílu věty. V češtině věta zní jako pouhé konstatování faktu, že generál zatím nic společného mezi ním a hostem nenašel. V ruštině z věty máme pocit, že generál během celého rozhovoru s knížetem pořád hloubá v myšlenkách a snaží se najít alespoň nějakou vazbu, která by je dva spojovala, avšak nenachází. Porovnáme-li slovesa netušit a разглядеть, bude to stejný druh řečového aktu: verdiktivum/asertivum.

– *Takříkajíc důvod vs. так сказать...причины:* vhodný a přesný převod.

S. Minařík

Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a s neobyčejnou zvědavostí se díval na vcházejícího knížete, dokonce k němu postoupil o dva kroky. Kníže přistoupil a představil se.

- *„Tak, prosím,“ odpověděl generál, „čímpak mohu sloužit?“* – velmi přesné a vhodné řešení.

- *„Nemám žádné naléhavé věci; mým cílem bylo prostě se s vámi seznámit. Nerad bych znepokojoval, protože neznám ani dne, kdy přijímáte, ani vaše dispozice…Ale přicházím právě od vlaku…Přijel jsme ze Švýcarska.*

  – *ani vaše dispozice vs. ни ваших распоряжений*: zde může být sémantika poněkud matoucí – v ruštině se slovíčko распоряжение obvykle používá v jiném kontextu (příkaz, ustanovení, nařízení apod.); v tomto případě jde o jiný význam slova – быть в чьем-то распоряжении, tedy být někomu k dispozici. Překlad tedy odráží sémantiku originálu.

- *Generál se trochu usmál, ale rozmyslil se a zarazil; potom ještě chvíli uvažoval, přimhouřil oči, prohlédl si ještě jednou svého hosta od hlavy po paty, potom rychle mu ukázal na židli, sám si sedl poněkud šikmo a v netrpělivém očekávání se obrátil ke knížeti. Gaňa stál v koutě pracovny, u stolku, a rozebíral listiny.*

  – *...se trochu usmál:* v originále vidíme, že se generálem málem pousmál, jde tedy o sémantickou změnu.
  – *ale rozmyslil se a zarazil; a v netrpělivém očekávání se obrátil ke knížeti* – zcela přesný a vhodný převod.

- *„Pro známost vůbec mám málo času," pravil generál, „protože však máte ovšem svůj cíl, tu…"* – ze sémantického hlediska by se spíše hodilo použití slovíčka seznamování.

- *„To jsem tušil," přerušil kníže, „že jistě spatříte v mé návštěvě nějaký zvláštní cíl. Ale, Bůh je svědek, kromě potěšení seznámení nemám žádného soukromého cíle."*
  – překladatelské řešení je velmi povedené, kníže zde také odkazuje na Boha, tedy se zachovává i symbolika i stylistika mluvy knížete.

- *„Potěšení je to ovšem i pro mne neobyčejné, ale nejsou přece všecko zábavy, někdy, víte, se naskytnou i věci…Při tom pak nijak nemohu dosud rozeznat mezi námi něco společného…, abych tak řekl, příčiny…"*
  – znovu povedené řešení k ruskému *так сказать...*

B. Mathesius

❖ *Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a díval se neobyčejně zvědavě na stupujícího knížete, dokonce k němu dva kroky pokročil. Kníže přikročil a představil se.*

– spojení *neobyčejně zvědavě* není ze stylistického hlediska příliš povedené.

❖ *„Těší mě," odpověděl generál, „čím mohu sloužit?"*

– zde dochází k sémantickému posunu, v originále generál začíná svůj „pozdrav" věcně a bez okolků (Так-с); je zajímavé také porovnat toto řešení s překladem L. Dvořáka (*zeptal se místo odpovědi generál).*

❖ *„Nemám tu žádnou neodkladnou věc; mým účelem bylo prostě seznámit se s vámi. Nerad bych vás obtěžoval, poněvadž neznám ani váš denní rozvrh, ani vaše dispozice…Ale jdu právě z vagonu, přijel jsem ze Švýcar…"*

– překlad odpovídá originálu.

❖ *Generál se chtěl už už pousmát, ale rozmyslel si to a zarazil se; potom ještě chvíli uvažoval, přimhouřil oči, prohlédl si svého hosta ještě jednou od hlavy až po paty, pak mu ukázal rychle na židli, posadil se trochu šikmo proti němu a obrátil se v netrpělivém očekávání ke knížeti. Gaňa stál v koutě pracovny u psacího stolu a rozkládal listiny.*

– překlad zajímavě zdůrazňuje moment, kdy se generál málem pousmál.

„Na seznamování mám celkem málo času," řekl generál, „poněvadž však máte zajisté nějaký záměr, tedy…"

❖ *„To jsem tušil…," přerušil ho kníže, „že budete v mé návštěvě hledat nějaký zvláštní záměr. Ale namouduši, kromě potěšení, že se s vámi seznámím, nemám žádného soukromého záměru."*

– povedený překlad; *namouduši* je originálním a zcela přesným řešením pro ruské *eŭ-богу.*

❖ *„Potěšení ovšem je i na mé straně, a to nemalé, ale člověk nemá jen myšlenky na zábavy, mnohdy, víte, je nutno i vyřizovat určité věci…Přitom nemohu až potud vypozorovat mezi námi nic…tak-říkajíc společného…"*

– z podtržených vět můžeme vycítit, že je zachován styl generálovy mluvy, jak sémanticky, tak stylisticky překlad zcela přesně odpovídá.

T. Silbernáglová

- *Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a velmi zvědavě hleděl na vcházejícího knížete, dokonce mu vyšel dva kroky vstříc. Kníže k němu přistoupil a představil se.*

  – sémanticky sice odpovídá originálu, avšak ze stylistického hlediska překladu chybí „šmrnc“ ruského чрезвычайно.

„Tak prosím,“ odpověděl generál, „čím mohu sloužit?“

„Nepřicházím v žádné neodkladné věci; rád bych se prostě s vámi seznámil. Nechci vás obtěžovat, neznám ani váš přijímací den, ani časový rozvrh…Ale jdu rovnou z vlaku…přijel jsem ze Švýcar…“

- *Generál jako by se chtěl maličko pousmát, ale rozmyslel si to a ovládl se; znovu se zamyslel, přimhouřil oči, změřil si hosta od hlavy k patě, rychle mu ukázal na židli, sám usedl poněkud stranou a v netrpělivém očekávání se k němu obrátil. Gaňa stál v koutě pracovny u psacího stolu a probíral se v listinách.*

  – *jako by se chtěl maličko pousmát:* stylisticky originální řešení, které zároveň zachovává sémantiku

  – *a ovládl se:* až příliš razantní překlad, v originále se mluví o tom, že se zarazil, zastavil; sémantická změna.

  – *změřil si hosta od hlavy k patě:* zajímavé, expresivně zabarvené řešení, které odpovídá situaci v originálu

„K seznamování mám celkem málo času,“ řekl generál, „ale jelikož jistě sledujete nějaký cíl, tedy…“

„To jsem právě tušil,“ přerušil ho kníže, „věděl jsem, že budete spatřovat v mém příchodu nějaký zvláštní úmysl. Ale kromě potěšení seznámit se s vámi nemám opravdu žádný osobní cíl.“

- *„Potěšení je ovšem i pro mne převeliké, ale nejsme na světě jen pro zábavu, jak víte, občas se musíme věnovat i povinnostem…A mimoto stále mezi námi nevidím společný…jak bych to řekl…důvod…“*

– *ale nejsme na světě jen pro zábavu, jak víte, občas se musíme věnovat i povinnostem:* zde dochází ke generalizaci toho, co chtěl generál sdělit, a jako kdyby k filozofování, ačkoliv sémantika zůstává zachována, přidává na těžkopádnosti generálovu projevu.
– *mezi námi nevidím společný…jak bych to řekl…důvod:* povedené řešení

- Pro tento úsek můžeme vyznačit za nejpovedenější překlady Dvořákův a Minaříkův.

📖 — Причины нет, бесспорно, и общего, конечно, мало. Потому что, если я князь Мышкин и ваша супруга из нашего рода, то это, разумеется, не причина. Я это очень понимаю. Но, однако ж, весь то мой повод в этом только и заключается. Я года четыре в России не был, с лишком; да и что я выехал: почти не в своем уме! И тогда ничего не знал, а теперь еще пуще. В людях хороших нуждаюсь; даже вот и дело одно имею и не знаю, куда сунуться. Еще в Берлине подумал: «Это почти родственники, начну с них; может быть, мы друг другу и пригодимся, они мне, я им, если они люди хорошие». А я слышал, что вы люди хорошие.

— Очень благодарен-с,– удивлялся генерал,— позвольте узнать, где остановились?

— Я еще нигде не остановился.

— Значит, прямо из вагона ко мне? И... с поклажей?

— Да со мной поклажи всего один маленький узелок с бельем, и больше ничего; я его в руке обыкновенно несу. Я номер успею и вечером занять.

L. Dvořák

- *„Důvod tu nesporně není a společného máme samozřejmě taky málo. Protože fakt, že když já jsem kníže Myškin a vaše choť pochází ze stejného rodu, tak to samozřejmě za žádný důvod považovat nemůžeme. Ani nevíte, jak vám rozumím! Nicméně přesně v tom a v ničem jiném spočívá příčina mé návštěvy. V Rusku jsem nebyl přes čtyři roky – a navíc jsem odsud odjížděl skoro nepříčetný. Tehdy jsem o světě nevěděl skoro nic a teď je to snad ještě horší. Potřebuji kolem sebe dobré lidi – to je to, co mám na srdci, a přitom nevím, kam se vrtnout. Už v Berlíně mě napadlo: Jsou to skoro příbuzní, tak začnu u nich; třeba si navzájem přijdeme na chuť, já jim a oni mně, pokud jsou to dobří lidé. A o vaší rodině jsem slyšel jen to nejlepší.“*

– *„Ani nevíte, jak vám rozumím!“:* zde vidíme expresivitu, která je knížeti vlastní, navíc empatii, se kterou se ke generálovi obrací a která je součástí jeho způsobu vyjadřování z hlediska genderové lingvistiky. Drobnou sémantickou změnu v tomto případě můžeme opomenout, jelikož překlad zachovává, a navíc přidává stylisticky vhodné řešení.

– *Tehdy jsem o světě nevěděl skoro nic:* zde můžeme vidět specifikaci, dovysvětlení smyslu sdělení, které je ovšem zcela správné.

– *to je to, co mám na srdci, a přitom nevím, kam se vrtnout:* sémantický posun, kníže zde mluví o jisté záležitosti, se kterou neví, na koho se má obrátit; v překladu jde o pokračování začátku věty, že kolem sebe potřebuje dobré lidi.

– *třeba si navzájem přijdeme na chuť:* zajímavé řešení, avšak znovu dochází k sémantické změně, v originále vidíme: *мы друг другу и пригодимся*.

– *A o vaší rodině jsem slyšel jen to nejlepší.:* generalizace sdělení, ze stylistického hlediska je lepší nechat opakování předchozí věty (А я слышал, что ва люди хорошие.), jelikož styl mluvy knížete k opakováním inklinuje, navíc opakování zde vyznívá poněkud hloupě, sice jako fakt, ale pořád je zde obsažen prvek naivity, se kterou to kníže vypráví.

- *„<u>Srdečné díky</u>,“ <u>pronesl zaraženě generál</u>. „A můžu se zeptat, kde jste se ubytoval?“*
  – sémanticky vhodné řešení, ale ze stylistického hlediska přílišná generalizace výrazu очень благодарен-с; v ruštině totiž zní o úroveň výš než jednoduché *srdečné díky*. Dále můžeme pozorovat autorské dovysvětlení *pronesl zaraženě vs. удивился*. Obě slovesa (slovesné spojení a sloveso) vyjadřují jistou expresivitu, můžeme je tedy zařadit k expresivům/behavitivům.

„Zatím nikde.“

„Takže z vlaku jste zamířil rovnou ke mně? I…se zavazadly?“

„Mým jediným zavazadlem je malý uzlík s prádlem, jinak nic, a ten obyčejně nosím všude s sebou. Hotel si jistě stihnu sehnat i večer.“

S. Minařík

- *Příčiny není, to je nesporné, a společného je ovšem málo. Protože, jsem-li kníže Myškin a vaše choť je z našeho rodu, není to ovšem příčina. To velmi dobře chápu. Přece však celý můj důvod záleží jen v tom. Čtyři léta jsem nebyl v Rusku, ba déle; a také jak jsem odjel: téměř ne při smyslech! Ani tehdy jsem nic neznal, a teď ještě více. Cítím potřebu dobrých lidí; dokonce tuhle jednu věc mám a nevím, kam se podít. Už v Berlíně jsem si pomyslil: jsou to téměř příbuzní, začnu jimi, možná, že se budeme sobě navzájem hodit, oni mně, já jim, − jsou-li to lidé dobří. A slyšel jsem, že jste dobří lidé."*

„Velmi děkuji," divil se generál. „Dovolte mi otázku, kde jste se ubytoval?"

„Ještě nikde jsem se neubytoval."

„Přicházíte tedy přímo z vlaku ke mně? A…se zavazadly?"

„Ale má zavazadla to je všeho všudy jeden uzlíček s prádlem, a nic jiného; nosívám jej obyčejně v ruce. To já si ještě večer najmu pokoj."

– této části překladu u S. Minaříka nemáme co vytknout, možná pouze stylistiku u dané věty: *Přece však celý můj důvod záleží jen v tom.* Sloveso *záleží* by se dalo zaměnit na *spočívá* jen v tom.

B. Mathesius

- *„Je tu ovšem velmi málo společného. Poněvadž jsem-li kníže Myškin a je-li vaše choť z našeho rodu, není to samo sebou ještě žádným důvodem. To chápu velmi dobře. A přece všechen popud k této návštěvě bylo právě to. Nebyl jsem přes čtyři roky v Rusku, a jak jsem odjel: nebyl jsem skoro při sobě! Ani tenkrát jsem nic neznal, a teď ještě hůř. Potřebuji dobrých lidí; a dokonce i jednu věc mám, a nevím, kam se obrátit. Už v Berlíně jsem si pomyslil: Jsou to skoro příbuzní, začnu u nich: snad se druh k druhu budeme hodit, oni mně, já jim, jsou-li to hodní lidé. A já slyšel, že jste."*

  – *Je tu ovšem velmi málo společného:* ze sémantického hlediska je vynechána část věty (Причины нет, бесспорно).

– *není to samo sebou; druh k druhu budeme hodit:* stylisticky zastaralejší/poruštěné formy

„Jsem vám velmi vděčen," podivil se generál; „byl byste tak laskav a řekl mi, kde jste se ubytoval?"

„Já se ještě nikde neubytoval…"

„Tedy z vagonu přímo ke mně? I…se zavazadly?"

„Nemám jiných zavazadel než malý uzlík s prádlem a dost; nosím jej obyčejně v ruce. Pokoj budu mít kdy si najmout i večer."

– Vidíme, že i tento překlad zcela odpovídá sémantice i stylistice obou účastníků dialogu.

T. Silbernáglová

- *„Důvod není naprosto žádný a společného je ovšem málo. Neboť i když jsem kníže Myškin a vaše manželka pochází z našeho rodu, není to samozřejmě důvod. Docela to chápu. Přivádí mě k vám jediná pohnutka. Nebyl jsem přes čtyři roky v Rusku, a jak jsem odjížděl! Div ne pomatený. Ani tenkrát jsem tu nikoho neznal, a teď znám ještě méně. Potřebuji dobré lidi, dokonce mám na srdci jistou záležitost a nevím, kam se s ní obrátit. Už v Berlíně jsem si říkal: Jsou to téměř příbuzní, půjdu napřed k nim, snad si navzájem budeme i k užitku – oni mně a já jim, jsou-li to dobří lidé. A slyšel jsem, že jste všichni dobří lidé."*

  – *Docela to chápu vs. Я это очень понимаю:* sémantická změna
  – *Přivádí mě k vám jediná pohnutka vs. Но, однако ж, весь то мой повод в этом только и заключается.:* významná sémantická odchylka, není zcela jasné, proč byla celá věta pozměněna – ztrácí se jak sémantika, tak stylistika repliky.

  – *…a jak jsem odjížděl! Div ne pomatený:* stylisticky zajímavé řešení, které zachovává i vhodný archaičtější nádech.
  – *Ani tenkrát jsem tu nikoho neznal, a teď znám ještě méně.:* sémantický posun – kníže nemluví pouze o lidech, nýbrž obecně o tom, že kvůli své nemoci byl odříznutý od světa (pro zajímavost můžeme porovnat se řešením L. Dvořáka, který smysl zachytil přesně). Avšak, hned další věta navazující na to, že kníže potřebuje kolem sebe dobré lidi dodává tomuto překladu smysl.

– *A slyšel jsem, že jste všichni dobří lidé:* v tomto případě je slovíčko *všichni* přebytečné, jelikož kníže mluví přímo o generálově rodině, tedy klade důraz na něj a jeho rodinu, *všichni* zde může naopak působí matouce.

❖ *„Jsem vám velmi vděčen," odpověděl generál* <u>*nevycházeje z údivu*</u>*, „smím se zeptat, kde jste se ubytoval?"*

– *odpověděl generál nevycházeje z údivu:* řešení, které stojí za povšimnutí – porovnáme-li slovesné spojení s původním slovesem *удивлялся*, uvidíme, že ruské sloveso má nedokonavý vid, naznačuje nám tedy, že generál byl opravdu udivený po celou dobu. Sémanticky tedy slovesné tvary odpovídají, intonačně je český překlad expresivnější.

„Ještě nikde."

„Tedy rovnou z vlaku ke mně? I se…zavazadly?"

„Mám všehovšudy malý uzlík s prádlem, jinak nic. Obvykle ho nosívám stále s sebou a nocleh si mohu najít i večer."

➢ Pro tento úsek scény jsou nejvhodnějšími překlady Minaříkův a Mathesiův.

🕮 — Так вы все еще имеете намерение номер занять?

— О да, конечно.

— Судя по вашим словам, я было подумал, что вы уж так прямо ко мне. — Это могло быть, но не иначе как по вашему приглашению. Я же, признаюсь, не остался бы и по приглашению, не почему либо, а так... по характеру.

— Ну, стало быть, и кстати, что я вас не пригласил и не приглашаю. Позвольте еще, князь, чтоб уж разом все разъяснить: так как вот мы сейчас договорились, что насчет родственности между нами и слова не может быть, — хотя мне, разумеется, весьма было бы лестно, — то, стало быть...

— То, стало быть, вставать и уходить? — приподнялся князь, как-то даже весело рассмеявшись, несмотря на всю видимую затруднительность своих обстоятельств. — И вот, ей-богу же, генерал, хоть я ровно ничего не знаю практически ни в здешних обычаях, ни вообще как здесь люди живут, но так я и

думал, что у нас непременно именно это и выйдет, как теперь вышло. Что ж, может быть, оно так и надо... Да и тогда мне тоже на письмо не ответили... Ну, прощайте и извините, что обеспокоил.

L. Dvořák

- *„Takže vy se hodláte přece jen ubytovat v hotelu“ Так вы все еще имеете намерение номер занять?“:* sloveso *hodláte* zde sémantikcy i intonačně nahrazuje ruské *имеете намерение,* zatímco generálův důraz na (*все еще имеете намерение*) je v překladu vyjádřen pomocí *přece jen*, přesný převod se sice jemně liší (ještě pořád hodláte, ještě stále…), avšak intonačně i sémanticky jako celek překlad zcela odpovídá originálu.

„Ale ano, samozřejmě.“

„Soudě podle vašich slov mě v první chvíli napadlo, že se stěhujete rovnou k nám.“

- *„To by bylo myslitelné jedině na vaše pozvání. Přiznávám se ale, že bych tu nezůstal ani pozván – a ne z nějakého speciálního důvodu, ale protože jsem…prostě takový.“*

  – a ne z nějakého speciálního důvodu vs. не почему-либо: překlad je vhodným ekvivalentem pro češtinu, specifikuje ruštinu, ale nemění sémantiku.

  – ale protože jsem…prostě takový vs. а так...по характеру: znovu vidíme překlad, který je vhodně lokalizovaný do českého prostředí.

- *„Takže je vlastně dobře, že vás nezvu a ani zvát nehodlám. A ještě něco, kníže, abychom si všechno vysvětlili naráz a hned: když už jsme se tedy domluvili, že o nějakém příbuzenském vztahu mezi námi nemůže být řeči – i když nic by mě přirozeně nepotěšilo víc! – tak snad…“*

  – Takže je vlastně dobře, že vás nezvu a ani zvát nehodlám vs. Ну, стало быть, и кстати, что я вас не пригласил и не приглашаю: překlad zcela odpovídá sémantice i stylistice originálu, možná vyznívá o trochu drsněji (a ani zvát nehodlám); co se týká specifikace řečových aktů, můžeme říci, že v obou případech je zachována ilokuční ilokuce pomocí expozitiva/deklarativa.

–…i když nic by mě přirozeně nepotěšilo víc! vs. хотя мне, разумеется, весьма было бы лестно: zde dochází k hyperbolizaci a větší expresi než v originálu.

- *„Tak bych snad měl vstát a odejít?“ přizvedl se pohotově kníže a přesto, že jeho záležitosti se neutvářely zrovna nejlépe, se vesele rozesmál. „Mohl bych odpřisáhnout, generále, že o zdejších zvycích nevím naprosto nic, stejně jako o tom, jak se tu žije; přesto jsem si ale myslel, že to dopadne právě tak, jak to nakonec dopadlo. Inu, což, možná je to takhle nejlepší…Na dopis jsem přece od vás před časem odpověď taky nedostal…Tak sbohem – a odpusťte prosím, že jsem obtěžoval.“*

  – *„Tak bych snad měl vstát a odejít?“ přizvedl se pohotově kníže:* vhodné řešení, navíc zdůrazňuje rozhodnost knížete v daném okamžiku.

  – *a přesto, že jeho záležitosti se neutvářely zrovna nejlépe, se vesele rozesmál vs. как-то даже весело рассмеявшись, несмотря на всю видимую затруднительность своих обстоятельств:* věta sémanticky hrubě odpovídá, přesto vyznívá „jednodušeji“ než to, co pociťujeme v originále. Ruské *как-то даже весело рассмеявшись* velice jemně znázorňuje dokonce pocity knížete, jeho rozporuplný stav, kdy se zasmál svému vlastnímu nezdaru, tedy tu *видимую затруднительность* jeho záležitostí čtenář pociťuje zcela názorně, což se v českém překladu nestalo.

  – *Mohl bych odpřisáhnout, generále vs. И вот, ей-богу же, генерал*: česká substituce je zde sice vhodná, ale stylisticky mohla být věta upravena ještě jinak, aby více odpovídala řečovému stylu knížete, např.: No ale víte (co) generále, mohl bych odpřisáhnout…

S. Minařík

„Tak vy stále ještě zamýšlíte najmout si pokoj?“

„Ó, ano, ovšem.“

- *„Soudě podle vašich slov, pomyslil jsem si, že jste se už tak rozjel přímo ke mně.“:* Samotné sloveso *rozjet se* bychom mohli označit za verdiktivům/asertivum, avšak díky celému spojení *že jste se už tak rozjel* znázorňuje expresivitu generálovy intonace.

- *„To mohlo být, ale ne jinak než na vaše pozvání. Já pak přiznávám se, nezůstal bych ani na pozvání, ne z nějaké příčiny, ale tak…z charakteru.“:* stylisticky poruštěná forma.

- *„Nu, to je tedy právě vhod, že jsem vás nepozval ani nezvu. Dovolte ještě, kníže, aby už rázem se všecko vysvětlilo: protože jsme se právě dohodli, že stran příbuznosti nemůže mezi námi být ani slova, ačkoliv mně, ovšem, by to velmi lichotilo, tedy…“*
  – *stran příbuznosti:* zajímavé řešení, avšak zastaralejší forma pro současnou češtinu

- *„Tedy vstát a odejít?“ povstal kníže, dokonce jaksi veselý a rozesmátý, přes všechnu zřejmou obtížnost svých okolností. „A hle, Bůh je svědek, generále, třebaže zrovna nic prakticky neznám ani ze zdejších obyčejů, ani vůbec, jak zde lidé žijí, přece jsem si myslil, že mezi námi právě k tomuto dojde, jako nyní došlo. Což, možná, že je to tak i třeba…Vždyť ani tehdy mi také na psaní nebylo odpovězeno…Nu, sbohem a odpusťte, že jsem vás znepokojoval.“*

  – *„Tedy vstát a odejít?“ povstal kníže, dokonce jaksi veselý a rozesmátý, přes všechnu zřejmou obtížnost svých okolností.:* překlad sémanticky i intonačně zcela přesně odpovídá originálu.

  – *A hle, Bůh je svědek, generále:* řešení intonačně i sémanticky odpovídá originálu.
  – *... že mezi námi právě k tomuto dojde, jako nyní došlo.:* stylisticky lehce nesrozumitelná věta.

B. Mathesius

„Tak vy stále ještě zamýšlíte najmout si pokoj?“

„Ó ano, ovšem.“

- *„Podle vašich slov jsem už myslel, že jdete přímo ke mně.“:* sémanticky ne zcela srozumitelné řešení, jelikož kníže přece i tak jde ke generálovi, ztrácí se ale smysl, že by se dle generála chtěl rovnou nastěhovat.

- *„To by mohlo být, ale jen na vaše pozvání, ne z nějakého malicherného důvodu, ale tak…z důvodů charakterových.“:* sémantická i intonační změna – sdělení nabývá negativního zabarvení.

- *„Tak tedy abychom nezapomněli, já vás nepozval a nezvu. Dovolte ještě, kníže, aby se všechno jedním rázem vysvětlilo: jak jsme se teď dohovořili, o příbuzenstvu mezi námi nemůže být ani řeči – ač ovšem by mi to bylo velmi příjemné – a tedy…“*

  – znovu sémantická změna, na rozdíl od ruského: *Позвольте еще, князь, чтоб уж разом все разъяснить.* Celková sémantika sdělení se však nemění, pozměněný originál funguje spíše jako doplňující prvek a je další variantou, jak by se dala věta přeložit.

- *„A tedy vstaň a jdi?“ vztyčil se kníže, s jakýmsi až veselým úsměvem přes všechnu patrnou obtížnost svého postavení. „Hle, generále, namouduši, ač vůbec nic neznám o zdejších zvycích, ani jak tu lidé vůbec žijí, přece jsem si myslil, že to mezi námi zcela jistě dopadne tak, jak to dopadlo. No což, snad je to právě tak potřeba…A tenkrát mně na dopis taky ani neodpověděli…Nu, sbohem a odpusťte, že jsem vás obtěžoval.“*

  – *„A tedy vstaň a jdi?“ vztyčil se kníže:* První část věty působí intonačně poněkud až moc ostře vzhledem k originálu, slovesa *vstaň a jdi* zde vyznívají jako příkaz, řadili bychom je tedy k direktivům, sloveso *vztyčil se* je expresivnější než pouhé *приподнялся*; druhá část věty: *s jakýmsi až veselým úsměvem přes všechnu patrnou obtížnost svého postavení* – intonačně sdělení zcela odpovídá, avšak sémanticky dochází k posunu: překlad klade důraz na postavení knížete vzhledem k návštěvě/ke generálovi, zatímco originální text zdůrazňuje jeho celkovou nesnadnou situaci, ve které po rozhovoru s generálem zůstává.

  – *Hle, generále, namouduši:* hezké řešení, zachová řečový styl knížete, a přitom nepůsobí zastarale.

T. Silbernáglová

- *„Tak vy stále ještě máte v úmyslu vyhledat si nocleh?“:* sémantická nepřesnost a zobecnění, generál naopak specifikuje, zda si kníže vyloženě chce vyhledat nocleh v hotelu, ne u něj.

„Ó ano, ovšem.“

- *„Podle vašich slov jsem měl dojem, že jdete rovnou ke mně.“:* drobná intonační změna – v ruštině *я было подумал, что вы уж так прямо ко мне,* v překladu chybí přesná generálova intonace, která by se dala vyjádřit např.: *už jsem si pomyslel, málem jsem už myslel…*

- *„To by bylo možné jedině po vašem pozvání. Ale upřímně řečeno, nezůstal bych, ani kdybyste mě pozval, ne z nějakého určitého důvodu, ale…ze zásady.“:* hezké řešení, poukazuje na zásadovost knížete, což k jeho postavě zcela sedí.

„Nuže, je tedy dobře, že jsem vás nepozval a nezvu. Dovolte, kníže abychom si vše ujasnili. Právě jsme se domluvili, že o příbuzenství nemůže být mezi námi řeči, i když by mi bylo velkou ctí, a tak…“

- *„Mám odejít?“ Kníže vstal, a dokonce se nějak vesele rozesmál přes zjevnou trapnost své situace. „Víte, generále, ačkoli se nevyznám ve zdejších zvycích a vůbec nevím, jak tu lidé žijí, přece jsem si, věřte, myslel, že to mezi námi dopadne tak, jak to právě dopadlo. No což, snad to tak musí být…Na dopis jste mi tehdy také neodpověděli…Proto sbohem a odpusťte, že jsem vás vyrušil.“*

  – *„Mám odejít?“:* překlad nenavazuje na předchozí větu (v originále jde o důležitý stylistický prvek: (generál: *то, стало быть...* kníže: *То, стало быть, вставать и уходить?*).

  – *Kníže vstal, a dokonce se nějak vesele rozesmál přes zjevnou trapnost své situace.:* sémantická změna, v originále nejde o trapnost situace z odmítnutí, nýbrž o celkovou bídnou situaci knížete.

  – *Víte, generále…:* řečový styl knížete je v překladu zjednodušen – v ruštině: *eй-богу.*
  – *Na dopis jste mi tehdy také neodpověděli…Proto sbohem…:* příliš agresivní a obviňující intonace, kterou kníže nepožívá.

  - Pro tento úsek scény můžeme vyznačit Dvořákův a Minářikův překlady za nejvhodnější.

Komentář ke kontextu scény – Od formálnosti k sympatiím

Dialog mezi knížetem a generálem však pokračuje, a nečekaně se změní ve více přátelský generálův postoj. Tato autorská řeč ukazuje, jak generál na hosta po jeho slovech rozloučení se zareagoval:

> Взгляд князя был до того ласков в эту минуту, а улыбка его до того без всякого оттенка хотя бы какого-нибудь затаенного неприязненного ощущения, что генерал вдруг остановился и как-то вдруг другим образом посмотрел на своего гостя; вся перемена взгляда совершилась в одно мгновение.

> — А знаете, князь, — сказал он совсем почти другим голосом, — ведь я вас все-таки не знаю, да и Елизавета Прокофьевна, может быть, захочет посмотреть на однофамильца... Подождите, если хотите, коли у вас время терпит.
>
> — О, у меня время терпит; у меня время совершенно мое (и князь тотчас же поставил свою мягкую, круглополую шляпу на стол). Я, признаюсь, так и рассчитывал, что, может быть, Елизавета Прокофьевна вспомнит, что я ей писал. Давеча ваш слуга, когда я у вас там дожидался, подозревал, что я на бедность пришел к вам просить; я это заметил, а у вас, должно быть, на этот счет строгие инструкции; но я, право, не за этим, а, право, для того только, чтобы с людьми сойтись. Вот только думаю немного, что я вам помешал, и это меня беспокоит.
>
> — Вот что, князь, — сказал генерал с веселою улыбкой, — если вы в самом деле такой, каким кажетесь, то с вами, пожалуй, и приятно будет познакомиться; только видите, я человек занятой, и вот тотчас же опять сяду кой-что просмотреть и подписать, а потом отправлюсь к его сиятельству, а потом на службу, так и выходит, что я хоть и рад людям... хорошим то есть... но... Впрочем, я так убежден, что вы превосходно воспитаны, что... А сколько вам лет, князь?

Vidíme, že generál knížeti nakonec nabízí, aby se seznámil s jeho rodinou. Poté, co kníže ještě navíc ukáže svůj rukopisný talent, generál mu dá jak práci, tak ho doporučí k ubytování u Gani. Následně se scéna přesouvá ke stolu, kde se generálova rodina chystá ke snídani – tam se kníže seznamuje s paní generálovou a třemi dcerami. Taktéž chtějí vidět Myškinův rukopis. Rozebereme tedy jejich první reakci na knížete, a nakonec i samotnou scénu, kde kníže ukazuje další ze svých talentů – totiž umění číst v lidech.

2. 2. 3. Dialog knížete s generálovou a dcerami

IV. Nemocný podivín nebo podivuhodná osobnost?

a) Libor Dvořák
„Já vám to klidně napíšu znovu, rovnou tady, když budete chtít.“
„Zajisté, maman,“ přikývla Alexandra, „ale teď už ke snídani, stejně nám všem vyhládlo.“
„Jak myslíte,“ přikývla generálová. „Tak pojďte, kníže…Máte velký hlad?“
„Děkuji. Malé pohoštění bych určitě neodmítl, ještě jednou velice velice děkuji.“
„Jste opravdu slušný a vychovaný a jak tak pozoruju, **vůbec se nechováte nijak…potrhle, jak mi to bylo líčeno.** Račte prosím. Posaďte se sem, proti mně,“ **usazovala knížete úzkostlivě**, jakmile s ocitli v jídelně, „chci se na vás dívat. Alexandro, Adelaido, **postarejte se o knížete.** Všimly jste si taky, **že vůbec není nějak…churavý?** Možná ani ten ubrousek nebude potřebovat. **Uvazovali vám u jídla na krk ubrousek, milý kníže?**“
„Možná tak do sedmi let, to snad ano, ale teď si ho u jídla obvykle pokládám na kolena.“
„To je v pořádku. A co ty vaše záchvaty?“
„Záchvaty?“ zarazil se kníže. „Teď už je mívám dosti zřídka. Jak to ovšem bude dál, to nevím – zdejší podnebí mi prý asi svědčit nebude.“
„Mluvu má příjemnou,“ sdělila paní generálová dcerám **a dal přikyvovala každému Myškinovu slovu**, „což jsem opravdu nečekala. **Inu, jako obyčejně, samé plácání a samé hlouposti.** Pusťte se do jídla, kníže, a povyprávějte nám, kde jste se narodil a kde vyrůstal. **Chtěla bych vědět všechno, protože jste mě velice zaujal.“**

b) Stanislav Minařík	**c) Bohumil Mathesius**	**d) Tereza Silbernáglová**
„Ale já vám raději po druhé napíši, je-li libo.“	„To já vám jej raději napíši podruhé, chcete-li.“	„Napíši vám to raději znovu, přejete-li si.“
„Jistě, maman,“ pravila Alexandra, „a teď by bylo	„Ovšemže, maman,“ řekla Alexandra, „ale teď by bylo	„Ovšem, mamá,“ řekla Alexandra, „a teď se dáme

lépe snídat; chceme jíst.“	líp posnídat; chce se nám jíst.“	do jídla, máme už hlad.“
„Tak tedy,“ rozhodla generálová. „Pojďme, kníže; chce se vám tuze jíst?“	**„Dobrá,“ rozhodla generálka. „Pojďme, kníže; chce se vám hodně jíst?“**	**„Dobrá,“ souhlasila generálová. „Pojďte, kníže, máte veliký hlad?“**
„Ano, teď se mi zachtělo tuze, a velmi jsem vám vděčen.“	**„Ano, teď jsem dostal velkou chuť a jsem vám velmi vděčen.“**	**„Ano, právě jsem pocítil hlad a velmi vám děkuji.“**
„To je velmi pěkné, že jste zdvořilý, a pozoruji, **že vůbec nejste takový…podivín**, jakým vás ráčili představit. Pojďme. Sedněte si tuhle, naproti mně,“ **starala se posazujíc knížete**, když přišli do jídelny, ráda bych se na vás dívala. **Alexandro, Adělajdo, uctívejte knížete**. **Není-li pravda, že vůbec není takový…nemocný?** Možná, že ani ubrousku nebude třeba…Uvazovali vám, kníže, ubrousek při jídle?“	„Je tuze hezké, že jste zdvořilý, a pozoruji, **že nejste vůbec takový…podivín**, jak vás ráčili představit. Pojďme, posaďte se zde proti mně,“ **usazovala starostlivě knížete**, když přišli do jídelny, „chci se na vás dívat. **Alexandro, Adélo, nabídněte knížeti. Že ne, že není vůbec tak…nemocen?** Snad nebude ani ubrousku potřebovat…Uvazovali vám, kníže, při jídle ubrousek?“	**„Je to pěkné, že jste tak zdvořilý, a vůbec vidím, že nejste takový…podivín, jak mi vás vylíčili.** Pojďme. Sedněte si tadyhle, proti mně,“ **usazovala horlivě knížete. „Viďte, že on snad vůbec není takový…nemocný?** Snad ani ubrousek nepotřebuje. Kníže, vázali vám při jídle ubrousek?“
„Dříve, když mi bylo sedm let, zdá se, mi uvazovali, ale nyní, když jím, dávám si obyčejně na kolena.“	„Dřív, když mi bylo sedm let, mi jej, tuším, uvazovali, ale teď si dávám, když jím, obyčejně na kolena.“	„Dříve, když mi bylo asi sedm let, myslím, že vázali, ale teď si při jídle obvykle dávám ubrousek na kolena.“

„Tak je i třeba. A záchvaty?“	„Tak to má být. A záchvaty?“	„Tak se to patří. A co záchvaty?“
„Záchvaty?“ podivil se trochu kníže. „Záchvaty mívám nyní dosti zřídka. Ostatně, nevím; zdejší podnebí prý mi bude škodlivé.“	„Záchvaty?“ podivil se trochu kníže: „Záchvaty teď mívám dost zřídka. Ostatně nevím; zdejší klima prý mi bude škodit.“	„Záchvaty,“ řekl kníže trochu udiveně, „záchvaty mívám teď zřídka. Ostatně nevím, zdejší podnebí mi prý nebude svědčit.“
„Pěkně hovoří,“ poznamenala generálová, obracejíc se k dcerám a kývajíc dále hlavou za každým slovem knížete, „dokonce jsem ani neočekávala. **Všecko jsou tedy hlouposti a lež, jako obyčejně.** Jezte, kníže, a vypravujte, kde jste se narodil, kde jste byl vychován? Ráda bych všecko věděla; neobyčejně mne zajímáte.“	**„Pěkně hovoříte,“ podotkla generálka, obracejíc se k dcerám a kývajíc dál hlavou za každým slovem knížete**, „ani jsem to nečekala. **Všechno je asi hloupost a nepravda; jako obyčejně.** Jezte, kníže, a vypravujte: kde jste se narodil, kde jste byl vychován? **Chci všechno vědět. Neobyčejně mne zajímáte.“**	**„Docela pěkně mluví,“ podotkla generálová k dcerám a dál po každém slově knížete pokyvovala hlavou.** „Ani jsem to nečekala. **Byly to tedy obyčejně vymýšlené hlouposti.** Jezte, kníže, a vyprávějte, kde jste se narodil a kde jste byl vychován? **Chci vědět všechno, nesmírně mě zajímáte.“**

a) L. Dvořák

- *„Zajisté, maman,“ přikývla Alexandra, „ale teď už ke snídani, stejně nám všem vyhládlo. “Jak myslíte,“ přikývla generálová. „Tak pojďte, kníže…Máte velký hlad?“*- dochází k drobné sémantické změně, narozdíl od originálu: *...решила генеральша* se v překladu opakuje sloveso *přikývla*. Obě slovesa jsou zaměnitelná, jelikož nepůsobí na ilokuční sílu

autorské řeči – u obou se jedná o verdiktiva/asertiva, avšak díky záměně slovesa pociťujeme, že generálová spíše souhlasí s Alexandrou, než aby sama rozhodla o situaci. Ovšem vskutku obojí je pravda – generálová, jak souhlasí s dcerou, tak dává pokyn ke snídani, autorská řeč pouze dokresluje daný okamžik ve scéně a je na čtenáři si představit, jak to přesně probíhalo.

- *Děkuji. Malé pohoštění bych určitě neodmítl, ještě jednou velice velice děkuji.* – sémantická změna oproti originálu, která navíc mění návaznost na předchozí větu v dialogu (generálová říká: „Tak pojďte, kníže…Máte velký hlad?“); stylistika a intonace mluvy knížete zůstává zachována, dokonce je zde vytýčená zdvořilost, kterou Myškin generálové vyjadřuje – v ruštině visíme o trochu jednodušší vyjádření vděku.

- *Jste opravdu slušný a vychovaný a jak tak pozoruju, vůbec se nechováte nijak…potrhle, jak mi to bylo líčeno.* – u výrazu *potrhle* jde především o překladatelův styl, tedy Dvořákův expresivní styl překladu, který mění stylistiku mluvy generálovy v prostší. V případě postavy generálovy to však nevadí, naopak přispívá obrazu, kterým na čtenáře působí – sama o sobě říká, že se uvnitř cítí jako dítě, je to žena, která se nebojí vyjádřit svůj upřímný názor, ve svých názorech a vyjadřování někdy vychází za rámec obvyklého, expresivnější výrazy jí tedy v překladu „sluší“.

- *„Posaďte se sem, proti mně,“ usazovala knížete úzkostlivě, jakmile s ocitli v jídelně, „chci se na vás dívat.* – tady zase vidíme druhou stránku postavy paní generálové, chová se starostlivě, jako maminka, která o knížete pečuje. Po celou dobu v románu mu byla jediným opravdovým přítelem a zároveň plnila roli matky – Myškin se pro ni stal synem. Překlad autorské řeči *usazovala knížete úzkostlivě* této charakteristice přesně odpovídá, ba dokonce je ještě expresivnější. Tady by zcela postačil výraz *starostlivě*. Jako celek spojení potvrzuje to také ruské sloveso *хлопотала*. Porovnáme-li obě slovesa/slovesná spojení (usazovala úzkostlivě vs. хлопотала), vidíme, že obě vyjadřují emocionální stav postavy, v obou případech se tedy jedná o expresiva.

- *Alexandro, Adelaido, postarejte se o knížete. Všimly jste si taky, že vůbec není nějak…churavý? Možná ani ten ubrousek nebude potřebovat. Uvazovali vám u jídla na krk ubrousek, milý kníže?* – drobná sémantická změna, v ruštině *помчуйте,* tedy nabídněte knížeti. Dále si můžeme povšimnout zajímavé volby adjektiva *churavý*. Díky tomu dochází

ke zjemnění v pojmenování knížete a na rozdíl od ruského *больной* vyznívá vůči knížeti slušněji. Intonace v překladu potvrzuje, že je generálová k hostovi shovívavá a nechce ho urazit, naopak se upřímně zajímá o jeho nemoc a život. V poslední větě taktéž vidíme oslovení *milý kníže,* což podtrhuje přízeň generálové vůči knížeti a v porovnání s originálem působí ještě více přátelštěji.

- *„Mluvu má příjemnou," sdělila paní generálová dcerám a dál přikyvovala každému Myškinovu slovu, „což jsem opravdu nečekala".* – ve spojení *mluvu má příjemnou* je vidět snaha o archaickou stylizaci, která dodává celé výpovědi jistý „šmrnc".

- *Inu, jako obyčejně, samé plácání a samé hlouposti.* – znovu můžeme podotknout výraz „*Inu*" archaičtějšího rázu vs. původní *стало быть*, které dnes v ruštině už také můžeme vidět hlavně v literatuře spíše než v denní komunikaci. Dále vidíme povedené řešení pro ruské *все пустяки и неправда*. Dvořák zde nepřekládá „*неправда*" jako lež, zaměňuje to na *plácání*, což přesně odpovídá významu sdělení.

- *Chtěla bych vědět všechno, protože jste mě velice zaujal.* – na rozdíl o ruštiny vyznívá méně radikálně jako „*Я хочу все знать",* navíc i díky interpunkci v další větě (v ruštině středník, obě věty jsou úsečné), v češtině jsou věty propojeny spojkou *protože,* i díky tomuto drobnému „triku" dochází ke zjemnění intonace generálové, která se v originále zdá být více panovačná.

b) S. Minařík

- *„Tak tedy," rozhodla generálová. „Pojďme, kníže; chce se vám tuze jíst?" „Ano, teď se mi zachtělo tuze, a velmi jsem vám vděčen."* – zde, v porovnání s Dvořákovým řešením naopak vyniká rozhodnutí generálové, a to nejen díky autorské řeči, nýbrž hlavně díky spojení *„Tak tedy"*, které předznamenává nějaké rozhodnutí/prohlášení. Dále si můžeme všimnout již klasický pro Minaříka archaický styl v podobě příslovce *tuze*, ale i stavby poslední věty.

- *„To je velmi pěkné, že jste zdvořilý, a pozoruji, že vůbec nejste takový…podivín, jakým vás ráčili představit."* – podivín je přesným převodem ruského *чудак.* Stylisticky pěkně vyřešené: *jakým vás ráčili představit*, znovu se vyznačuje jak přesností převodu, tak i stylistickou vhodností.

- *„Sedněte si tuhle, naproti mně," starala se posazujíc knížete* – přechodník je dalším typickým projevem archaičnosti u Minaříka.

- *Alexandro, Adělajdo, uctívejte knížete. Není-li pravda, že vůbec není takový…nemocný?* – zde můžeme podotknout hned několik věcí: jméno Adělajda je velmi neobvyklým převodem, překladatel se snaží změkčit původní jméno, ovšem stylisticky toto řešení působí poněkud neobratně. Dále vidíme sémantickou změnu ve slovese *uctívejte*, kdežto v ruštině máme sloveso *помчуйте* s úplně jiným významem.

- *Pěkně hovoří," poznamenala generálová, obracejíc se k dcerám a kývajíc dále hlavou za každým slovem knížete, „dokonce jsem ani neočekávala. Všecko jsou tedy hlouposti a lež, jako obyčejně.* – opakující se přechodníky by pro současnou češtinu již nebyly aktuální; dále u spojení *hlouposti a lež*, jak jsme už zmínili u Dvořáka, *lež* působí tvrději, než je v tomto případě potřeba, např. varianty: *nesmysly, plácání, výmysly* by zobrazili význam přesněji.

c) B. Mathesius

- *„Dobrá," rozhodla generálka. „Pojďme, kníže; chce se vám hodně jíst? "Ano, teď jsem dostal velkou chuť a jsem vám velmi vděčen."* – ruské „*И то"* by se do češtiny dalo nejpřesněji převést jako „*Pravdaže"*; intonace se tady alternativním překladem nemění, to, co bylo poznamenáno již výše platí i zde – souhlas a zároveň rozhodnutí generálové by se dalo interpretovat různými variantami. Zajímavostí je také pojmenování *generálka* místo *generálová*, což sémanticky zcela odpovídá a zároveň dodává jistý drsnější odstín k charakteristice této postavy. Dále vidíme dronou sémantickou změnu v replice knížete: *Ano, teď jsem dostal velkou chuť* vs. původní *Да, теперь захотел очень* – v ruštině se mluví o hladu, navíc ve spojení s předchozím dotazem generálové na to, zda se mu chce hodně jíst se už tolik nehodí mluvit pouze o chuti.

- *„Je tuze hezké, že jste zdvořilý, a pozoruji, že nejste vůbec takový…podivín, jak vás ráčili představit.* – zde se opakuje archaická stylistika viz. překlad S. Minaříka.

- *Alexandro, Adélo, nabídněte knížeti. Že ne, že není vůbec tak…nemocen?* – zde vidíme českou substituci jména Adelaida. Sloveso *nabídněte* zcela přesně odpovídá původnímu významu. Jmenný tvar adjektiva nemocný zjemňuje dotaz generálové (pocitově a intonačně nemocný vs. nemocen zní jinak), zároveň dodává překladu archaičtější tón.

- *Chci všechno vědět. Neobyčejně mne zajímáte.* – zde přesný sémantický převod a zachování intonace.

d) T. Silbernáglová

- *„Dobrá," souhlasila generálová. „Pojďte, kníže, máte veliký hlad? „Ano, právě jsem pocítil hlad a velmi vám děkuji."* – sémanticky sice překlad odpovídá, avšak můžeme podotknout, že spojení *pocítil hlad* vs. *теперь захотел очень* (*кушать*) jsou poněkud nesouměrná ve své expresivitě.

- *Sedněte si tadyhle, proti mně," usazovala horlivě knížete. „Viďte, že on snad vůbec není takový…nemocný?* – příslovce *horlivě* zde příliš „vyčnívá", dochází ke zbytečné nadsázce. Zato další věta je elegantním řešením pro původní: *Не правда ли, что он не такой...больной* – pomocí citoslovce *Viďte…* a celkové stavby věty zcela přesně zachovává intonaci vyřčeného, ba ji navíc zintenzivňuje.

- *„Docela pěkně mluví," podotkla generálová k dcerám a dál po každém slově knížete pokyvovala hlavou. „Ani jsem to nečekala. Byly to tedy obyčejně vymýšlené hlouposti.* – zde si hned povšimneme stylistických zvláštností jako *podotkla k dcerám* či ne moc povedeného spojení *obyčejně vymýšlené hlouposti*. V první větě pak díky výrazu *Docela* se vytváří dojem obyčejné mluvy, tedy ne šlechtické, nýbrž naopak prosté a lidské. Na jednu stranu to sice generálové sluší, zároveň by však měl být zachován i archaický styl šlechtičny, díky kterému čtenář může uvěřit, že se nachází přesně v tom prostředí, o kterém čte.

  - Nejpovedenějším pro tento úsek je Dvořákův překlad.

V. *Byl jsem šťasten jinak*

— Ну, теперь расскажите, как вы были влюблены,— сказала Аделаида.

Князь с удивлением посмотрел на нее.

— Слушайте,— как бы торопилась Аделаида,— за вами рассказ о базельской картине, но теперь я хочу слышать о том, как вы были влюблены; не отпирайтесь, вы были. К тому же, вы сейчас как начнете рассказывать, перестаете быть философом.

— Вы, как кончите рассказывать, тотчас же и застыдитесь того, что рассказали,— заметила вдруг Аглая.— Отчего это?

— Как это, наконец, глупо, — отрезала генеральша, с негодованием смотря на Аглаю.

— Неумно,— подтвердила Александра.

— Не верьте ей, князь, — обратилась к нему генеральша,— она это нарочно с какой-то злости делает; она вовсе не так глупо воспитана; не подумайте чего-нибудь, что они вас так тормошат. Они, верно, что-нибудь, затеяли, но они уже вас любят. Я их лица знаю.

— И я их лица знаю,— сказал князь, особенно ударяя на свои слова.

— Это как? — спросила Аделаида с любопытством.

— Что вы знаете про наши лица? — залюбопытствовали и две другие.

Но князь молчал и был серьезен; все ждали его ответа.

— Я вам после скажу,— сказал он тихо и серьезно.

— Вы решительно хотите заинтересовать нас,— вскричала Аглая,— и какая торжественность!

— Ну, хорошо,— заторопилась опять Аделаида,— но если уж вы такой знаток лиц, то наверно были и влюблены; я, стало быть, угадала. Рассказывайте же.

— Я не был влюблен,— отвечал князь так же тихо и серьезно,— я... был счастлив иначе.

— Как же, чем же?

— Хорошо, я вам расскажу,— проговорил князь как бы в глубоком раздумьи.

a) Libor Dvořák

A teď byste nám snad mohl vylíčit, jak jste byl zamilovaný,“ **požádala** ho Adelaida.
Kníže se na ni překvapeně **zahleděl**.
„Podívejte se,“ nápadně si pospíšila Adelaida, „máte nám ještě přiblížit basilejský obraz, ale já bych si nejdřív raději poslechla, **jak jste se zamiloval – a zamilovaný jste jistě byl, to nepopřete!** A pak – jakmile začnete mluvit **o takových věcech**, přestanete filozofovat.“
„**Ale víte co?** Vy když něco dovyprávíte, tak se za to okamžitě začnete stydět,“ **zaútočila najednou Aglaja. „Proč to děláte?“**
„To je ale hloupost!“ **vyštěkla** paní generálová a změřila si Aglaju **rozhořčeným pohledem.**
„**Chytré to opravdu moc nebylo**,“ **přikývla** Alexandra.
„**Nevšímejte si jí**, kníže,“ otočila se ke svému hostu generálová, „dělá vám to naschvál, asi ze vzteku, **protože jinak tak hloupá není. A nezlobte se na ně, že vás nenechají na pokoji**. Určitě si na vás vymyslely nějakou **rošťárnu**, **ale už jste jejich miláček.** Já je znám, **stačí se podívat na jejich tváře**.“
„Já už jejich tváře znám taky,“ **opáčil** kníže s **podivným důrazem na každém slovu**.
„Jak to myslíte?“ nedala zvědavost Adelaidě.
„A co vám ty tváře říkají?“ zajímalo i obě další sestry.
Kníže však mlčel a byl vážný, přestože všechny dámy čekaly, jaká bude jeho odpověď.
„To se dovíte až pak,“ řekl **tiše a zasmušile.**
„Přece nás nebudete takhle napínat!“ křikla popuzeně Aglaja. „A proč ten oficiózní tón?“
„Zamilovaný jsem nebyl,“ odpověděl kníže stále stejně **tiše a zasmušile**, „já…byl šťastný…jinak.“
„A jak?“
„No dobře, tak já vám to řeknu,“ **souhlasil v hlubokém zadumání.**

b) Stanislav Minařík	**c) Bohumil Mathesius**	**d) Tereza Silbernáglová**
Nu, teď vypravujte, jak jste byl zamilován,“ pravila	„No a teď vypravujte, jak jste byl zamilován,“ řekla	„Tak, a teď vypravujte, jak jste se zamiloval,“ řekla

Adělajda. Kníže se na ni udiveně podíval. „Poslyšte,“ jako by spěchala Adělajda, „za vámi je vypravování o basilejském obrazu, ale nyní chci slyšet o tom, jak jste byl zamilován; nezapírejte, byl jste. Mimoto, vy hned, jakmile začnete vypravovat, přestáváte být filozofem.“ „Vy jak skončíte vypravování, ihned se stydíte za to, co jste vypravoval,“ poznamenala znenadání Aglaja. „Proč to?“ „Jak je to konečně hloupé,“ odsekla generálová, rozhorleně se dívajíc na Aglaju. „Ne, rozumné,“ potvrdila Alexandra. „Nevěřte jí, kníže,“ obrátila se k němu generálová, „to ona naschvál z nějaké zlosti dělá; ona vůbec není tak hloupě vychována;	Adéla. Kníže se na ni udiveně podíval. „Poslyšte,“ řekla Adéla, jako by pospíchala, „máte ještě vypravovat o basilejském obrazu, ale teď chci slyšet, jak jste byl zamilován; nezapírejte, byl jste. Kromě toho, jakmile začnete vypravovat, přestáváte být filozofem.“ „Jakmile začnete vypravovat, hned se začínáte stydět za to, že jste vůbec vypravoval,“ podotkla náhle Aglaja. „Proč?“ „Tohle je koneckonců hloupé,“ zasykla generálka dívajíc se nespokojeně na Aglaju. „Není to chytré,“ potvrdila Alexandra. „Nevěřte jí, kníže,“ obrátila se k němu generálka, „ona to schválně tak dělá, má nějakou zlost; není vůbec tak hloupě vychována;	Adelaida. Kníže se na ni udiveně podíval. „Poslyšte,“ pokračovala nějak netrpělivě Adelaida, „slíbil jste nám, že nám ještě povíte o basilejském obraze, ale teď chci slyšet o tom, jak jste byl zamilovaný, nezapírejte, byl jste! A kromě toho, hned jak začnete vyprávět, přestanete být filozofem.“ „A jak přestanete vyprávět, hned se stydíte za to, co jste řekl,“ poznamenala najednou Aglaja. „Proč?“ „Tohle je už hloupé,“ řekla stroze generálová a hněvivě se podívala na Aglaju. „Moudré to není,“ přisvědčila Aglaja. „Nedejte na ni, kníže,“ obrátila se k němu generálová, „dělá to schválně, z jakési zlomyslnosti. Vůbec není

nepomyslete si něco, že vás tak týrají. Jistě si něco usmyslely, ale už vás mají rády. Znám jejich tváře.“	nemyslete si bůhví co, že vás všechny tři takhle rozcupávají. Mají jistě něco za lubem, ale už vás mají rády. Znám jejich tváře.“	tak hloupě vychována, nemyslete si o nich nic zlého, že si vás tak dobírají. Zřejmě mají něco za lubem, ale už si vás oblíbily. Znám jejich tváře.“
„Také znám jejich tváře,“ pravil kníže, obzvláště zdůrazňuje svá slova.	„I já znám jejich tváře,“ řekl kníže klada zvláštní důraz na svá slova.	„I já znám jejich tváře,“ řekl kníže se zvláštním důrazem.
„Jak to?“ zvědavě se otázala Adělajda. „Co vy víte o našich tvářích?“ projevily zvědavost i dvě druhé. Ale kníže mlčel a byl vážný; všichni očekávali jeho odpověď.	„Jak to?“ zeptala se Adéla zvědavě. „Co víte o našich tvářích?“ chytila zvědavost i obě ostatní. Ale kníže vážně mlčel; všechny čekaly na odpověď.	„Jak to?“ zeptala se Adelaida zvědavě. (vynechána věta) Kníže však mlčel a byl vážný; všichni čekali, co odpoví.
„Potom vám to řeknu,“ pravil tiše a vážně.	„Řeknu vám to potom,“ řekl tiše a vážně.	„Řeknu vám to později,“ pronesl kníže tiše a vážně.
„Rád byste nás určitě zaujal,“ zvolala Aglaja, „A jaká slavnost!“	„Vy jistě chcete vzbudit náš zájem,“ vykřikla Aglaja: „a jaká slavnostnost!“	„Chcete napínat naši zvědavost,“ zvolala Aglaja. A ten slavnostní tón!“
„Nu, dobře,“ zaspěchala opět Adělajda, „ale jste-li už takový znalec tváří, byl jste jistě také zamilován; uhodla jsem tedy. Tak vypravujte.	„No, dobrá,“ přispěchala zase Adéla, „jste-li takový znalec obličejů, jistě jste byl také zamilován; uhodla jsem teď. Vypravujte přece.“	„No, dobře,“ pospíšila si opět Adelaida, „když jste už takový znalec tváří, byl jste jistě zamilován, a tedy jsem uhodla. Proto vyprávějte.“
„Nebyl jsem zamilován,“ odpověděl kníže stejně tiše	„Já nebyl zamilován,“ odpověděl kníže, právě tak	„Nebyl jsem zamilován,“

a vážně, „já…jsem byl šťasten jinak.“ „Jakpak, čímpak?“ „Dobře, budu vám vypravovat,“ pravil kníže jako v hlubokém zamyšlení.	tiše a vážně, „já…byl jsem šťasten jinak.“ „A jak, čím?“ „Pěkně, povím vám to,“ pronesl kníže jakoby v hlubokém přemýšlení.	odpověděl kníže stejně tiše a vážně, „byl jsem šťasten…jinak.“ „Jak, čím?“ „Dobře, povím vám to,“ prohodil kníže, a jako by se ponořil do hlubokého zamyšlení.

a) L. Dvořák

- *A teď byste nám snad mohl vylíčit, jak jste byl zamilovaný,“ požádala ho Adelaida.* – Adelaida se na knížete obrácí ve zdvořilejší formě než v originále vs. *Ну, теперь расскажите* (což zní víc jako příkaz). Zároveň Dvořák doplňuje význam a intonaci vyřčeného pomocí autorské řeči – místo *сказала* (asertivum) máme *požádala* (direktivum dle Searla). Autorská řeč tedy dovysvětluje, že Adelaidina věta byla prosbou, žádostí.

- *Kníže se na ni překvapeně zahleděl.* – vs. *посмотрел*, v češtině je sloveso více expresivní, v originále naopak čisté verdiktivum.

- *…ale já bych si nejdřív raději poslechla, jak jste se zamiloval – a zamilovaný jste jistě byl, to nepopřete!* – zde si můžeme všimnout, že pasivum (*как вы были влюблены*) se mění na činný rod, což může vyvolat dojem, že se kníže měl zamilovat v nedávné přítomnosti, zatímco pasivum jasně mluví o minulosti.

- *A pak – jakmile začnete mluvit o takových věcech, přestanete filozofovat.* – překlad upřesňuje to, co má Adelaida na mysli, sémantika ani intonace se tím nemění, dalo by se říci, že nahrazuje ruské *...вы сейчас как начнете*, které odkazuje přímo na dané vyprávění. V překladu se zase mluví obecně o *věcech*, tedy o tématu, při kterém kníže

přestává filozofovat (což nakonec není pravda, jelikož kníže zůstává filozofem vždy, a obzvláště právě ve vztahu k lásce.)

- *„Ale víte co? Vy když něco dovyprávíte, tak se za to okamžitě začnete stydět," zaútočila najednou Aglaja. „Proč to děláte?"* – intonace je zde zřetelně ostřejší a expresivnější než v originále, správně zde zobrazuje charakter Aglaji (panovačná, drzá, umíněná…), zároveň uštěpačnost, se kterou reaguje na knížete jasně naznačuje, že v ní Myškin vyvolává emoce, které však projevuje v negativním světle.

- *„To je ale hloupost!" vyštěkla paní generálová a změřila si Aglaju rozhořčeným pohledem.* – zde najdeme jak drobný sémantický rozdíl: ruské *отрезала* by významově odpovídalo českému slovesu *odsekla, ostře odpověděla.* Sloveso *vyštěknout* zde hraje roli hlavně pro vyjádření exprese. Intonačně zde pociťujeme následující změnu – zatímco v ruštině se jedná spíše o *zastavení, příkaz, omezení, ohraničení apod.,* tedy generálová nastavuje hranice, za které Aglaja už nesmí, v češtině jde spíše o vyjádření *hněvu, dokonce údivu v okamžiku negativní reakce*; mohli bychom intonaci slovesa *vyštěknout* přirovnat k psovi, který najednou prudce reaguje na kolemjdoucí.
  Dále ve spojení *„a změřila si Aglaju rozhořčeným pohledem"* také můžeme najít drobný intonační posun – v ruštině *негодование* vyjadřuje především *hněv*, tedy stav, když se zlobíme; zatímco adjektivum *rozhořčený* bychom převedli do ruštiny jako *возмущенный, огорченный,* jde tedy spíše o pocit *zklamání*. Jedná se tedy o odlišné emoce, které ovšem generálová mohla pociťovat najednou.
  Celkově můžeme zhodnotit, že díky odlišnému emocionálnímu působení na čtenáře v těchto větách se taktéž o něco mění ilokuční síla celé výpovědi.

- *„Chytré to opravdu moc nebylo," přikývla Alexandra.* – hezké řešení pro původní *Неумно*, dále autorské doplnění *přikývla* vs. ruské *подтвердила*, překlad zde elegantně používá přenesené synonymum jiného významu, které souhlasí s významem původním.

- *„Nevšímejte si jí, kníže," otočila se ke svému hostu generálová, „dělá vám to naschvál, asi ze vzteku, protože jinak tak hloupá není. A nezlobte se na ně, že vás nenechají na pokoji. Určitě si na vás vymyslely nějakou rošťárnu, ale už jste jejich miláček. Já je znám, stačí se podívat na jejich tváře."* – zde najdeme vícero drobných posunů:
  - *Nevšímejte si jí* vs. *Не верьте ей:* sémantická změna, která však nenese ilokuční změnu, jelikož se slovesa dají v tomto případě navzájem nahrazovat, jelikož patří do stejné skupiny sloves – asertiva dle Searla/expozitiva dle Austina.

  - *protože jinak tak hloupá není* vs. *она вовсе не так глупо воспитана*: zde dochází ke generalizací a zároveň k sémantické změně, je rozdíl, zda je Aglaja hloupá či je jen hloupě vychována, změna tedy ovlivňuje ilokuční sílu.

  - *…že vás nenechají na pokoji* vs. *что они вас так тормошат*: velmi povedený převod, sémanticky i intonačně odpovídá originálu.

  - *…Určitě si na vás vymyslely nějakou rošťárnu, ale už jste jejich miláček* vs. *они верно что-нибудь, затеяли, но они уже вас любят* – expresivně zabarvený překlad, sémanticky zcela odpovídá originálu.

  - *Já je znám, stačí se podívat na jejich tváře* vs. *Я их лица знаю* – rozvinutá věta zde vytváří nadbytečné vysvětlení toho, podle čeho generálová poznala emoce svých dcer. Navíc, ze stylistického hlediska věta navazuje na další repliku od knížete, který odpovídá stejně krátce, že jejich tváře zná taky. Překladem se tedy vytrácí Dostojevského stejný dojem z odpovědi knížete (která se v ruštině jeví dokonce jako moment překvapení).

- *„Já už jejich tváře znám taky," opáčil kníže s podivným důrazem na každém slovu.* – autorské doplnění *opáčil* místo původního *сказал* zde znovu zpestřuje překlad. Zajímavě je vyřešená i část – *s podivným důrazem na každém slovu* vs. *особенно ударяю на свои слова*, na jednu stranu sice odpovídá originálu, na druhou stranu přece jen naznačuje trochu jiné zabarvení (spíše negativního rázu) adjektiva *podivný*, zatímco v ruštině vidíme pouze konstatování důrazu na slova.

- *„Jak to myslíte?“ nedala zvědavost Adelaidě.* vs. *спросила Аделаида с любопытством.* – i tady si můžeme všimnout drobnou intonační změnu, která ničemu nevadí.

- *„A co vám ty tváře říkají?“ zajímalo i obě další sestry*. vs. *Что вы знаете про наши лица.* – drobná sémantická změna oproti originálu, která ale znovu představuje pouze jinou variantu interpretace.

- *Kníže však mlčel a byl vážný, přestože všechny dámy čekaly, jaká bude jeho odpověď.* – zde, díky spojce *přestože*, vidíme doplnění v autorské řeči, které dovysvětluje daný okamžik.

- *„To se dovíte až pak,“ řekl tiše a zasmušile*. *vs. „Я вам после скажу,“ сказал он тихо и серьезно* – v češtině vyznívá odpověď knížete poněkud panovačně, v ruštině je jenom strohá a úsečná. Intonace v překladu se tedy ke knížeti nehodí. Příslovce *zasmušile* taktéž mění intonaci v autorské řeči, takový intonační posun sice postavě Myškina naopak sluší, avšak dochází k sémantické změně. Rozdíl pak pociťujeme v tom, že ruská věta byla knížetem vyřčena s jistou zádumčivostí, odměřeností, filozofskou notou; kníže říká větu právě s jistotou, nestydí se, v ten okamžik je naopak rozhodný, a ne zasmušilý.

- *„Přece nás nebudete takhle napínat!“ křikla popuzeně Aglaja. „A proč ten oficiózní tón?“* – I zde vidíme expresivnost výrazů, která vytváří živost dialogu; jinak řečena původní věta (*Вы решительно хотите заинтересовать нас*), sémantika a intonace je však natolik blízká, že překlad se zdá být pouze jinou variantou pro Aglajino zvolání. Dále v autorské řeči vidíme doplnění, které v originále není – příslovce *popuzeně* dobarvuje reakci Aglaji. Poslední otázka je v originále dalším zvoláním (*и какая торжественность!*), v překladu dochází k intonační a sémantické změně, a tedy i ke změně ilokuční síly celkově. V překladu je vyjádřen pouze vážný až úřednický tón, se kterým, jak se Aglaje zdá, kníže mluví. V originále však jde o vyjádření jistého úšklebku, Aglaja se knížete znovu snaží popichovat. Zvolání působí

ironickým dojmem s jistou dávkou nadřazenosti, která v překladu vůbec není vyjádřená.

- Zde u Dvořáka dochází k vynechání vět od Adelaidy, což je velký sémantický posun. Na první pohled se sice může jevit, že Adelaidina výpověď není relevantní, avšak i ona má v sobě význam – Adelaida je totiž jedinou z dcer, která s knížetem komunikuje otevřeně a přátelsky. Také o ní kníže později řekne, že má obličej dobré sestry. Podle jejich replik dialogů vidíme, že to je především Adelaida, která vybízí Myškina k vyprávění a snaží se ho rozmluvit.
- *„No dobře, tak já vám to řeknu," souhlasil v hlubokém zadumání.* vs. *...проговорил князь как бы в глубоком раздумьи* – z hlediska sémantiky i intonace překlad zcela odpovídá originálu, avšak, čistě z jazykového citu rodilé mluvčí se v překladu vytrácí jistá Dostojevského poetika. Nejde zde ani tak o stylistiku, jako spíše o zvučnost ruské verze na rozdíl od té české.

b) S. Minařík

- *„Jak je to konečně hloupé," odsekla generálová, rozhorleně se dívajíc na Aglaju.* – zde si můžeme všimnout drobných stylistických momentů: *konečně* by se spíše dalo zaměnit na *koneckonců*; dále ve spojení *rozhorleně se dívajíc* vidíme archaický styl, sémanticky přitom příslovce *rozhorleně*[52] zcela odpovídá, jelikož popisuje, že generálová je nejen rozhořčená, nýbrž, že také kárá, je mravoučná, což je další význam tohoto příslovce. Jak jsme již probrali výše u Dvořáka, sloveso *odseknout* je zde taktéž použito zcela správně.

- *„Ne, rozumné," potvrdila Alexandra.* – zde nejspíše došlo k chybě v tisku, jinak by výpověď nedávala smysl.

- …*to ona naschvál z nějaké zlosti dělá*; ona vůbec není tak hloupě vychována; nepomyslete si něco, že vás tak týrají. Jistě si něco usmyslely, ale už vás mají rády. Znám jejich tváře." –

52 Slovník spisovného jazyka českého, URL: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=rozhorlen%C4%9B&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no [cit. 22. 07. 2022].

slovosled první věty je převzatý z ruštiny; dále sloveso *týrají* je zde přehnaně negativní, ruské *тормошат* by bylo vhodné převést na: *nenechají v klidu, otravují* apod. Věta *„Znám jejich tváře“* sice originálu odpovídá, avšak zde můžeme znovu odkazovat na ztracenou poetku Dostojevského. Podíváme-li se na ruštinu, máme: *Я их лица знаю.* Jde sice o maličkost, které si nerodilý mluvčí možná ani nevšimne, avšak pro zachování původní zvučnosti této věty by bylo vhodnější přeložit ji např. jako: *Jejich tváře moc dobře znám.*

- „*Také znám jejich tváře*,“ pravil kníže, obzvláště zdůrazňuje svá slova. – sloveso *pravil* se tady velmi dobře hodí, má archaický ráz a neutrální intonaci. Dále vidíme použití přechodníku, jak je již už Minaříka zvykem.

- „*Rád byste nás určitě zaujal*,“ *zvolala Aglaja, „A jaká slavnost!“* – věta od Aglaji v této variaci ani jako zvolání nevypadá, má na rozdíl od originální řeči Aglaji příliš měkkou intonaci. Další věta – sémanticky slavnost je něco jiného než *slavnostnost,* mění se tedy i ilokuční síla výpovědi.

- *„Nu, dobře,“ zaspěchala opět Adělajda…* – zaspěchala je kopie ruského vyjádření (*заспешила, заторопилась*).

c) B. Mathesius

- *„Jakmile začnete vypravovat, hned se začínáte stydět za to, že jste vůbec vypravoval,“ podotkla náhle Aglaja. „Proč?“* – sémantická změna, jelikož chybí návaznost na předchozí repliku *(Kromě toho, jakmile začnete vypravovat, přestáváte být filozofem)*. Aglaja následně dodává: *Вы как кончите рассказывать...*).

- *„Tohle je koneckonců hloupé,“ zasykla generálka dívajíc se nespokojeně na Aglaju.* – velmi správné použití příslovce *koneckonců,* dále vidíme neobvyklé sloveso *zasykla* a následně přechodník, což svědčí o archaické stylizaci. Prozkoumáme-li sloveso *zasyknout*, významově inklinuje k tomu, když někdo zasyčí, procedí něco skrz zuby, zatímco ve skutečnosti generálová Aglaju spíše okřikla. Jestliže porovnáme Dvořákovo řešení *vyštěkla* se řešením *zasykla,* můžeme konstatovat, že se jedná o expresivně zabarvená slovesa, v originále máme méně výrazné expresivní sloveso

отрезала, které však také slouží jako vyjádření názoru generálové. Ilokuční síla se tedy nepatrně mění díky expresivnější intonaci.

- *...nemyslete si bůhví co, že vás všechny tři takhle rozcupávají. Mají jistě něco za lubem, ale už vás mají rády.* – zajímavá volba slovesa *rozcupávat* vs. ruské *тормошить*, významově se sice liší, rozcupávat je drsnější než původní sloveso, ovšem sémanticky zapadá do situace, kdy se kníže ocitl v neznámém prostředí se čtyřmi ženami v jedné místnosti, mohl tedy mít pocit, že ho svými poznámkami a pohledy opravdu „roztrhávají na části“, což je jeden z významu tohoto slovesa, druhým významem je podrobovat někoho kritice, což je v překladu nejspíše právě míněno. Dále musíme uznat, že výraz *„Mají jistě něco za lubem“* je velice povedeným řešením pro původní sloveso *затеяли,* akorát čistě ze stylistického hlediska dochází k opakování slovesa *mají (za lubem),* a hned poté*: ale už vás mají rády*; věta by se mohla nahradit např.: *ale už si vás oblíbily.*

- *„I já znám jejich tváře,“ řekl kníže klada zvláštní důraz na svá slova.* – velmi povedené řešení, i když maličko archaické díky spojce *„I“*, avšak v textu tohoto typu se přesně hodí a zachovává stylistiku, a i zvučnost originálu. Dále si můžeme všimnout přechodníku, jakožto tradiční dobový styl Mathesia.

- *Ale kníže vážně mlčel; všechny čekaly na odpověď.* – zde se se sémanticky nehodí umístění příslovce *vážně*, díky tomu může význam věty působit matoucím dojmem.

- *„Řeknu vám to potom,“ řekl tiše a vážně.* – nepříliš vhodné opakování slovesa *řeknu-řekl*, avšak celkově věta knížete odpovídá zvučnosti originálu *(Я вам после скажу.)*

- *„Vy jistě chcete vzbudit náš zájem,“ vykřikla Aglaja: „a jaká slavnostnost!“* – věta přesně odpovídá originálu.

- *„No, dobrá,“ přispěchala zase Adéla, „jste-li takový znalec obličejů, jistě jste byl také zamilován; uhodla jsem teď. Vypravujte přece.“* – věta stylisticky krásně převádí originální text, navíc částice *přece* zde dotváří intonaci Adelaidiny netrpělivosti, se kterou Myškina přemlouvá.

- *„Já nebyl zamilován," odpověděl kníže, právě tak tiše a vážně…Byl jsem šťasten jinak."* – stylisticky a poeticky velmi vhodné řešení výrazu *právě tak* pro ruské *так же.*
- *„Pěkně, povím vám to," pronesl kníže jakoby v hlubokém přemýšlení.* – ze sémantického hlediska zde není pochopitelné, proč pro překlad bylo zvoleno zrovna příslovce *pěkně* místo *dobře.*

d) T. Silbernáglová

- *„Tohle je už hloupé," řekla stroze generálová a hněvivě se podívala na Aglaju.* – sémanticky i intonačně odpovídá originálu, zároveň si můžeme všimnout rozdílné intonace: *řekla stroze generálová* vs. překlady Dvořáka či Mathesia.

- *„Moudré to není," přisvědčila Aglaja.* – zde došlo k sémantické chybě kvůli nesprávnému přepisu jména (tuto větu říká Alexandra). Avšak celkově hezké řešení pro *„Неумно"*, sloveso *přisvědčila* je též zajímavým synonymem pro *подтвердить*.

- *„Nedejte na ni, kníže," obrátila se k němu generálová, „dělá to schválně, z jakési zlomyslnosti.* – sémanticky, intonačně a stylisticky velmi povedená řešení.

- *Vůbec není tak hloupě vychována, nemyslete si o nich nic zlého, že si vás tak dobírají.* – další hezký výraz pro ruské sloveso *тормошить*, který se sémanticky hodí pro danou situaci.

- *„Jak to?" zeptala se Adelaida zvědavě* – vynechána otázka Adelaidy *(А что вы знаете про наши лица?)*, tím pádem dochází k hrubému sémantickému posunu.

- *„Chcete napínat naši zvědavost," zvolala Aglaja. A ten slavnostní tón!"*– Obě věty jsou velice povedené a přesné jak z hlediska sémantiky, intonace, tak hlavně kreativní volbou výrazů.

- *„Dobře, povím vám to," prohodil kníže, a jako by se ponořil do hlubokého zamyšlení.* – krásně zachována poetika Dostojevského.

- Pro daný úsek scény je nejpovedenějším překladem ten od T. Silbernáglové. Zachovává spoustu poetických míst a převádí je velice vhodně do češtiny.

Nyní se přesuneme dále k samotné klíčové scéně této práce, kde kníže sice vede monolog, ale zároveň své myšlenky sděluje veřejně před všemi dámami, které si během jeho proslovu vytváří na něj vlastní názor. Při hodnocení překladů je tedy taktéž důležité představit si danou situaci, kdy Myškin je vystaven pohledům generálové a všech sester, navazuje s nimi zcela upřímný kontakt a sděluje své niterné myšlenky a pocity.

2. 2. 4. Scéna se čtením z obličejů

VI. ***Ale před vámi se nestydím…***

Послушайте, когда я давеча вошел сюда и посмотрел на ваши милые лица,— я теперь очень всматриваюсь в лица,— и услышал ваши первые слова, то у меня в первый раз с того времени, стало на душе легко. Я давеча уже подумал, что, может быть, я и впрямь из счастливых: я ведь знаю, что таких, которых тотчас полюбишь, не скоро встретишь, а я вас, только что из вагона вышел, тотчас встретил. Я очень хорошо знаю, что про свои чувства говорить всем стыдно, а вот вам я говорю, и с вами мне не стыдно. Я нелюдим и, может быть, долго к вам не приду. Не примите только этого за дурную мысль: я не из того сказал, что вами не дорожу, и не подумайте тоже, что я чем-нибудь обиделся. Вы спрашивали меня про ваши лица и что я заметил в них? Я вам с большим удовольствием это скажу. У вас, Аделаида Ивановна, счастливое лицо, из всех трех

a) Libor Dvořák:		
Poslyšte, když jsem sem vlastně před chvílí přišel, pohlédl do vašich milých tváří – poslední dobou velice zkoumám lidské tváře – a vyslechl jsem vaše první slova, snad vůbec ponejprv od té doby se mi ulevilo na duši. Dokonce jsem si najednou pomyslel, že opravdu začínám být šťastný – a přitom dobře vím, že člověka, kterého si rovnou oblíbíte, zase nepotkáte tak často; no a vidíte, na vás narazím, sotva vystoupím z vlaku. Já náhodou moc dobře vím, že mluvit o svých citech se lidé obyčejně stydí, a vidíte, před vámi žádný stud nepociťuju. Jsem dost uzavřený a je docela dobře možné, že znovu k vám přijdu až zadlouho. Nemějte mi to prosím za zlé, neříkám to proto, že bych si vás nevážil, a už vůbec by vás nemělo napadnout, že jste se mě snad nějak dotkly. Ptaly jste se mě, čeho jsem si všiml ve vašich tvářích. To vám tedy vypovím s velkou radostí.		
b) Stanislav Minařík	**c) Bohumil Mathesius**	**d) Tereza Silbergnálová**
Poslyšte, když jsem před chvíli vešel sem a podíval se na vaše milé tváře, – teď velmi se dívám do tváří, – a zaslechl vaše první slova, bylo mi poprvé od oné doby na duši lehko. Před chvílí jsem si už pomyslil, že jsem možná opravdu ze šťastných lidí: vždyť vím, že takové, jež si ihned zamilujeme, ihned nepotkáme, ale vás, jakmile jsem vystoupil z vagonu, ihned jsem potkal. Velmi dobře vím, že je stydno hovořit všem o svých citech, ale vám tuhle povídám, a není mi s vámi stydno. Jsem samotář, možná, že k vám dlouho nepřijdu. Jen to	Poslyšte, když jsem před chvílí sem vstoupil a podíval se na vaše milé obličeje – teď se hodně zakoukávám do obličejů – a uslyšel jsem vaše první slova, začalo mi poprvé od oné doby být lehko na duši. Už před chvílí jsem si pomyslil, že jsem snad přímo šťastný člověk: vím přec, že člověk se hned tak nesetká s lidmi, které by si ihned zamiloval, ale s vámi jsem se setkal hned, jak jsem vystoupil z vagonu. Vím zcela dobře, že se každý člověk stydí mluvit o svých citech, ale já s vámi o nich mluvím a ve vaší přítomnosti se nestydím. Nemám rád	Víte, když jsem se před chvílí vkročil a uviděl vaše milé tváře – a uslyšel vaše první slova, poprvé od té doby mi bylo lehko u srdce. Už před chvílí mi napadlo, že jsem vlastně veliký šťastlivec: Přece vím, že se člověk jen tak snadno nesetká s někým, koho si rázem zamiluje, a já se s vámi setkal hned, jak jsem vystoupil z vlaku. Vím dobře, že se lidé stydí mluvit o svých citech, a já vám tu otvírám srdce a nestydím se. Jsem samotář a možná že k vám dlouho nepřijdu. Nemějte mi to však za zlé, neříkám to proto, že bych si vás nevážil, a také si nemyslete, že jsem se

nepokládejte za špatnou myšlenku: neřekl jsem to proto, že si vás vážím, a také si nemyslete, že jsem se něčím urazil. Tázali jste se mne na své tváře, a co jsem v nich zpozoroval. S velikým potěšením vám to řeknu.	společnost a snad k vám dlouho nepřijdu. Nehledejte v tom nic špatného: neřekl jsem to proto, že si vás nevážím, a nemyslete taky, že jsem nějak uražen. Ptaly jste se mne na své tváře a co jsem v nich uviděl. Řeknu vám to velmi rád.	snad urazil. Ptaly jste se mne, co jsem vyčetl z vašich tváří. Povím vám to s radostí.

a) L. Dvořák

- *Poslyšte, když jsem sem vlastně před chvílí přišel, pohlédl do vašich milých tváří – poslední dobou velice zkoumám lidské tváře – a vyslechl jsem vaše první slova, snad vůbec ponejprv od té doby se mi ulevilo na duši.*

  - *Когда я давеча вошел сюда*: příslovce *„давеча“* je v ruštině archaické, navíc vidíme, že se v textu opakuje – jedná se tedy o styl vyjádřování knížete Myškina. V překladu najdeme spojení: *když jsem sem vlastně před chvílí přišel*, které sémantický sice odpovídá originálu, avšak by se spojení *před chvíli* dalo nahradit něčím archaičtějším tak, aby byla zachována také poetika ruského textu, např.: když/jak jsem sem *tuhle* vešel/vstoupil...

  - *pohlédl do vašich milých tváří* – Dvořákův překlad zde zdůrazňuje poetičnost tohoto výroku: *pohlédnout* má v sobě jistou jemnost a vytříbenost, která je vlastně knížeti vlastní, takže tady zdůrazňuje styl mluvy naší hlavní postavy; předložka *„do“* navíc zdůrazňuje hloubku toho, co říká – hleděl tedy *do tváří* nějakou dobu, se zaujetím; pouhé *„podíval se na“* by tento moment tolik nepřiblížilo.

  - Parenteze: *я теперь очень всматриваюсь в лица* vs. *poslední dobou velice zkoumám lidské tváře:* ruské sloveso *всматриваться* (tedy upřeně hledět, pozorně si prohlížet) bychom mohli zařadit mezi verdiktiva/asertiva. Převod *zkoumat* by taktéž patřil mezi

stejnou skupinu sloves, navíc by významu a záměru mluvčího dost přesně odpovídalo, avšak zde dochází k menší odchýlce z hlediska toho, jakým způsobem kníže vyjadřuje svoji myšlenku – v ruštině se zde nezobecňuje na: *изучаю лица,* ale spíše se říká, že *kouká do obličejů, prohlíží si je*…Ruské sloveso navozuje jistou představu, že se člověk vždy zastaví u nějakého obličeje, třeba při konverzaci, na ulici v davu lidí, jako kdyby v těch obličejích něco vyhledával…České *zkoumat* spíše navozuje dojem trvalé činnosti, pocitově inklinuje spíše ke *studovat* obličeje, než se u nich pouze zastavovat…

- *…a vyslechl jsem vaše první slova*, *snad vůbec ponejprv od té doby se mi ulevilo na duši:* poznámkou k tomuto překladu může být, že příslovečná spřežka *ponejprv* v sobě nese rys archaičnosti, zatímco ruské *в первый раз* je i dnes běžně používáným výrazem. Pokud by Dostojevskij chtěl zdůraznit archaičnost v tomto úseku, mohl by také použít zastaralý ruský výraz, např. *впервинку*. Další možností by bylo použití výrazu *впервые*, ovšem i ten je v dnešní ruštině běžný, především pro psané texty. Příslovečná spřežka tu tedy nemá odrážet řečový styl knížete Myškina, takže jde o překladatelovu snahu o archaizaci textu, která zde ovšem ničemu nebrání. Dále si můžeme všimnout drobné sémantické záměny sloves: *vyslechnout vs. услышать*.

- Dále převod spojení *то у меня с того времени стало на душе легко* vs. *od té doby se mi ulevilo na duši* je velice vhodný, jelikož jde do hloubky toho, co vlastně kníže chce říci. Pro posluchače je zřetelné, že nejdříve z návštěvy pociťoval napětí a nevěděl, co od toho čekat, avšak, až pohlédl do jejich tváří, teprve pak se mu opravdu *ulevilo*, pochopil, že se v jejich společnosti může cítit dobře. Kníže tady vyjadřuje svoje duševní rozpoložení a vysvěluje svůj postoj – sloveso *ulevit se* bychom proto zařadili mezi expresiva.

❖ *Dokonce jsem si najednou pomyslel, že opravdu začínám být šťastný – a přitom dobře vím, že člověka, kterého si rovnou oblíbíte, zase nepotkáte tak často; no a vidíte, na vás narazím, sotva vystoupím z vlaku.*

- *Dokonce jsem si najednou pomyslel, že opravdu začínám být šťastný* – Dvořákův překlad zde významově není úplně přesný: pokud bychom převáděli přesně, v originále stojí: *„už tehdy jsem si pomyslel“*, zatímco v překladu máme *„najednou jsem si pomyslel“*, jako kdyby šlo o daný okamžik, přitom kníže mluví o nedávné minulosti. Dále vidíme spíše stylisticko-intonační výpustku *„может быть“*, a místo toho překlad dále pokračuje: *opravdu začínám být šťastný.* „Opravdu“ a *„впрямь“* by sémanticky odpovídalo, avšak spojení *„začínám být šťastný“* zde není moc vhodné – navozuje dojem, jako kdyby kníže počínaje tímto okamžikem začal být šťastný, zatímco v originále to kníže myslí tak, že ho ještě nedávno napadlo, že má snad opravdu štěstí, že se na něj usmálo štěstí a potkal tyto lidi…
- *…a přitom dobře vím, že člověka, kterého si rovnou oblíbíte, zase nepotkáte tak často: přitom* vs. *ведь*: zde je význam odlišný, češtině by odpovídal výraz *přece*, jelikož z kontextu věty vyplývá, že význam není odporovací (и при этом), nýbrž dovysvětluje větu předchozí (ve významu „protože přece“). *„Rovnou si oblíbit“* vs. *тотчас полюбить*: zde je Dvořákův překlad vhodný, v češtině vyjadřuje ten význam, který je v ruštině myšlen. *Zase nepotkáte tak často* vs. *не скоро встретишь*: stylisticky i intonačně vhodné řešení díky příslovci „zase“, taktéž záměna ruského *„скоро“* na *„často“*, což po sémantické stránce odpovídá obsahu sdělení knížete.

- *no a vidíte, na vás narazím, sotva vystoupím z vlaku* – spojovací výraz *„no a vidíte“* zde nahrazuje původní vsuvku a hraje roli doplnění, které původně v textu není, mění tedy řečové jednání postavy, ale z kontextu věty vypadá, jako vhodné řešení; zdůraznění v originále na *„vás“* Dvořák dodržuje – *„na vás narazím“*, *„sotva“* je též vhodné řešení pro *„только что“* a zároveň nahrazuje příslovce *„тотчас“*. Překlad však mění syntax, což sémanticky nevadí, ale mění se tak i původní stylistika mluvy knížete (např. vsuvka), pořadí vět, které používá.

❖ *Já náhodou moc dobře vím, že mluvit o svých citech se lidé obyčejně stydí, a vidíte, před vámi žádný stud nepociťuju. Jsem dost uzavřený a je docela dobře možné, že znovu k vám přijdu až zadlouho.*

- *Já <u>náhodou</u> moc dobře vím, že mluvit o svých citech se <u>lidé</u> <u>obyčejně</u> stydí, <u>a vidíte</u>, před vámi <u>žádný stud nepociťuju</u>.* Vhodné řešení díky částici *„náhodou“*

podtrhává postoj knížete a vytváří u čtenáře dojem, že ví, o čem mluví. Dále vidíme zobecnění *„lidé obyčejně“* se stydí. tzn. všichni se stydí. Pro češtinu je překlad pomocí „lidé“ určitě vhodným řešením, věta je doplněna o „obyčejně“, což v originále není. V ruštině díky infinitivní stavbě je toto zobecnění méně patrné a zní spíše jako obecná pravda, která ale zase platí pro všechny. Sémanticky by tedy překlad odpovídal. Zároveň je v ruštině ale patrné spíše to, o kom to kníže říká. V původní větě sice mluví obecně, ale vztahuje výrok na sebe. V překladu pociťujeme spíše směr „k lidem“, tedy, že lidé se stydí mluvit. Rozdíl je ale způsoben spíše možnostmi větné stavby jazyka samotného. Uvidíme, jak si s tím poradily další překlady.

- V druhé větě „*а вот **вам** я говорю*,“ Dvořák zkracuje jako *„a vidíte“* – řešení se opakuje z věty předchozí a tvoří tedy stylistiku řečového jednání knížete, které tam původně není. V ruštině vidíme důraz na „вам“ *(вам говорю, с вами не стыдно)*, kníže tedy chce vyjádřit, <u>že právě s nimi se nestydí a právě oni jsou pro něho výjimečné.</u> Je to samé vyjádřeno i v češtině u Dvořáka? „…***u s vámi** mne ne stydno“* vs. *a vidíte, **před vámi** žádný stud nepociťuju“* – sémantice ilokučního aktu zřejmě odpovídá, taktéž dává akcent na „vámi“, avšak i zde se mění řečový styl hrdiny. Spojení *„a vidíte“* jsme již rozebírali v předchozí větě, toto spojení nahrazuje ruské „а вот вам, и с вами“, přičemž mění původní vyjadřovací prostředky postavy. *Pociťovat stud* před někým je pocitově o něco více expresivnější výraz než *„не стыдно“,* vcelku ale můžeme konstatovat, že překlad po svém zachovává sémantiku, intonaci i stylistiku Myškina.

- *Jsem dost uzavřený a je docela dobře možné, že znovu k vám přijdu až zadlouho.* Dvořákův překlad zde odráží jak sémantiku, tak i charakteristiku projevu knížete. Jsem dost uzavřený je synonymem k ruskému *я нелюдим*, také by se do ruštiny dalo přeložit jako *замкнутый* человек, tedy právě uzavřený od lidí. Dvořák používá spojení, která navozují nejistotu – *docela dobře možné. „…přijdu až zadlouho“* – povedené řešení pro češtinu, které reflektuje původní sdělení, mění se zde však pozitivita sdělení – je spíše pozitivněji laděno než původní text, který inklinuje k záporu, zatímco v překladu – sice zadlouho, ale přijde.

- *Nemějte mi to prosím za zlé, neříkám to proto, že bych si vás nevážil, a už vůbec by vás nemělo napadnout, že jste se mě snad nějak dotkly. Ptaly jste se mě, čeho jsem si všiml ve vašich tvářích. To vám tedy vypovím s velkou radostí.*

  – Pokud bychom porovnali první část věty: *Nemějte mi to prosím za zlé* vs. *Не примите только этого за дурную мысль* – sémanticky, ale i stylisticky je překlad podobný originálu; avšak v ruštině se přesně říká „nepřijměte to za špatnou myšlenku“, spojení „mít něco někomu za zlé“ zde působí expresivněji, jelikož kníže nechce říct, aby mu něco *už* teď nezazlívali, nýbrž teprve, aby si to, co říká nevyložili špatně. Dvořák dodává *prosím* – tady to přesně odpovídá původnímu sdělení – ruské *Не примите только этого* opravdu zní prosebně, překlad tedy dodává správný stylistický ráz řečovému jednání knížete. V další větě: *neříkám to proto, že bych si vás nevážil* vs. *я не из того сказал, что вами не дорожу* – můžeme si povšimnout, že ruské *дорожить* není zcela totéž, co *уважать*, jde tu nejen o vyjádření úcty, nýbrž o vyjádření toho, že je pro mě člověk cenný, že je pro mě drahý. Nebližším ekvivalent v češtině by bylo: cenit si někoho, popř. vážit si někoho. Překlad tedy odráží sémantiku sdělení. V poslední části úseku věty: *a už vůbec by vás nemělo napadnout* vs. *и не подумайте тоже* – tady vidíme dost nepřesný převod toho, co chtěl hlavní hrdina sdělit. *A už vůbec by vás nemělo napadnout* zde může působit jako varování, dokonce s příchutí výtky (ačkoliv to překladatel myslel určitě jinak), v ruštině je však cítit jemnější tón, jde pořád o pokračování prosebné a vysvětlovací intonace, jako kdyby chtěl říct: „jen“ si prosím ne(po)myslete také, že…Porovnáme-li slovesná spojení *nemělo by napadnout* vs. *не подумайте тоже* z hlediska řečových aktů, zjistíme, že český převod by mohl spadat mezi execitiva/direktiva, původní sloveso by patřilo mezi expozitiva, ale taktéž i „jemná“ direktiva dle Searla.

  Ve druhé části posledního úseku věty: *že jste se mě snad nějak dotkly* vs. *что я чем-нибудь обиделся* – dotknout se někoho nebo zlobit se/urazit se na někoho taktéž neodpovídá sémantice sdělení, ačkoliv obě slovesa jsou expresiva, avšak české řešení převádí pozornost ze sebe (tedy vlastní zavinění) na ostatní (jejich zavinění, že se mě dotkly), což pro knížete není vhodné – on naopak bere všechnu vinu na sebe. V kontextu celého souvětí však překlad dává smysl a situaci vykresluje správně.

– *Ptaly jste se mě, čeho jsem si všiml ve vašich tvářích. To vám tedy vypovím s velkou radostí.* První věta vypouští: *про ваши лица*, což sémantiku sdělení jako celku nemění, ale dochází ke zkrácení a změně stylu výpovědi hlavního hrdiny. V původním textu je cítit jistý styl vyjádření knížete a jeho hovorovosti díky typické úsečné návaznosti jedné fráze na druhou: *спрашивали про ваши лица* ***и что*** *я заметил* ***в них***. V překladu tento dojem chybí. V další větě si hned můžeme všimnout slovesa *vypovím* ve srovnání s ruským *скажу*. Toto sloveso zde působí spíše právně, odborně, zatímco v ruštině je jednoduché říct/povědět. Překlad tedy také mění sdělení postavy po stylistické stránce. „*С большим удовольствием*“ vs. *s velkou radostí* je sémanticky velmi podobné, dalo by však zaměnit na méně expresivní *velmi rád*.

b) Stanislav Minařík

❖ *Poslyšte, když jsem před chvíli vešel sem a podíval se na vaše milé tváře, – teď velmi se dívám do tváří, – a zaslechl vaše první slova, bylo mi poprvé od oné doby na duši lehko.*

– spojení „*teď se velmi dívám do tváří*“ neodpovídá sémantice původního sdělení přesně, jelikož *dívat se do tváří* ještě neznamená podrobně si je prohlížet.

– *bylo mi poprvé od oné doby na duši lehko:* překlad se slovesným tvarem *bylo* mi na duši lehko, je trochu nepřesný a matoucí, jelikož mu nebylo lehko po celou dobu, nýbrž až po jistém okamžiku – v překladu tedy chybí dynamika a pro správnost by měl být dolpněn o *najednou* bylo/začalo být lehko.

❖ *Před chvílí jsem si už pomyslil, že jsem možná opravdu ze šťastných lidí: vždyť vím, že takové, jež si ihned zamilujeme, ihned nepotkáme, ale vás, jakmile jsem vystoupil z vagonu, ihned jsem potkal.*

– překlad je dost přesný a vyjadřuje vše, co je řečeno v původním sdělení postavy. Povedené spojení …*jsem možná opravdu ze šťastných lidí* zde dobře znázorňuje skutečnou myšlenku knížete.

- *vždyť vím, že takové, jež si ihned zamilujeme, ihned nepotkáme* – opakování slovíčka „ihned“ je trochu rušivé (i s ohledem na další úsek), navíc zkracuje větu, stylisticky by bylo vhodnější: *hned tak nepotkáme*.
- *ale vás, jakmile jsem vystoupil z vagonu, ihned jsem potkal:* překlad zcela zachovává jak sémantiku, tak i stylistiku mluvy knížete. Taková výstavba věty je však pro češtinu méně obvyklá než např. Dvořákova, a tak bych upravila alespoň poslení úsek věty na: *jsem potkal hned*. Také vidíme důraz na *„ale vás“* (viz. rozbor u Dvořáka), a v podstatě celý překlad je přesným sémantickým i stylistickým převodem.

Velmi dobře vím, že je stydno hovořit všem o svých citech, ale vám tuhle povídám, a není mi s vámi stydno. Jsem samotář, možná, že k vám dlouho nepřijdu.

- použití zastaralejší formy *je stydno*, která v době překladu jistě byla pro češtinu aktuální, teď by patřila spíše do archaismů, popř. by se mohla užít v poezii. Tato forma však z hlediska toho, co postava říká a jak jedná, přesně vystihuje originál. Taktéž i *velmi dobře vím* odpovídá původnímu textu; *ale vám tuhle povídám, a není mi s vámi stydno* by taktéž odpovídalo jak sémantice, tak i stylu řečového jednání postavy.

- *Jsem samotář, možná, že k vám dlouho nepřijdu:* české *samotář* taktéž odráží sémantiku ruského sdělení; pochybnost je zde také vyjádřena, avšak chybí spojka „**a** možná“, která v ruštině stylisticky navazuje na předchozí „*я нелюдим“*. …“*že k vám dlouho nepřijdu*“ přesně odpovídá originálu.

❖ *Jen to nepokládejte za špatnou myšlenku: neřekl jsem to proto, že si vás vážím, a také si nemyslete, že jsem se něčím urazil. Tázali jste se mne na své tváře, a co jsem v nich zpozoroval. S velikým potěšením vám to řeknu.*

- V překladu došlo nejspíše nezáměrně k chybě, která však mění sémantiku věty: „*že si vás vážím“* místo „*že si vás nevážím“*. V ostatních bodech odpovídá Minaříkův překladu originálu dost věrně.

c) B. Mathesius

- *Poslyšte, když jsem před chvílí sem vstoupil a podíval se na vaše milé obličeje – teď se hodně zakoukávám do obličejů – a uslyšel jsem vaše první slova, začalo mi poprvé od oné doby být lehko na duši.*

  - *podíval se na vaše milé obličeje* – to samé řešení vidíme i u S. Minaříka, s tím rozdílem, že použije „obličeje“ místo „tváře“, což překladu stylisticky nepomáhá, jelikož „tvář“ je spíše poetičtějším synonymem k „obličeji“ a bylo by zde na místě jej použít.

  - *teď se hodně zakoukávám do obličejů*: vidíme přesnou podobu toho, co kníže říká, překlad tady odpovídá jak sémanticky, tak i z hlediska stylu vyjadřování postavy; avšak je překlad starší a musíme přihlédnout k tomu, že dnes se sloveso zakoukat používá v dokonavém vidu a s jiným významem (zamilovat se, vzplanout apod.). Pro dnešní češtinu by tedy překlad již tak vhodný nebyl.

  - *začalo mi poprvé od oné doby být lehko na duši*: překlad je zcela přesný a výstižný, avšak doslovný; zároveň si můžeme všimnout použití archaičtějšího stylu stejně jako u Minaříka (od oné doby).

- *Už před chvílí jsem si pomyslil, že jsem snad přímo šťastný člověk: vím přec, že člověk se hned tak nesetká s lidmi, které by si ihned zamiloval, ale s vámi jsem se setkal hned, jak jsem vystoupil z vagonu.*

  - v překladu *že jsem snad přímo šťastný člověk* vidíme sémantickou nepřesnost a větší expresivitu.
  - *vím přec, že člověk se hned tak nesetká s lidmi, které by si ihned zamiloval:* zde sémanticky vhodná řešení, ale díky syntaktické výměně vět trochu ztrácí ten dojem „útržkovistosi/hovorovosti“, která je knížeti vlastní.

  - *ale s vámi jsem se setkal hned, jak jsem vystoupil z vagonu:* řešení je zkrácené a zobecněné, mění původní výstavbu věty a tím pádem i stylistiku vyřčeného.

- *Vím zcela dobře, že se každý člověk stydí mluvit o svých citech, ale já s vámi o nich mluvím a ve vaší přítomnosti se nestydím. Nemám rád společnost a snad k vám dlouho nepřijdu.*

  - První věta velmi šikovně vystihuje myšlenku knížete, zobecnění je na úrovni „každý člověk“, což je další možnost vyjádření ruské infinitivní stavby, podobné zoběcnění jsme měli u Dvořáka (lidé se stydí). „…*a ve vaší přítomnosti se nestydím*“ je hezké řešení, jelikož vystihuje přesnou myšlenku knížete.
  - Spojení *„Nemám rád společnost“* je sice sémanticky podobné samotáři, avšak stylisticky působí expresivněji a radikálněji než *uzavřený člověk.* Věta jako celek je kratší a úsečnější než původní sdělení.

- *Nehledejte v tom nic špatného: neřekl jsem to proto, že si vás nevážím, a nemyslete taky, že jsem nějak uražen. Ptaly jste se mne na své tváře a co jsem v nich uviděl. Řeknu vám to velmi rád.*

  - První část věty: *Nehledejte v tom nic špatného* odbočuje od původního: *nemyslete si o tom nic špatného/nepokládejte to za špatnou myšlenku*, a tak mění charakteristiku řečového jednání knížete. Zbytek věty originálu odpovídá, ačkoliv „*že jsem nějak uražen“* by se dalo zaměnit na „*že jsem se nějak urazil“*, což by přidalo více na dynamice (původní sdělení neinklinuje k tomu, že by již byl uražen, nýbrž, že by v tuto chvíli se urazil).

  - Dále překlad taktéž odráží stylistiku řečového jednání knížete, avšak sloveso *uviděl (a co jsem v nich uviděl)* sémanticky neodpovídá původnímu *заметил*. *Zpozoroval* by se zde hodilo lépe, viz. překlad S. Minaříka.

d) T. Silbernáglová

- *Víte, když jsem sem před chvílí <u>vkročil</u> <u>a</u> uviděl vaše milé tváře – <u>a</u> uslyšel vaše první slova, <u>poprvé od té doby mi bylo lehko u srdce.</u>*

- Zajímavé použití slovesa *vkročil*, které nese archaický nádech a zároveň zachovává přesnou sémantiku.

- zcela vynechána vsuvka: *„Я теперь очень всматриваюсь в лица“*, která je dosti podstatná jak sémanticky, jelikož vysvětluje, jak Myškina zajímá lidská podstata a psychologie, tak ze stylistického hlediska dokresluje styl mluvení knížete Myškina (často mluví přerývaně a se vsuvkami); překlad je tedy v tomto místě ochuzen o charakteristické řečové jednání postavy.

- *a uslyšel vaše první slova:* z hlediska stylistiky řešení pokulhává při opakování „a“*:* a uviděl vaše milé tváře – a uslyšel vaše první slova

- *poprvé od té doby mi bylo lehko u srdce:* v podstatě jde o synonymický překlad k výrazu „na duši“. V ruských frazeologismech často najdeme dvojici, která se zaměňuje: duše/srdce, avšak pocitově je „duše“ pojmem více vznešeným, souvisí s něčím globálnějším, duše představuje naše druhé já, tedy „alter ego“[53] a v kontextu charakteristiky samotné postavy Myškina je tedy vhodnější ji použít; zatímco „srdce“ je spíše pojem přízemnější, vyjadřuje tělesnou schránku člověka, která duši zastupuje. Rozdíl mezi těmito dvěma výrazy je velice nepatrný, jde o tenkou hranici mezi tělesným a duchovním, který v překladu tedy nemá žádný vliv na ilokuční sílu.

❖ *Už před chvílí mi napadlo, že jsem vlastně <u>veliký šťastlivec</u>: Přece vím, že se člověk jen tak snadno nesetká s někým, koho si rázem zamiluje, a já se s vámi setkal hned, jak jsem vystoupil z vlaku.*

- *veliký šťastlivec* je přehnaně expresivní spojení a vcelku vyjadřuje myšlenku knížete příliš zobecněně; jeho myšlenka nespočívá v tom, že se považuje na šťastlivce, ale v tom, že je vděčný za to, že tyto lidi potkal a uvědomil si, že možná i on je vlastně šťastný člověk.

53 БРАГИНА, Н.Г. *Память о языке и культуре*, Studia philologica, 2007, str. 293 [cit. 2022-7-24].

❖ *Vím dobře, že se lidé stydí mluvit o svých citech, a já vám tu otvírám srdce a nestydím se. Jsem samotář a možná že k vám dlouho nepřijdu.*

– zde vidíme posun ve stylistice řečového jednání hrdiny: „*a já vám tu otvírám srdce a nestydím se*“: sémanticky se výpověď sice podobá originálu a na základní úrovni vyjadřuje myšlenku knížete, avšak „otvírám srdce“ je mnohem expresivnější, a navíc se zde ztrací akcent na „***s vámi*** se nestydím“.

❖ *Nemějte mi to však za zlé, neříkám to proto, že bych si vás nevážil, a také si nemyslete, že jsem se snad urazil. Ptaly jste se mne, co jsem vyčetl z vašich tváří. Povím vám to s radostí.*

– Celkově je překlad dost podobný variantě **a)**, viz. rozbor Dvořákova překladu. V podtržených větách se drobně mění stylistika mluvy knížete díky tomu, že chybí stylistické rozvětvení.

➢ Pro uvedený úsek scény jsou nejvhodnějšími překlady Dvořákův a Minaříkův.

VII. Portrét Adelaidy, Alexandry a Lizavety Prokofjevny

скажу. У вас, Аделаида Ивановна, счастливое лицо, из всех трех лиц самое симпатичное. Кроме того, что вы очень хороши собой, на вас смотришь и говоришь: «У ней лицо, как у доброй сестры». Вы подходите спроста и весело, но и сердце умеете скоро узнать. Вот так мне кажется про ваше лицо. У вас, Александра Ивановна, лицо тоже прекрасное и очень милое, но, может быть, у вас есть какая-нибудь тайная грусть; душа у вас, без сомнения, добрейшая, но вы не веселы. У вас какой-то особенный оттенок в лице, похоже как у Гольбейновой Мадонны в Дрездене. Ну, вот и про ваше лицо: хорош я угадчик? Сами же вы меня за угадчика считаете. Но про ваше лицо, Лизавета Прокофьевна,— обратился он вдруг к генеральше,— про ваше лицо уж мне не только кажется, а я просто уверен, что вы совершенный ребенок во всем, во всем, во всем хорошем и во всем дурном, несмотря на то, что вы в таких летах. Вы ведь на меня не сердитесь, что я это так говорю? Ведь вы знаете, за кого я детей почитаю? И не подумайте, что я с простоты так откровенно все это говорил сейчас вам про ваши лица; о нет, совсем нет! Может быть, и я свою мысль имел.

a) Libor Dvořák

Vy, Adelaido Ivanovno, máte tvář šťastnou a ze všech tří nejsympatičtější. Kromě toho jste velmi půvabná a člověk si při pohledu na vás pomyslí: Ta vypadá jako vlídná sestra! Ke všemu přistupujete bezprostředně a vesele, ale na druhé straně poznáte, komu co v srdci vězí. Alespoň takhle vás vidím já. Vy, Alexandro Ivanovno, jste taky krásná a milá, ale jak se zdá, hlodá ve vás jakýsi potlačovaný smutek; vaše duše je bezpochyby přenádherná, ale jste zasmušilá. Váš obličej vyzařuje jakýsi zvláštní stesk, asi jako Holbeinova Madona v Drážďanech. Tak co – jak hloubavě jsem si četl ve vaší tváři? (Další věta chybí). Zato ve vaší tváři, Lizaveto Prokofjevno," otočil se zničehonic na generálovou, „a to se mi nejen zdá, ale jsem si tím dokonce jist, vidím, že jste absolutní dítě, ve všem, naprosto ve všem, ve všem dobrém i ve všem nepěkném, bez ohledu na to, že už máte svá léta. Nezlobíte se na mě, že vám říkám takové věci? Přece víte, zač si právě dětí vážím! A nemyslete si, že to o vašich tvářích jsou jen prostomyslně neomalené šplechty – to teda ne, to rozhodně ne! Možná jsem tím vlastně i něco sledoval."

b) Stanislav Minařík	c) Bohumil Mathesius	d) Tereza Silbernáglová
Vy, Adelajdo Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří tváří nejsympatičtější. Kromě toho, že jste už tak velmi hezká, člověk se na vás dívá a říká: ‚Má tvář jako dobrá sestra.' Přistupujete prostě a vesele, ale i srdce dovedete brzo poznat. Tak se mi zdá o vaší tváři. Vy, Alexandro Ivanovno, máte také tvář krásnou a velmi milou, možná však, že máte nějaký tajný smutek; vaše duše je nepochybně velmi dobrá, ale nejste veselá. Máte jakýsi zvláštní odstín v tváři,	Vy, Adélo Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří tváří nejsympatičtější. Vedle toho, že jste velmi hezká, člověk se na vás kouká a říká si: ‚Ta má tvář jako dobrá sestra.' Chováte se prostě a vesele, ale umíte brzy poznat i srdce. Taková se mi zdá vaše tvář. Vy, Alexandro Ivanovno, máte taky krásnou a velmi milou tvář, ale máte asi nějaký tajný zármutek; máte nepochybně tuze dobrou duši, ale nejste veselá. Máte v tváři jakýsi zvláštní odstín, podobný	Vy, Adelaido Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří nejmilejší. Kromě toho, že jste velmi hezká, řekne si člověk při pohledu na vás, že máte obličej hodné sestry. Jste veselá a nenucená, ale dovedete zavčas poznat lidské srdce. Tak tohle jsem vyčetl z vaší tváře. Vy, Alexandro Ivanovno, máte rovněž krásnou a velmi milou tvář, ale něco vás tajně trápí; bezpochyby máte předobré srdce, nejste však veselá. Máte v obličeji takový zvláštní stín jako Holbeinova Madona v Drážďanech. Tohle tedy soudím

podobně jako Holbeinova Madonna v Drážďanech. Nu, to je o vaší tváři: jsem dobrý hádač? Vždyť mne sama pokládáte za hádače. Ale o vaší tváři, Lizaveto Prokofjevno," obrátil se náhle ke generálové, „o vaší tváři se mi nejen zdá, ale jsem prostě přesvědčen, že jste učiněné dítě, ve všem, ve všem dobrém i špatném, přestože máte taková léta. Vždyť se na mne nezlobíte, že to tak říkám? Vždyť víte, za koho pokládám děti? A nemyslete si, že v prostotě jsem to všecko tak upřímně nyní vám říkal o vašich tvářích: ó, ne, vůbec ne! Možná, že jsem měl i svou myšlenku."	jako má Holbeinova Madona v Drážďanech. To o vaší tváři: hádám dobře? Vy sama mne pokládáte za dobrého hádače. O vaší tváři, Lizaveto Prokofěvno," obrátil se náhle ke generálce, „o vaší tváří se mi ne zdá, ale jsem prostě přesvědčen, že jste úplné dítě, ve všem, ve všem, ve všem dobrém i ve všem zlém, bez ohledu na vaše léta. Přece se na mne nezlobíte, že tak mluvím? Vždyť víte, zač mám děti. A nemyslete si, že jsem tak otevřeně teď, to všechno o vašich tvářích, napovídal z prostomyslnosti: ó, ne, vůbec ne! Snad jsem měl přitom svou zvláštní myšlenku."	o vaší tváři. Uhodl jsem? Sama mě přece pokládáte za hadače. Ale z vašeho obličeje, Lizaveto Prokofjevno," obrátil se kníže náhle ke generálové, „nemám jen pocit, ale vím s určitostí, že jste naprosté dítě, docela ve všem, v dobrém i ve zlém, přestože máte svá léta. Nezlobíte se doufám ne mne, že vám to říkám? Víte přece, čím jsou mi děti? A nemyslete si, že jsem vám tak otevřeně řekl, co soudím o vašich tvářích, z nějaké prostomyslnosti, ó ne, rozhodně ne! Snad jsem přitom sledoval i nějakou svou myšlenku."

❖ *У вас, Аделаида Ивановна, счастливое лицо, из всех трех лиц самое симпатичное. Кроме того, что вы очень хороши собой, на вас смотришь и говоришь:« У ней лицо, как у доброй сестры ».*

a) *Vy, Adelaido Ivanovno, máte tvář šťastnou a ze všech tří nejsympatičtější. Kromě toho jste velmi půvabná a člověk si při pohledu na vás pomyslí: Ta vypadá jako vlídná sestra!* Dvořákův překlad zde odráží všechny potřebné atributy pro zachování sémantiky i stylistiky řečového jednání postavy. Pár poznámek i k tomuto úseku však můžeme dodat. Např. *půvabná* má trochu jiný odstín než původní *хороши собой.* Zatímco Dvořákův přívlastek

by se dal zpětně do ruštiny přeložit jako обаятельный, прелестный; v originálním textu říká kníže pouze *velmi hezká* (jak uvidíme i v následujících překladech). Dále můžeme podotknout zvláštnosti převodu jako:
a člověk si při pohledu na vás pomyslí vs. *на вас смотришь и говоришь*. Dvořákův překlad je zde zcela odpovídající, jelikož právě tuto myšlenku chtěl původní text předat. A nakonec: Ta vypadá jako vlídná sestra vs. *У ней лицо, как у доброй сестры.* Taktéž by se dalo přeložit jinak, viz. následující překlady, výraz „*ta vypadá*" zde možná působí více hovorově a tvrději než v originále, zároveň nám však přibližuje autentickou reálnou situaci, kdy se na někoho díváme a v duchu si říkáme: „ten vypadá jako, ta vypadá jako…" Co se týká přívlastku *vlídná vs. добрая* – zde je možná také varianta např. hodná sestra, avšak i vlídná je synonymickým vyjádřením, a zároveň možná dokonce trochu jemněji dokresluje právě tu skutečnost, že kníže právě v tu chvilku čte z výrazu tváře, který se mu zdá být vlídný, zatímco *hodný* je spíše „teoretická" vlastnost charakteru.

b) *Vy, Adelajdo Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří tváří nejsympatičtější. Kromě toho, že jste už tak velmi hezká, člověk se na vás dívá a říká: ‚Má tvář jako dobrá sestra.'* Minaříkův překlad je znovu věrný originálu. Možná by ale mohlo být použito výrazu: *a říká si*, než pouze říká, ačkoliv v ruštině je pouze *говоришь*. Čeština tento prostředek právě k tomu, abychom vyjádřili, že si někdo říká něco sám pro sebe, což je v této větě zrovna takto myšleno. Dále si můžeme zase povšimnout přívlastku *dobrá* sestra, což sice doslovný překlad, pro češtinu však je mnohem lepší převod pomocí přívlastku *hodná*, viz. rozbor v bodě a).

c) *Vy, Adélo Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří tváří nejsympatičtější. Vedle toho, že jste velmi hezká, člověk se na vás kouká a říká si: ‚Ta má tvář jako dobrá sestra.'* Mathesiův překlad je hned zajímavý tím, že mění původní jméno Adelaidy na české Adéla. Zda je tato lokalizace vhodná či ne, je někdy sporné, avšak v tomto případě to přinejmenším není sjednocené s dalšími jmény v textu, takže netvoří celek, nýbrž vyčnívá mezi ostatními jmény. Těžko říci, proč zrovna tady volil překladatel právě počeštění. *Vedle toho* se v češtině používá spíše místně, určitě by zde bylo lepší zaměnit na *kromě toho*. Přívlastek *dobrá* sestra se opakuje z předchozího překladu, viz. bod b).

d) *Vy, Adelaido Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří nejmilejší. Kromě toho, že jste velmi hezká, řekne si člověk při pohledu na vás, že máte obličej hodné sestry.* Překlad T. Silbernáglové také zachovává jak sémantiku, tak stylistiku výpovědi knížete. Přívlastek *nejmilejší vs. самое симпатичное* je sice velice podobný, avšak v sobě nese pocitovou odlišnost. Sympatický je výraz pro něco, co je pěkné na pohled, co se nám líbí a připadá příjemné. Milý je spíše někdo, kdo je nejen příjemný, ale možná vyvolává i vlídné pocity, jako např. ruské умиление, což je ruské slovíčko pro zobrazení výrazu svatých, tedy výraz, který je klidný a laskavý; milý proto může znamenat i něco víc než jen sympatický. Jedná se však o jemné rozlišení. Na konci věty: *řekne si člověk při pohledu na vás, že máte obličej hodné sestry* zde trochu ztrácí na dynamičnosti, která v originálu je zobrazena díky vložené přímé řeči – на *вас смотришь и говоришь: У ней лицо, как у доброй сестры.*

- Pro tento úsek je velice vhodným překladem Dvořákův počin, a to díky jemnostem, které převádí do češtiny jiným způsobem, avšak s přesnou sémantikou sdělení. Ostatní překlady ale taktéž nepostrádají na kvalitě.

- *Вы подходите спроста и весело, но и сердце умеете скоро узнать. Вот так мне кажется про ваше лицо.*

a) *Ke všemu přistupujete bezprostředně a vesele, ale na druhé straně poznáte, komu co v srdci vězí. Alespoň takhle vás vidím já.* Překlad zde zcela přesně odpovídá výpovědi knížete. *Спроста vs. bezprostředně* – povedené určení charakteristiky Adelaidy. Správně také vyjadřuje hloubku sdělení: *...komu co v srdci vězí vs. и сердце умеете скоро узнать.* Jedná se však o explicitaci, která v originále není. Poslední věta: *Alespoň takhle vás vidím já* zcela přesně vyjadřuje smysl výpovědi, ačkoli řečena jinak.

b) *Přistupujete prostě a vesele, ale i srdce dovedete brzo poznat. Tak se mi zdá o vaší tváři.* Minaříkův překlad je věrný, avšak nepřesný: přistupujete *prostě* by se určitě dalo zaměnit za lepší český přívlastek; *srdce dovedete brzo poznat se* zde nesnaží vyjádřit přesnou myšlenku knížete tak, jako např. Dvořákův překlad. Poslední věta zde v češtině působí trochu neomaleně: Tak se mi zdá by se skoro chtělo použít ve větě typu – tak se mi zdá, že…Zde by se určitě dalo nahradit za lepší český výraz.

c) *Chováte se prostě a vesele, ale umíte brzy poznat i srdce. Taková se mi zdá vaše tvář. Chováte se vs. подходите* – zde vidíme jistý sémantický posun, ačkoliv se smysl jako celek transluje, ruské *подходите* je ve významu přístupu člověka k něčemu spíše než samotný akt jeho chování, tedy přesnější by mohl být překlad *přistupovat* k věci, k lidem. Další část věty je podobná jako v překladu v bodě b). Poslední věta odpovídá významu výpovědi.

d) *Jste veselá a nenucená, ale dovedete zavčas poznat lidské srdce. Tak tohle jsem vyčetl z vaší tváře.* Velmi povedený je přívlastek *nenucená*, který skutečně odráží charakteristiku Adelaidy, avšak celá věta je poněkud zkreslená. Je vynecháno *Вы подходите,* místo toho dochází k sémantickému posunu a rovnou se upřesňují vlastnosti postavy, ale ne její přístup k ostatním. …*"ale dovedete zavčas poznat lidské srdce"* – slovíčko *zavčas* zde není sémanticky přesné, v originále je řečeno *скоро,* což chce vyjádřit spíše, že dokáže po krátkém čase rozpoznat člověka, než že to dokáže včas, napřed apod. *Poznat lidské srdce* je hezká metafora, která se zde hodí. Poslední věta taktéž odpovídá smyslu originální výpovědi, konkretizuje přitom činnost *vyčetl* místo *так мне кажется.*

- Nejvhodnějším pro tento úsek je určitě překlad Dvořákův, a to z důvodu jeho sémantické přesnosti při převodu vybraných výrazů do češtiny.

❖ *У вас, Александра Ивановна, лицо тоже* ***прекрасное и очень милое****, но, может быть, у вас есть* ***какая-нибудь тайная грусть****; душа у вас, без сомнения,* ***добрейшая****, но вы не веселы. У вас какой-то* ***особенный оттенок в лице****, похоже как у Гольбейновой Мадонны в Дрездене. Ну, вот и про ваше лицо:* ***хорош я угадчик****? Сами же вы меня за угадчика считаете.*

[54] Ještě předtím, než rozebereme jednotlivé překlady, podíváme se na obraz Holbeinovy Madony, tedy obraz, na který Myškin odkazuje, když hodnotí tvář Alexandry Ivanovny.

Obraz, který byl vytvořen na zakázku pro starostu Meyera se považuje na rodinnou malbu. Vidíme tady Madonu s malým Ježíšem na rukou, zleva samotného starostu se syny a zpráva jeho dvě ženy (jednu již zesnulou) a jeho dceru Annu (která pak ten obraz po otci zdědila). Jen pro představu – co pro starostu tento obraz znamenal a proč jej nechal vytvořit je událost, kdy se nějakým kouzlem vyhnul popravě po obvinění z korupce. Jako vděk a zároveň přesvědčení o tom, že je pravým katolíkem nechal namalovat tento obraz.

Z toho tedy můžeme vyvodit, že Madona na obraze hraje roli ochránkyně pro tuto rodinu – ochránkyně dobrých mravů, řádu a skromnosti. Alexandru kníže vnímá stejně – i dle románu je to nejstarší z dcer, která dle tradice nese odpovědnost za svoje mladší sestry a musí pro ně být vzorem a skoro „druhou matkou“.

[54] Die Darmstädter Madonna, tedy Darmstadtská Madona (také známá jako Madona starosty Meyera) je obraz Hanse Holbeina mladšího, který vznikl v Basileji v roce 1526.
URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Darmst%C3%A4dter_Madonna [cit. 2022-07-24].

Kníže přirovnává krásu Alexandry ke kráse této Madony. V textu najdeme tyto Myškinovy popisy: *tajný/tajemný smutek, zvláštní odstín ve tváři, světlá/nádherná duše.* Madona na obraze vyzařuje především starostlivost a péči o rodinu a děti. Co asi myslel kníže tím zvláštním odstínem ve tváři? Bledá, něžná tvář s vážným výrazem, Madona se dívá dolů na rodinu, kterou zaštiťuje svým pláštěm. Na jejich rtech vidíme lehounké pousmání, výraz blahosklonnosti a pokory. Ačkoli se malinko usmívá, není veselá. Jak jsme již rozebírali dříve – ve tváři má ten zvláštní tajemný smutek všech svatých, jejž kníže rovněž má v sobě, Alexandra mu tedy musí být duchovně blízká.

a) *Vy, Alexandro Ivanovno, jste taky krásná a milá, ale jak se zdá, hlodá ve vás jakýsi potlačovaný smutek; vaše duše je bezpochyby přenádherná, ale jste zasmušilá. Váš obličej vyzařuje jakýsi zvláštní stesk, asi jako Holbeinova Madona v Drážďanech. Tak co – jak hloubavě jsem si četl ve vaší tváří? (Další věta chybí).* Tady dochází znovu k zobecnění, jak jsme již viděli předtím u T. Silbernáglové, Dvořák taktéž zaměňuje *лицо тоже прекрасное и очень милое* na popis vlastností samotné postavy. Dále najdeme drobnou sémantickou odchylku u vsuvky: *но, может быть vs. ale jak se zdá* – v originále je vyjádřena nejistota, kníže hádá; zatímco v překladu je výraz spíše jistější, už si je jistý, co se mu zdá. Rozdíl je zde nepatrný, jelikož z kontextu vyplývá, že kníže dobře věděl, co říká a byl si v tom alespoň vnitřně celkem jistý. Pokračování věty: *у вас есть какая-нибудь тайная грусть vs. hlodá ve vás jakýsi potlačovaný smutek* – tady je sice krásně vyjádřen pocit toho, když člověka něco trápí, něco mu nedá pokoj, tedy nahlodává ho. Otázkou pak ale je, zda ten smutek je pouze dočasný, tedy, zda se jedná o nějaký konkrétní problém či výčitku, které člověka hlodají, anebo se jednoduše jedná o trvalou vlastnost, kterou Alexandra v sobě zkrátka má. Smutek je navíc u Dvořáka potlačovaný, celý výraz „potlačovaný smutek“ již připomíná jistý psychologický problém. Není však vůbec jasné, zda Alexandra ten smutek v sobě potlačuje či s ním bojuje, spíše naopak, z textu vyplývá, že s tím smutkem prostě žije po celý život. (Obecně Dostojevskij čerpá ze života a zobrazuje lidi s dobrým srdcem a zároveň jakýmsi smutkem uvnitř.) Alexandra má *добрейшую душу*, dle Dvořáka *přenádhernou duši*, což by sémantice určitě odpovídalo, jen řečeno v češtině s jiným odstínem. Dále vidíme, že je se podobá Holbeinově Madonně: *какой-то особенный*

отменок в лице vs. obličej vyzařuje jakýsi zvláštní stesk – překlad tady konkretizuje a odstín zaměňuje rovnou za stesk, ten stesk z ní navíc vyzařuje, což mění sílu vyjádření knížete. To, co říká kníže je spíše jemné, přirovnává ji ke světici, ze které většinou nevyzařuje stesk a smutek, je tam pouze v tom odstínu, jak Dostojevskij správně podotýká; z ikony především vyzařuje klid, útěcha a dobrota. To samé pociťuje i kníže, když se dívá na Alexandru. Proto ji popisuje jemnými přívlastky. Poslední věty: *Ну, вот и про ваше лицо:* ***хорош я угадчик****? Сами же вы меня за угадчика считаете.* U Dvořáka vidíme znovu konkretizaci a shrnutí všeho do jedné věty, která sice vcelku sémantice odpovídá, avšak dost mění výrazové prostředky knížete: *Tak co – jak hloubavě jsem si četl ve vaší tváří?* Poslední věta je v překladu zcela vynechána.

b) *Vy, Alexandro Ivanovno, máte také tvář krásnou a velmi milou, možná však, že máte nějaký tajný smutek; vaše duše je nepochybně velmi dobrá, ale nejste veselá. Máte jakýsi zvláštní odstín v tváři, podobně jako Holbeinova Madonna v Drážďanech. Nu, to je o vaší tváři: jsem dobrý hádač? Vždyť mne sama pokládáte za hádače.* Minaříkův překlad je dost věrný, ale i zde se můžeme vysledovat jistou odlišnost. Např.: *vaše duše je nepochybně velmi dobrá vs. душа у вас, без сомнения, добрейшая* – ve srovnání s ruštinou má překlad poněkud slabší ilokuční sílu vyjádření, výraz *velmi dobrá* je přece jen méně expresivní než v originále.

c) *Vy, Alexandro Ivanovno, máte taky krásnou a velmi milou tvář, ale máte asi nějaký tajný zármutek; máte nepochybně tuze dobrou duši, ale nejste veselá. Máte v tváři jakýsi zvláštní odstín, podobný jako má Holbeinova Madona v Drážďanech. To o vaší tváři: hádám dobře? Vy sama mne pokládáte za dobrého hádače.* Mathesiův překlad taktéž odráží jak sémantiku, tak stylistku vyjádření knížete. Povedený výraz: *máte tuze dobrou duši*, díky slovíčku tuze dokresluje a zesiluje vyjádření. Můžeme si ale povšimnout stylisticky ne zcela vhodné opakování slovíčka *máte* v každé větě. Z češtinářského hlediska by bylo v poslední větě nejvhodnější zaměnit na *Toť* o vaší tváři.

d) *Vy, Alexandro Ivanovno, máte rovněž krásnou a velmi milou tvář, ale něco vás tajně trápí; bezpochyby máte předobré srdce, nejste však veselá. Máte v obličeji takový zvláštní stín jako Holbeinova Madona v Drážďanech. Tohle tedy soudím o vaší tváři. Uhodl jsem? Sama mě přece pokládáte za hadače.* T. Silbernáglová zvolila specifikaci ve větě: *něco vás tajně trápí – podobný* postup jsme zaznamenali i u L. Dvořáka. Dále vidíme povedené použití

přívlastku: *předobré* srdce, avšak znovu použití slovíčka srdce místo duše, s čímž se u T. Silbernáglové setkáváme již poněkolikáté z předchozích rozborů. Zbytek úseku je podobný originálu.

- Pro tento úsek bych jako nejvhodnější překlad zvolila překlady S. Minaříka a B. Mathesia, a to z důvodu jejich nepřesnějšího zobrazení sémantiky i stylistiky řečového jednání knížete.

❖ *Но про ваше лицо, Лизавета Прокофьевна, –* ***обратился он вдруг*** *к генеральше, – про ваше лицо* ***уж мне не только кажется, а я просто уверен****, что вы* ***совершенный ребенок*** *во всем, во всем,* ***во всем хорошем и во всем дурном****, несмотря на то, что вы* ***в таких летах****.*

a) *Zato ve vaší tváři, Lizaveto Prokofjevno," otočil se zničehonic na generálovou, „a to se mi nejen zdá, ale jsem si tím dokonce jist, vidím, že jste absolutní dítě, ve všem, naprosto ve všem, ve všem dobrém i ve všem nepěkném, bez ohledu na to, že už máte svá léta.* Dvořákův překlad zde skoro nemá žádné odlišnosti od originálu, co se sémantiky i stylistiky výpovědi týká. Podíváme se na vybrané (tučně vyznačené) výrazy v ruštině, které by se mohly v češtině lišit. Např. *обратился он вдруг vs. otočil se zničehonic* – velmi povedený převod slovíčka *вдруг, otočit se* je synonymickým vyjádřením pro *обратиться*. Další věta: „*...уж мне не только кажется, а я просто уверен…" vs. …"a to se mi nejen zdá, ale jsem si tím dokonce jist, vidím…"*– sémanticky i stylisticky naprosto přesné vyjádření věty, navíc Dvořák přidává slovíčko *vidím,* což ještě potvrzuje názor knížete. Výraz *совершенный ребенок vs. absolutní dítě* – zde je též převeden sémantický smysl přívlastku; *во всем хорошем и во всем дурном vs. ve všem dobrém i ve všem nepěkném* – zde Dvořák překvapivě zjemňuje přívlastek *дурной*, což by se do češtiny dalo přeložit jako špatné, popř. hloupé...Poslední úsek věty *что вы в таких летах vs. že už máte svá léta* – i zde je Dvořákův překlad odpovídající a přiměřený originálu.

b) *Ale o vaší tváři, Lizaveto Prokofjevno," obrátil se náhle ke generálové, „o vaší tváři se mi nejen zdá, ale jsem prostě přesvědčen, že jste učiněné dítě, ve všem, ve všem dobrém i špatném, přestože máte taková léta.* Minaříkův překlad taktéž odpovídá originálu jak po sémantické, tak po stylistické stránce. Velmi povedený je přívlastek *učiněné* dítě. Za povšimnutí také stojí např. poslední úsek věty: *přestože máte taková léta* – je přesným převodem pro původní *что вы в*

таких летах, na rozdíl od Dvořákova překladu ale výraz nezjemňuje (svá léta vs. taková léta), korektněji vzhledem ke generálové by znělo *svá léta*, avšak ani v originále tento výraz není vyjádřen jinak.

c) *O vaší tváři, Lizaveto Prokofěvno," obrátil se náhle ke generálce, „o vaší tváří se mi ne zdá, ale jsem prostě přesvědčen, že jste úplné dítě, ve všem, ve všem, ve všem dobrém i ve všem zlém, bez ohledu na vaše léta.* V Mathesiově překladu si můžeme všimnout drobnosti jako *o vaší tváří se mi **ne** zdá*, z češtinářského hlediska tam samozřejmě patří *nejen* zdá, v potaz ale musíme brát jazykový úzus češtiny z první poloviny minulého století, který výběr fráze jistě mohl ovlivnit, stejně jako např. slovíčko *generálka* místo *generálová*. Poslední úsek věty: *bez ohledu na vaše léta* je velmi povedeným a korektním převodem.

b) *Ale z vašeho obličeje, Lizaveto Prokofjevno," obrátil se kníže náhle ke generálové, „nemám jen pocit, ale vím s určitostí, že jste naprosté dítě, docela ve všem, v dobrém i ve zlém, přestože máte svá léta.* U T. Silbernáglové najdeme jiné vyjádření původní věty: *уж мне не только кажется, а я просто уверен vs. nemám jen pocit, ale vím s určitostí* – zde dochází k záměně celé věty, a tedy k odlišnosti stylistiky řečového jednání knížete, avšak sémantika je přitom zachována zcela přesně. Je to podobný postup, který, v mnoha případech, sledujeme u L. Dvořáka. Dále vidíme vynechání opakování slov ***во всем, во всем, во всем*** *хорошем и во всем дурном* – překlad zde sice zachovává smysl výpovědi knížete, avšak zcela ztrácí stylistiku vyjádření, která je zde dost důležitá. Možná, že se na první pohled zdá, že se slova pouze zbytečně opakují, pokud se se podíváme na samotnou postavu a spojíme s tím, jakým způsobem mluví, uvidíme, že kníže tato slova opakuje se zápalem a motivací, je to jeho přirozený styl mluvy, je to jeho osobní důraz na vyřčeném (přesně tak to říct chtěl), a při vynechání tohoto opakování dochází také k nivelizaci postavy samotné.

- Pro tento úsek můžeme považovat za velice vhodné hned tři překlady: Dvořákův, Minaříkův i Mathesiův, avšak Dvořákův překlad má navíc pár originálních řešení.

❖ *Вы ведь на меня не сердитесь, что я это так говорю? Ведь вы знаете,* ***за кого я детей почитаю****? И не подумайте, что я* ***с простоты так откровенно все это говорил сейчас*** *вам про ваши лица; о нет, совсем нет! Может быть,* ***и я свою мысль имел****.*

a) *Nezlobíte se na mě, že vám říkám takové věci? Přece víte, zač si právě dětí vážím! A nemyslete si, že to o vašich tvářích jsou jen prostomyslně neomalené šplechty – to teda ne, to rozhodně ne! Možná jsem tím vlastně i něco sledoval.“* V první větě Dvořákova překladu si můžeme všimnout jemného intonačního rozdílu mezi tím, jak to říká kníže v originále a jak to zní v překladu. Původní výpověď je nejen otázkou, nýbrž chce říci, že *doufá*, že se na něj nezlobí (*Вы ведь на меня не сердитесь*) zde vlastně nefunguje jako dotaz, ale zní spíše prosebně, aby se na něj nezlobili; pokud jdeme do hloubky, tak se jedná o jisté vyjádření naděje, prosby a zároveň přání se přesvědčit, že se na něj zlobit nemohou. Věta má tedy odlišný charakter a mění ilokuční sílu výpovědi, i když jemně. Další věta je stylisticky velmi podobná originále, ale i zde najdeme odlišnost, spíše sémantickou: *за кого я детей почитаю vs. zač si právě dětí vážím* – sémanticky je sice jasné, co chce vyjádřit, znovu ale jde o jemné rozlišení smyslu slovesa *vážím* a *почитаю,* ruské sloveso sice vyjadřuje české „vážit si někoho“, avšak je to jen jedna z variant významu tohoto slovesa, konkrétně v dané větě chce kníže spíše říci – za koho děti pokládá, čím pro něj jsou. Další věta je, vzhledem k originálu, hned na první pohled přehnaně expresivní: *jen prostomyslně neomalené šplechty – to teda ne, to rozhodně ne!* Taková jazyk kníže nepoužívá a také nemá, jedná se o nejen o jemnou hovorovou nestrojenost, se kterou se kníže obecně vyjadřuje, nýbrž rovnou o drsnost a dalo by se říct jistý „vesnický“ slang, který do vyšší společnosti nepatří. Zde je tedy zkomolená stylistika mluvy hlavního hrdiny. Další část věty: *to teda ne, to rozhodně ne! vs. о нет, совсем нет* – zde je také cítit větší expresivita *(to teda ne)* působí drsněji než ruské *о нет. Poslední věta: Možná jsem tím vlastně i něco sledoval* dost šikovně vyjadřuje myšlenku knížete, i když také mění sémantiku jeho výpovědi, v češtině ale zní přirozeně a hodí se sem. V ruštině je řečeno: *Может быть,* ***и я*** *свою мысль имел.* Kníže tedy říká, že dokonce i on tím mohl sledovat nějakou skrytou myšlenku (ačkoli vždy říká vše, co má na srdci, aniž by tím něco sledoval). V překladu se tento smysl ztrácí, ale zároveň se nahrazuje na jiném místě (dochází zde ke kompenzaci): místo „*dokonce i já“* je „*vlastně i něco“*, což překladatel určitě udělal se záměrem.

b) *Vždyť se na mne nezlobíte, že to tak říkám? Vždyť víte, za koho pokládám děti? A nemyslete si, že v prostotě jsem to všecko tak upřímně nyní vám říkal o vašich tvářích: ó, ne, vůbec ne! Možná, že jsem měl i svou myšlenku.“* S. Minařík sice používá příslovce *vždyť*, ale opakuje jej hned ve dvou větách po sobě, což by se ze stylistického hlediska dalo vylepšit. Ve druhé větě zcela přesně odráží myšlenku knížete (*Vždyť víte, za koho pokládám děti?*). Další věta: *v prostotě jsem to všecko tak upřímně nyní vám říkal* až příliš přebírá stylistiku

originálu, a proto působí v češtině neomaleně. Převod: *ó ne, vůbec ne!* je na stejné úrovni expresivity jako původní text. Poslední věta: *Možná, že jsem měl i svou myšlenku* zde působí trochu zvláštně, jelikož kníže přece po celou dobu měl svou myšlenku (logicky nějakou svou myšlenku mít musel), věta by se určitě ještě dala sémanticky vylepšit, navíc se znovu ztrácí smysl toho, že „*i on*“ tím mohl něco sledovat, viz. rozbor v bodě a).

c) *Přece se na mne nezlobíte, že tak mluvím? Vždyť víte, zač mám děti. A nemyslete si, že jsem tak otevřeně teď, to všechno o vašich tvářích, napovídal z prostomyslnosti: ó, ne, vůbec ne! Snad jsem měl přitom svou zvláštní myšlenku.*“ Mathesiův překlad odpovídá originálu dost přesně, jak ze sémantického, tak ze stylistického hlediska.

d) *Nezlobíte se doufám ne mne, že vám to říkám? Víte přece, čím jsou mi děti? A nemyslete si, že jsem vám tak otevřeně řekl, co soudím o vašich tvářích, z nějaké prostomyslnosti, ó ne, rozhodně ne! Snad jsem přitom sledoval i nějakou svou myšlenku.*“ T. Silbernáglová dost přesně vyjadřuje výpověď knížete, ať už je to výraz nezlobíte se doufám či, ve druhé větě, *čím jsou mi děti*. Dále dodržuje jak sémantiku, tak stylistiku věty velmi šikovně. V poslední větě vidíme, že dodává *sledoval* ***i nějakou svou*** *myšlenku*, což už dává smysl, na rozdíl např. od Minaříkova překladu v tomto místě, viz. rozbor v bodě b).

e) Pro tento úsek jsou nejlepšími řešeními překlady B. Mathesia a T. Silbernáglové, které zcela přesně vyjadřují jak myšlenku, tak i řečovou stylistiku knížete.

VIII. *A co ta Aglaja, kníže?*

Когда князь замолчал, все на него смотрели весело, даже и Аглая, но особенно Лизавета Прокофьевна.

— Вот и проэкзаменовали! — вскричала она.— Что, милостивые государыни, вы думали, что вы же его будете протежировать, как бедненького, а он вас сам едва избрать удостоил, да еще с оговоркой, что приходить будет только изредка. Вот мы и в дурах, и я рада; а пуще всего Иван Федорович. Браво, князь, вас давеча проэкзаменовать велели. А то, что вы про мое лицо сказали, то все совершенная правда: я ребенок и знаю это. Я еще прежде вашего знала про это; вы именно выразили мою мысль в одном слове. Ваш характер я считаю совершенно сходным с моим и очень рада:как две капли воды. Только вы мужчина, а я женщина и в Швейцарии не была; вот и вся разница.

— Не торопитесь, maman,— вскричала Аглая,— князь говорит, что он во всех своих признаниях особую мысль имел и неспроста говорил.

— Да, да,— смеялись другие.

— Не труните, милые, еще он, может быть, похитрее всех вас трех вместе. Увидите. Но только что ж вы, князь, про Аглаю ничего не сказали? Аглая ждет, и я жду.

— Я ничего не могу сейчас сказать; я скажу потом.

— Почему? Кажется, заметна?

— О да, заметна; вы чрезвычайная красавица, Аглая Ивановна. Вы так хороши, что на вас боишься смотреть.

— И только? А свойства? — настаивала генеральша.

— Красоту трудно судить; я еще не приготовился. Красота — загадка.

— Это значит, что вы Аглае загадали загадку,— сказала Аделаида,— разгадай-ка, Аглая. А хороша она, князь, хороша?

— Чрезвычайно! — с жаром ответил князь, с увлечением взглянув на Аглаю,— почти как Настасья Филипповна, хотя лицо совсем другое!...

Все переглянулись в удивлении.

a) L. Dvořák

Když kníže skončil, dámy si ho prohlížely dost pobaveně, dokonce i Aglaja, ale zejména to platilo o Lizavetě Prokofjevně.
„Tak jste si nás proklepl!“ zvolala nadšeně. „A vy jste si myslely, velectěné dámy, že ho budete jako posledního chudinku milostivě protěžovat, jenže navrch měl nakonec on – navíc s poznámkou, že k nám zajde jen opravdu občas. Takže teď vypadáme jako husy, z čehož mám radost. A Ivan Fjodorovič je na tom ještě hůř. Výborně, kníže, vždyť my jsme vás měly prověřit. No a to, co jste řekl o mně, je všechno naprostá pravda: jsem dítě a dobře to vím. Samozřejmě mnohem dřív než vy, ale vy jste to, co si myslím, dokázal vyjádřit jediným slovem. Náturu máte úplně stejnou jako já, z čehož mám radost – jsme si podobní jako vejce vejci. Pouze vy jste muž a já nikdy nebyla ve Švýcarsku. Což jsou jediné rozdíly mezi námi dvěma.“
„Neukvapujte se, maman,“ zvolala Aglaja, „kníže říká, že v těch svých promluvách měl na mysli něco zcela určitého – a to jistě nevyřkl jen tak zbůhdarma.“
„No jistě, samozřejmě!“ rozesmály se dvě další dcery.
„Jen se mu neposmívejte, možná že je nakonec mazanější než vy všechny tři dohromady. Však uvidíte. Ale proč jste nám nesdělil nic o Aglaje, kníže? Čeká na to, a já taky.
„Teď vám nemůžu říct nic, až později.“
Ale proč? Já bych řekla, že ošklivka to není…“
„No to v žádném případě! Jste mimořádně krásná, Aglajo Ivanovno. Tak moc, až se na vás člověk bojí pohlédnout.“
„Víc nám neřeknete? A co vlastnosti?“ naléhala dál generálová.
„Krása se soudí těžko, ještě na to nejsem připraven. Krása je hádanka.“
„Takže vy jste Aglaje uložil hádanku,“ poznamenala Adelaida. „Tu bys měla rozluštit, Aglajo. Je podle vás hezká, kníže, opravdu hezká?“
„Mimořádně!“ zvolal se zápalem kníže a změřil si Aglaju zaujatým pohledem. „Skoro jako Nastasja Filippovna, i když ta tvář je docela jiná…!“

a) S. Minařík	b) B. Mathesius	c) T. Silbernáglová
Když kníže umlkl, všichni se na něho dívali vesele,	Když kníže umlkl, všechny se na něho dívaly vesele, ba i	Když se kníže odmlčel, všichni se na něho dívali

dokonce i Aglaja, ale obzvláště Lizaveta Prokofjevna.	Aglaja, zvlášť však Lizaveta Prokofjevna.	potěšeně, i Aglaja, ale obzvlášť Lizaveta Prokofjevna.
„Tak jste nás vyzkoušel!“ zvolala, „Co, velectěné slečny, myslily jste, že vy jeho budete protěžovat, jako ubohého, ale on sám vás stěží uznal za hodné vyvolit, a to ještě s výhradou, že bude přicházet jen zřídka.	„To jsme dopadly se svým zkoušením!“ vykřikla. „Nu což, milostivé dámy, myslely jste, že ho budete protěžovat jako nějakého chudáčka, a on vás sám sotva uznal za hodny své společnosti, a to ještě s výhradou, že bude přicházet jen zřídka.	„Teď jste si ho vyzkoušely!“ zvolala. „Co, milostslečny, myslely jste, že se ho blahosklonně ujmete jako chudáčka, a zatím on sám si vás sotva ráčil vybrat, a ještě si vymínil, že vás bude navštěvovat jen zřídka.
A tak jsme napáleny, a jsem ráda; ale nejvíce Ivan Fjodorovič. Výborně, kníže, před chvíli vás velel vyzkoušet. A to, co jste řekl o mé tváři, to je dokonalá pravda: jsem dítě, a vím to.	Dopadly jsme hloupě, a jsem tomu ráda, nejvíc ze všech však Ivan Fjodorovič. Bravo, kníže, před chvíli padl rozkaz vás prozkoušet a to, co jste řekl o mé tváři, je úplná pravda: já jsem dítě a vím to.	Teď my vypadáme hloupě, nejhůř dopadl Ivan Fjodorovič, ale jsem ráda. Výborně, kníže, víte, před chvílí si poručil, abychom vás vyzkoušely. A to, co jste řekl o mém obličeji, je čistá pravda, jsem dítě a vím o tom.
Už před vámi jsem o tom věděla; vyjádřil jste právě mou myšlenku v jednom slově. Vaši povahu pokládám za docela shodnou s mou, a jsem velmi ráda; jako dvě kapky vody. Jenže vy jste muž a já žena a nebyla jsem ve Švýcarsku; to je celý rozdíl.“	Věděla jsem to už před vámi; vy jste jen mou myšlenku vyjádřil jedním slovem. Pokládám vaši povahu za úplně shodnou s mou a jsem moc ráda; jako dvě kapky vody. Jenomže vy jste muž a já žena a že já ve Švýcarech nebyla; to je také celý rozdíl.“	Věděla jsem to i předtím, ale vy jste jediným slovem vyjádřil mou myšlenku. Domnívám se, že se vaše povaha naprosto shoduje s mou, a velmi mě to těší, jsme jako dvě kapky vody. Jenže vy jste muž a já žena a nebyla jsem ve Švýcarech, to je celý

„Nespěchejte, maman,“ zvolala Aglaja, „kníže povídá, že ve všech svých přiznáních měl zvláštní myšlenku a nemluvil jen tak prostě.“ „Ano, ano,“ smály se ostatní.	„Nepospíchejte, maman,“ vykřikla Aglaja, „kníže povídá, že má při všech svých přiznáních svou zvláštní myšlenku a že nemluvil bez úmyslu.“ „Ano, ano,“ smály se ostatní.	rozdíl.“ „Počkejte, mamá,“ zvolala Aglaja, „kníže přece řekl, že ve svém doznání sledoval zvláštní myšlenku, a nemluvil jen tak napláno.“ „Ano, ano,“ smály se sestry.
„Netropte si šašky, milá, možná, že je ještě chytřejší než vy tři dohromady. Uvidíte. Ale cožpak, kníže, že jste o Aglaje nic neřekl? Aglaja čeká i já čekám.	„Nemějte ho za blázny, miláčkové, on vás možná rozumem všechny tři najednou strčí do kapsy. Uvidíte. Ale proč jste, kníže, neřekl nic o Aglaji? Aglaja čeká a já také.“	„Jen se posmívejte, děti, on je možná chytřejší než vy všechny tři dohromady. Však počkejte! Ale neřekl jste nic o Aglaje, kníže. Aglaja čeká a já také.“
„Nemohu teď nic říci; řeknu později.“ „Proč? Je snad nápadná?“ „Ó, ano, nápadná: jste neobyčejná krasavice, Aglajo Ivanovno. Jste tak hezká, že je strach se na vás podívat.“	„Nemohu teď nic říci; řeknu až potom.“ „Proč, tuším, že je dost pozoruhodná?“ Ó, ano, pozoruhodná; jste neobyčejná kráska, Aglajo Ivanovno, jste tak hezká, že se člověk na vás bojí koukat.“	Teď ještě nemohu nic říci, snad později.“ „Proč? Snad si zaslouží pozornost?“ „Ó, ano, jistě. Jste neobyčejně krásná, Aglajo Ivanovno. Jste taková krasavice, že se na vás člověk bojí podívat.“
A nic jiného? A vlastnosti?“ naléhala generálová.	„A dost? A její vlastnosti?“ naléhala generálka.	„To je vše? A co povaha?“ naléhala generálová.
„Krásu je těžko soudit; ještě jsem se nepřipravil. Krása je záhada.“	„Krásu je těžko soudit; nejsem ještě připraven. Krása je hádanka.“	„Krásu lze těžko soudit, nejsem na to dosti připraven. Krása je

„To znamená, že jste dal Aglaje hádanku," pravila Adělajda. „Tak ji uhodni, Aglajo, A je hezká, kníže, hezká?"	„To znamená, že jste dal Aglaji hádanku," řekla Adéla, „hádej, Aglajo, hádej. A hezká je, kníže, hezká?"	hádanka." „Tedy jste Aglaje uložil hádanku," řekla Adelaida, „hleď ji rozluštit, Aglajo. A je opravdu krásná, kníže, velmi krásná?"
„Neobyčejně!" vášnivě odpověděl kníže, nadšeně se podívav na Aglaju. „Téměř jako Nastasja Filippovna, třebaže je to docela jiná tvář…"	„Moc!" odpověděl ohnivě kníže, dívaje se nadšeně na Aglaju; „skoro jako Nastaša Filipovna, ač má docela jinou tvář…!"	„Nesmírně!" odpověděl kníže procítěně a s obdivem pohlédl na Aglaju, „téměř tak krásná jako Nastasja Filippovna, ačkoliv se jí vůbec nepodobá!"

📖 Когда князь замолчал, все на него смотрели весело, даже и Аглая, но особенно Лизавета Прокофьевна.
— Вот и проэкзаменовали! — вскричала она.— Что, милостивые государыни, вы думали, что вы же его будете протежировать, как бедненького, а он вас сам едва избрать удостоил, да еще с оговоркой, что приходить будет только изредка.

a) *Když kníže skončil, dámy si ho prohlížely dost pobaveně, dokonce i Aglaja, ale zejména to platilo o Lizavetě Prokofjevně.*

„Tak jste si nás proklepl!" zvolala nadšeně. „A vy jste si myslely, velectěné dámy, že ho budete jako posledního chudinku milostivě protěžovat, jenže navrch měl nakonec on – navíc s poznámkou, že k nám zajde jen opravdu občas.

– Sémanticky i intonačně velmi povedený výraz: *„Tak jste si nás proklepl!"* vs. původní *проэкзаменовали*, který dodává na hovorovosti generálové a zpestřuje tak její řečové

jednání. Věta se dále snoubí s již „vyššími“ šlechtickými výrazy jako: *velectěné dámy, protěžovat.* Sloveso *protěžovat* je přitom chybně zapsáno, správný tvar *protežovat* pochází z francouzského protéger, tedy poskytovat někomu protekci, mít nad někým ochrannou ruku apod. V dalším úseku věty: *а он вас сам едва избрать удостоил* vs. *navrch měl nakonec on*, dochází k sémantické změně. V podstatě překlad vyjadřuje pouze základní myšlenku generálové, a to, že kníže v tomto jejich rozhovoru vyhrál nade všemi. Původní význam je trochu jiný, avšak i pro rodilého mluvčího není zcela zřetelný a překladatel zde právě převáděl takto zobecněně proto, že smysl sdělení nebyl zcela srozumitelný. Nejspíše zde generálová měla na mysli, že kníže je jen stěží vybírá jako hodné své společnosti, což přesně navazuje na zbytek textu, že k nim zajde jen občas (ačkoliv Myškin to samozřejmě takto nemyslel).

a) *Když kníže umlkl, všichni se na něho dívali vesele, dokonce i Aglaja, ale obzvláště Lizaveta Prokofjevna.*

„Tak jste nás vyzkoušel!“ zvolala, „Co, velectěné slečny, myslily jste, že vy jeho budete protěžovat, jako ubohého, ale on sám vás stěží uznal za hodné vyvolit, a to ještě s výhradou, že bude přicházet jen zřídka.

- sémantická změna: z logiky věcí vyplývá, že to ony (generálová s dcerami) chtěly Myškina vyzkoušet, překlad to říká obráceně, že kníže si vyzkoušel je. Taková věta není tak úplně chybným sdělením, jelikož byla vyřčena generálovou ve formě ironické poznámky, mohla být tedy i obrácená. Větší význam ale pořád dává původní sdělení, proto se zde nepatrně mění ilokuční síla. Dále Minařík překládá shodně s původním textem *(uznal za hodné vyvolit)*, avšak zde opět postrádáme přesný smysl vyřčeného generálovou, v tomto případě je tedy lepší se přiklonit k zobecnění, viz. Dvořák. Přesným převodem je také volba *výhrada vs. оговорка*.

b) *Když kníže umlkl, všechny se na něho dívaly vesele, ba i Aglaja, zvlášť však Lizaveta Prokofjevna.*
„To jsme dopadly se svým zkoušením!“ vykřikla.

„Nu což, milostivé dámy, myslely jste, že ho budete protěžovat jako nějakého chudáčka, a on vás sám sotva uznal za hodny své společnosti, a to ještě s výhradou, že bude přicházet jen zřídka.

- Mathesius zde dodává hezký archaický tón díky částici *„**ba** i Aglaja“,* taková možnost není cizí ani současné literární češtině. Dále vidíme, že je zachován jak sémantický, tak intonační význam poznámky generálové o tom, že knížete vyzkoušely: velmi hezké řešení *„Tak to jsme dopadly“* přesně vyjadřuje její myšlenku. Poslední podtržená věta: *„uznal za hodny své společnosti“* znovu přesně vyjadřuje sémantiku původního textu.

c) *Když se kníže odmlčel, všichni se na něho dívali potěšeně, i Aglaja, ale obzvlášť Lizaveta Prokofjevna.*

„Teď jste si ho vyzkoušely!“ zvolala. „Co, milostslečny, myslely jste, že se ho blahosklonně ujmete jako chudáčka, a zatím on sám si vás sotva ráčil vybrat, a ještě si vymínil, že vás bude navštěvovat jen zřídka.

- zajímavá volba slovesa *odmlčel*, které je v podstatě shodné s ruským *замолчал,* avšak intonačně sedí více než pouhé *umlkl*, jelikož navozuje dojem pauzy a ticha mezi jeho proslovem a hodnocením generálové. Další varianta zvolání: *„Teď jste si ho vyzkoušely!“* je teď orientována pouze na dcery, generálová tedy sama sebe z celé záležitosti vynechává, což sémanticky rozhodně neodpovídá, jelikož právě generálová byla jednou z těch, co knížete nejvíce zkoušel. Spojení *blahosklonně ujmete jako chudáčka* zcela přesně odpovídá významu slovesa *протежировать*. Spojení *sotva ráčil vybrat* je též z hlediska stylistiky povedené; podíváme-li se na sloveso *vymínil si* vs. *удостоил, да еще с оговоркой*, sémantiku zde pocítíme velice podobnou. Ruské *с оговоркой* znamená, že někdo nastavuje podmínku, výhradu apod. Z hlediska ilokučních aktů sloveso *vymínit si* patří ke komisivům, ruské slovesné spojení je docela obtížné určit, avšak by nejspíše taktéž patřilo mezi komisiva, jelikož zde mluvčí vyjadřuje svůj záměr, něco plánuje, určuje, k něčemu se do budoucna zavazuje apod.

🕮 Вот мы и в дурах, и я рада; а пуще всего Иван Федорович. Браво, князь, вас давеча проэкзаменовать велели. А то, что вы про мое лицо сказали, то все совершенная правда: я ребенок и знаю это.

a) *Takže teď vypadáme jako husy, z čehož mám radost. A Ivan Fjodorovič je na tom ještě hůř. Výborně, kníže, vždyť my jsme vás měly prověřit. No a to, co jste řekl o mně, je všechno naprostá pravda: jsem dítě a dobře to vím.*

– Jak je u Dvořáka zvykem, i tady najdeme expresivní spojení: *jako husy*, musíme ale dát za pravda, že tentokrát není o nic tvrdší než to ruské. Zobecnění: *my jsme vás měly prověřit* je zde zcela na místě, stejně jako ruské neurčité *велели*, druhou variantou však je, že množné číslo v ruštině též můžeme považovat za dobový zvyk nazývat jednu vznešenou osobu (v tomto případě Ivana Fjodoroviče) jako oni. Generálová tedy dost možná odkazovala ne obecně, ale přímo na chotě.

b) *A tak jsme napáleny, a jsem ráda; ale nejvíce Ivan Fjodorovič. Výborně, kníže, před chvíli vás velel vyzkoušet. A to, co jste řekl o mé tváři, to je dokonalá pravda: jsem dítě, a vím to.*

– Tady vidíme stylisticky věrný převod původního textu. Další povedený výraz: *jsme napáleny* zde sémanticky odpovídá, avšak není tolik intonačně „zatížený“ jako v originále. To, co jsme podotknuli výše u Dvořáka – je dost možné, že generálová přímo mluví o tom, že právě Ivana Fjodorovič velel knížete prozkoušet (což je pravda), zde v překladu je zmíněno: *před chvíli vás velel vyzkoušet,* což se vztahuje přímo ke generálovi a odpovídá tedy sémantice přesně.

c) *Dopadly jsme hloupě, a jsem tomu ráda, nejvíc ze všech však Ivan Fjodorovič. Bravo, kníže, před chvíli padl rozkaz vás prozkoušet a to, co jste řekl o mé tváři, je úplná pravda: já jsem dítě a vím to.*

– zde dochází ke zmírnění oproti drsné původní intonaci *(Dopadli jsme hloupě* vs. *Вот мы и в дурах).* Naopak v další podtržené větě *„padl rozkaz vás prozkoušet“*

pociťujeme větší ostrost výroku než v původní *„вас давеча проэкзаменовать велели“*.

d) *Teď my vypadáme hloupě, nejhůř dopadl Ivan Fjodorovič, ale jsem ráda. Výborně, kníže, víte, před chvílí si poručil, abychom vás vyzkoušely. A to, co jste řekl o mém obličeji, je čistá pravda, jsem dítě a vím o tom.*

– v použita podstatě stejná intonace jako v předchozích překladech, celkově překlad odpovídá sémantice i stylistice originálu.

📖 Я еще прежде вашего знала про это; вы именно выразили мою мысль в одном слове. Ваш характер я считаю совершенно сходным с моим и очень рада: как две капли воды. Только вы мужчина, а я женщина и в Швейцарии не была; вот и вся разница.

a) *Samozřejmě mnohem dřív než vy, ale vy jste to, co si myslím, dokázal vyjádřit jediným slovem. Náturu máte úplně stejnou jako já, z čehož mám radost – jsme si podobní jako vejce vejci. Pouze vy jste muž a já nikdy nebyla ve Švýcarsku. Což jsou jediné rozdíly mezi námi dvěma.“*

– První věta u Dvořáka může intonačně znít poněkud jinak, jde sice o jemný rozdíl, avšak z českého překladu jde cítit jisté jako kdyby „zmenšení“ zásluhy knížete (nejspíše kvůli příslovci *samozřejmě*), navíc použití *samozřejmě* zde ani není logické, jelikož kníže přece nemohl vědět o povaze generálové dříve než ona sama. V ruštině se věta jeví pouze jako konstatování faktu. Dále si můžeme všimnout použití slova *Nátura*, které zajímavě zpestřuje text a zároveň se hodí k řečovému stylu generálové. Český idiom *podobat se jako vejce vejci* je originálním řešením, které vyjadřuje sémantiku generálové.

b) *Už před vámi jsem o tom věděla; vyjádřil jste právě mou myšlenku v jednom slově. Vaši povahu pokládám za docela shodnou s mou, a jsem velmi ráda; jako dvě kapky vody. Jenže vy jste muž a já žena a nebyla jsem ve Švýcarsku; to je celý rozdíl.“*

– zde dochází k drobnému významovému posunu, jelikož generálová říká naopak, že jejich povahy jsou naprosto shodné *(Ваш характер я считаю совершенно сходным с моим),* zatímco v překladu máme naopak *docela shodnou.* Dále sledujeme použití dalšího českého idiomu: *jako dvě kapky vody,* který rovněž zvolila všichni další překladatelé.

c) *Věděla jsem to už před vámi; vy jste jen mou myšlenku vyjádřil jedním slovem. Pokládám vaši povahu za úplně shodnou s mou a jsem moc ráda; jako dvě kapky vody. Jenomže vy jste muž a já žena a že já ve Švýcarech nebyla; to je také celý rozdíl.“*

– Tady můžeme zdůraznit neobvyklou stavbu věty, bereme samozřejmě v potaz stylistiku starší češtiny.

d) *Věděla jsem to i předtím, ale vy jste jediným slovem vyjádřil mou myšlenku. Domnívám se, že se vaše povaha naprosto shoduje s mou, a velmi mě to těší, jsme jako dvě kapky vody. Jenže vy jste muž a já žena a nebyla jsem ve Švýcarech, to je celý rozdíl.“*

– Překlad T. Silbernáglové ve všem odpovídá originálu.

📖 Не торопитесь, maman,— вскричала Аглая,— князь говорит, что он во всех своих признаниях особую мысль имел и неспроста говорил.

— Да, да,— смеялись другие.

— Не труните, милые, еще он, может быть, похитрее всех вас

трех вместе. Увидите. Но только что ж вы, князь, про Аглаю ничего не сказали? Аглая ждет, и я жду.

a) *„Neukvapujte se, maman,“ zvolala Aglaja, „kníže říká, že v těch svých promluvách měl na mysli něco zcela určitého – a to jistě nevyřkl jen tak zbůhdarma.“*

„No jistě, samozřejmě!“ rozesmály se dvě další dcery.

„Jen se mu neposmívejte, možná že je nakonec mazanější než vy všechny tři dohromady. Však uvidíte. Ale proč jste nám nesdělil nic o Aglaje, kníže? Čeká na to, a já taky.

– U Dvořáka můžeme podtrhnout povedené převody jako: *Neukvapujte se, nevyřkl zbůhdarma*, *mazanější*. *Neposmívejte se* vs. *не труните*: obecně správný převod, k tomuto ruskému slovesu je obtížné najít přesný ekvivalent. V současné češtině, a především v souvislosti se sociálními sítěmi se velice často používá sloveso *trolit*, které se mi zdá být nejbližší významu, a i zvučnosti slovesa *трунить*. Dále stojí za zmínku intonační drobnost jako: *Však uvidíte* místo jednoduchého *Увидите,* což dodává češtině přesně ten důraz, který tam má být.

b) *„Nespěchejte, maman," zvolala Aglaja, „kníže povídá, že ve všech svých přiznáních měl zvláštní myšlenku a nemluvil jen tak prostě."*
„Ano, ano," smály se ostatní.
„Netropte si šašky, milá, možná, že je ještě chytřejší než vy tři dohromady. Uvidíte. Ale cožpak, kníže, že jste o Aglaje nic neřekl? Aglaja čeká i já čekám.

– Další pestrý idiom: *Netropte si šašky* je povedeným řešením pro ruské *не труните,* s jediným rozdílem, že se generálová obrací na všechny dcery, a nejen na Aglaju: *милые* vs. *milá.* Přesný převod: *chytřejší než vy tři dohromady.* Hezké intonační zdůraznění: *Ale cožpak, kníže* vs. *Но только что ж вы, князь,*

c) *„Nepospíchejte, maman," vykřikla Aglaja, „kníže povídá, že má při všech svých přiznáních svou zvláštní myšlenku a že nemluvil bez úmyslu."*
„Ano, ano," smály se ostatní.
„Nemějte ho za blázna, miláčkové, on vás možná rozumem všechny tři najednou strčí do kapsy. Uvidíte. Ale proč jste, kníže, neřekl nic o Aglaji? Aglaja čeká a já také."

– Ze všeho nejzajímavější v tomto překladu je další idiom: *rozumem strčí do kapsy*, který samozřejmě odpovídá sémantice původního sdělení. Zato spojení: *Nemějte ho za blázna* vyznívá příliš tvrdě a navíc se liší od původnímu významu, generálová by toto těžko řekla, když ke knížeti projevila úctu a pochopení.

d) *„Počkejte, mamá," zvolala Aglaja, „kníže přece řekl, že ve svém doznání sledoval zvláštní myšlenku, a nemluvil jen tak naplano."*
„Ano, ano," smály se sestry.
„Jen se posmívejte, děti, on je možná chytřejší než vy všechny tři dohromady. Však počkejte! Ale neřekl jste nic o Aglaje, kníže. Aglaja čeká a já také."

– Tady dochází k počeštění francouzského *maman*, které je typickým znakem pro tehdejší dobovou tradici ve všech šlechtických rodinách. Je tedy otázkou, zda počešťovat nebo nechat tak, jak je tomu v předchozích překladech. Dále najdeme hezké řešení: *nemluvil naplano*. Pak musíme zdůraznit výrok: *Jen se posmívejte, děti,* kde se zaprvé obrací k dcerám jako k dětem, což neodpovídá logice románu, kde dcery už jsou dospělé a připravené na vdávání. Zajímavé je též spojení: *Však počkejte* vs. *Увидите,* které v podstatě nahrazuje sloveso *Uvidíte,* jelikož jsme zvyklí říkat: *„Však počkej, uvidíš."* Intonačně tedy doplňuje původní sdělení o úroveň „výš".

📖 —Я ничего не могу сейчас сказать; я скажу потом.

— Почему? Кажется, заметна?

— О да, заметна; вы чрезвычайная красавица, Аглая Ивановна. Вы так хороши, что на вас боишься смотреть.

— И только? А свойства? — настаивала генеральша.

— Красоту трудно судить; я еще не приготовился. Красота —

загадка.

— Это значит, что вы Аглае загадали загадку,— сказала Аделаида,— разгадай-ка, Аглая. А хороша она, князь, хороша?

— Чрезвычайно! — с жаром ответил князь, с увлечением взглянув на Аглаю,— почти как Настасья Филипповна, хотя лицо совсем другое!...

a) *„Teď vám nemůžu říct nic, až později." vs. Я ничего не могу сейчас сказать; я скажу потом.* Překlad zde více klade důraz na slovíčko *nic,* navíc ve spojení se začátkem: Teď vám nemohu…působí poněkud negativněji, než je tomu v originále. Další odpověď knížete: *„No to v žádném případě! Jste mimořádně krásná, Aglajo Ivanovno. Tak moc, až se na vás člověk bojí pohlédnout." vs. О да, заметна; вы чрезвычайная красавица,*

Аглая Ивановна. Вы так хороши, что на вас боишься смотреть. Vidíme zde sémantický posun již v předchozí otázce generálové: Ale proč? Já bych řekla, že ošklivka to není…“ Otázka se sémanticky liší od původního textu, tím pádem kníže odpovídá také jinak. Dvořák zde mění jak sémantiku řečového jednání knížete: v originále odpovídá kladně (jako potvrzení předchozí výpovědi), v překladu, vzhledem k otázce, naopak záporně (vyvrací negativní tón otázky). Velmi povedená řešení jsou dále výrazy: *mimořádně krásná,* což je k ruskému *чрезвычайная красавица* synonimickým vyjádřením; *pohlédnout* je stylisticky pěkný výběr slovesa k obyčejnému *смотреть*. Další výpověď knížete: *„Krása se soudí těžko, ještě na to nejsem připraven. Krása je hádanka.“* je přesným převodem z originálu s jednou drobností – změnou slovosledu (v originále: *Красоту трудно судить*, v překladu *Krása se soudí těžko).* Prohození zde ovšem nemá podstatný význam. V poslední větě je potřeba si všímat nejen přímé řeči knížete, nýbrž i autorské řeči o něm, jelikož vykresluje situaci a náladu, se kterou kníže jedná. *„Mimořádně!“ zvolal se zápalem kníže a změřil si Aglaju zaujatým pohledem. „Skoro jako Nastasja Filippovna, i když ta tvář je docela jiná…!“* Výraz *zvolal se zápalem vs. с жаром ответил князь* – překlad odpovídá zabarvení a expresivitě originálu, díky slovesu *zvolal* je zde zobrazena i dynamičnost, s jakou kníže odpovídá. Dále: *с увлечением взглянув на Аглаю vs. změřil si Aglaju zaujatým pohledem* – z češtinářského hlediska je sice převod povedený, avšak sémanticky se liší od původního textu: ruské *взглянуть* je jen krátce pohlédnout, zatímco překlad naznačuje, že si Aglaju prohlížel trochu delší dobu (prohlížet si od hlavy až k patě), kníže přece sám říká, že se bojí dívat se na Aglaju, takže by si ji těžko takto prohlížel k posuzování, spíše by jí jen letmo pohlédl do tváře. Poslední úsek poslední výpovědi: …*i když ta tvář je docela jiná…! vs. хотя лицо совсем другое…!* – odpovídá přesně originálu.

b) *„Nemohu teď nic říci; řeknu později.“* − tento výraz odpovídá originálu. V další větě je Minařík věrný originálu: *„Ó, ano, nápadná: jste neobyčejná krasavice, Aglajo Ivanovno. Jste tak hezká, že je strach se na vás podívat.“* Na rozdíl od Dvořákova překladu již kníže odpovídá na položenou otázku stejně, jako v původním textu: *Ó, ano, nápadná*…V další větě pak: *je strach se na vás podívat – je strach se podívat* v češtině nezní přirozeně, *z* češtinářského hlediska by se dalo zaměnit na lepší řešení. Následující věta: *„Krásu je těžko soudit; ještě jsem se nepřipravil. Krása je záhada.“*− I zde je Minaříkův překlad věrný, avšak výraz *je těžko soudit* zní trochu krkolomně,

v češtině se spíše používá jen: těžko soudit, takže i tady by se dal výraz stylisticky vylepšit. Další Poslední výpověď: *„Neobyčejně!“ vášnivě odpověděl kníže, nadšeně se podívav na Aglaju. „Téměř jako Nastasja Filippovna, třebaže je to docela jiná tvář…“* Výraz *vášnivě odpověděl* je určitě hezké řešení, avšak dále dochází k sémantickému posunu: *nadšeně se podívav* vs. *с увлечением взглянув на Аглаю* – navíc stylisticky nepůsobí šikovně použití příslovcí hned vedle sebe: *vášnivě, nadšeně*, navíc s přechodníkovým tvarem. Zbytek výpovědi originálu odpovídá.

c) *„Nemohu teď nic říci; řeknu až potom.“*− výraz odpovídá originálu. V další větě: *Ó, ano, pozoruhodná; jste neobyčejná kráska, Aglajo Ivanovno, jste tak hezká, že se člověk na vás bojí koukat.“* − zde je velmi hezkým řešením použití přívlastku *pozoruhodná*; celá výpověď odpovídá originálu zcela přesně, navíc i ze stylistického hlediska zní dobře. V další větě: *„Krásu je těžko soudit; nejsem ještě připraven. Krása je hádanka.“*− zde se opakuje podobné řešení jako v bodě b). Poslední věta výpovědi: *„Moc!“ odpověděl ohnivě kníže, dívaje se nadšeně na Aglaju; „skoro jako Nastaša Filipovna, ač má docela jinou tvář…!“* − *odpověděl kníže ohnivě* je určitě originálním řešením, avšak ze stylistického hlediska zní poněkud zvláštně, *ohnivě odpovědět* je spíše neobvyklý výraz, a ačkoliv se přibližuje ruskému *с жаром,* pro češtinu by se dal použit jiný vhodnější výraz. Dále znovu vidíme volbu příslovce *nadšeně* k ruskému *с увлечением;* u B. Mathesia jako jediného překladu si všímáme změnu jmen – např. Adéla, Nastaša Filipovna.

d) *„Teď ještě nemohu nic říci, snad později.“* – překlad též odpovídá originálu, navíc použití slovíčka *snad* zde působí stylisticky dobře. Další věta: *„Ó, ano, jistě. Jste neobyčejně krásná, Aglajo Ivanovno. Jste taková krasavice, že se na vás člověk bojí podívat.“* – předcházející otázka, na kterou kníže odpovídá je sémanticky pozměněna, avšak zde vhodným způsobem dokonce ho zesiluje samotný smysl otázky, („Proč? Snad si zaslouží pozornost?“ vs. Кажется, заметна?), překlad odpovědi knížete tak zcela odpovídá původní stylu řečového jednání. V dalších větách: *„Krásu lze těžko soudit, nejsem na to dosti připraven. Krása je hádanka.“* – *lze těžko soudit* je vhodný výraz pro češtinu a vyjadřuje přesně původní text; věta *nejsem na to dosti připraven* – zjemňuje negativní odpověď, v porovnání s ruštinou by spíše odpovídalo větě: *я еще не совсем готов.* Poslední část výpovědi: *„Nesmírně!“ odpověděl kníže procítěně a s obdivem pohlédl na Aglaju, „téměř tak krásná jako Nastasja Filippovna, ačkoliv se jí*

vůbec nepodobá!“– zde vidíme sémantické posuny v autorské řeči: *odpověděl kníže procítěně vs. с жаром ответил князь* (zatímco v ruštině je zobrazen pocit vášnivosti, se kterou mluvil, v překladu dochází ke zjemnění, romantičnosti apod.), *s obdivem pohlédl vs. с увлечением взглянув* (ruský výraz znamená se zaujetím, se zájmem). V poslední části věty: *„ačkoliv se jí vůbec nepodobá!“* si můžeme všimnout generalizace vzhledem k ruskému *„хотя лицо совсем другое“*, smysl výpovědi však zůstává dle kontextu stejný.

- Po rozboru tohoto úryvku vidíme, že každý z překladu má svoje kvality a svoje odchylky, větší či menší. Přesto bych za nejvhodnější překlad označila Dvořákův počin, ačkoliv v textu některé sémantické prvky mění, vybírá přitom vhodné výrazy jak z hlediska češtiny, tak i z hlediska smyslu vyjádření a stylistiky z původních výpovědí.

3. Zhodnocení a závěry práce

3. 1. Zhodnocení praktické části

Rozebrali jsme několik úryvků ze scén první kapitoly románu, konkrétně scénou Myškina s komorníkem počínaje, setkáním knížete s generálem Jepančinem pokračuje, a rozborem tváří generálové a jejich dcer konče. Každý úryvek jsme podrobili detailní translatologické analýze, kde jsme vždy používali **originál a čtyři české překlady**, které jsme následně porovnávali jak vůči originálu, tak i druhotně vůči sobě navzájem. Po každém rozboru jednotlivých úseků textu jsme proto provedli krátké zhodnocení, který z překladů má nejblíže k originálu, a zároveň zachovává úzus současné češtiny. **Za klíčový překlad** těchto rozborů jsme již na začátku práce stanovili nejnovější počin od **Libora Dvořáka**. Práce se proto soustřeďuje na co nejpodrobnější analýzu právě jeho překladu, a za účelem co nejobjektivnějšího srovnání využívá překlady dřívější.

Taktikou pro zkoumání jednotlivých překladatelských řešení bylo využití teoretických poznatků z oblasti řečových aktů a charakteristických rysů postavy knížete Myškina v tandemu s praktickou komparativní analýzou, a to především **z pohledu rodilé mluvčí ruštiny**, což nám umožnilo vyhledat a srovnat jednotlivé detaily, které by rodilému mluvčímu češtiny mohly uniknout.

Analýza v této práci měla za cíl odhalit a prozkoumat změny **na všech úrovních**, které by mohly ovlivnit **působení ilokuční síly na českého čtenáře**. Za tímto účelem se sledovaly jednotlivé složky komparativní analýzy jako jsou: posuny **v sémantice** celé věty, ale i jednotlivých slovních druhů, **stylistika** vět či spojení, **intonace** jednotlivých slov a jazykových obratů. Dále se sledovaly specifické složky, jako jsou např. **zvučnost** a **pocitové vnímání slova** ve srovnání s ruštinou, synonyma pro **ustálené jazykové zvyklosti** (idiomy, dobový jazykový úzus, jemné intonační rozdíly v interpretaci při převodu mezi ruštinou a češtinou). Všechny vyjmenované složky byly zkoumány jak v dialozích mezi jednotlivými postavami, tak i v autorské řeči Dostojevského, která velice přesně dokresluje charakteristiku postav a jejich myšlenkové pochody. Z tohoto výzkumu jsme získali cenné poznatky o tom, jak se jednotlivým překladatelům povedlo promítnout obraz knížete Myškina a dalších postav románu, které s ním komunikují.

3. 2. Analýza závěrů z praktické části

Výše popsaná metoda výzkumu nám umožnila sestavení komplexního pohledu na řečovou charakteristiku některých postav románu, a tedy jejich celkový obraz pro českého čtenáře. Nejdříve se podíváme na obecnou charakteristiku, kterou dokážeme vyvodit z jednotlivých rozborů a zanalyzujeme, co nám tato detailní analýza přinesla ve vztahu k celkovému vyznění postavy Myškina a dalších postav románu v českém jazyce. Dále se podíváme na interpretaci postav v jednotlivých překladech a specifikujeme tendence každého z překladatelů.

Pokud bychom měli zhodnotit všechny čtyři české překlady, jež jsme v práci použili, vidíme, že všechny pracují s originálem dostatečně kvalitně na to, aby si český čtenář dokázal představit jednotlivé situace a pochopit řeč jednotlivých postav sémanticky a intonačně v průměru správně, s tím, že nejvíce odchylek se vyskytuje v intonačních a stylistických detailech. Najdeme však také drobné sémantické odchylky, které sice nemění celkový význam děje, avšak mění vyznění jednotlivých slov/spojení, a tím pádem ovlivňují řečové akty postavy. Ačkoliv plošná sémantika byla ve většině případů zachována, v každém z překladů se vyskytovaly pasáže, které originálu buď neodpovídaly či ho zkreslovaly. Obecně můžeme konstatovat, že nejčastěji docházelo ke zkreslení sloves, jelikož jde o prostředek vyjádření činů postavy. Za účelem rozlišení intonace sloves a jejich utváření ilokuční síly jsme používali teorii řečových aktů. Ukázalo se, že nejvíce sloves se měnila z verdiktiv/asertiv na expresiva či naopak. Šlo tedy o změnu v emotivním zabarvení sloves.

Ve všech překladech najdeme velké množství řešení, která přináší zcela originální pohled na jednotlivé překladatelské problémy, a která mění sémantiku originálu v pozitivním slova smyslu – mohou se tedy lišit od původního textu, avšak zároveň zachovávat jeho nejdůležitější jádro, které chtěl Dostojevskij předat. Taková řešení vyžadují menší doslovnost a větší flexibilitu ve využití jazykového bohatství české řeči.

Obecně je nutno podotknout, že právě drobné detaily hrají největší roli v tom, jak vykreslíme postavu, její náladu, myšlenkové pochody a styl řeči. Dá se to přirovnat k malování čtyř stejných obrazů, které budou zobrazovat ve své podstatě stejný portrét, avšak právě rozdílné odstíny, volba palety jemných barevných tónů, technika využití světla a stínu a zdůraznění jednoho či druhého prvku vytvoří ve výsledku celkovou podstatu toho, co na obrazu vidíme. Plošná charakteristika postavy by nám byla k ničemu, pokud bychom neměli celou paletu jazykových prostředků, pomocí kterých zprostředkujeme to nejpodstatnější, co spisovatel chtěl zobrazit. Dostojevskij je mistrem ve vyjádření psychologického rozpoložení postavy a jejích charakteristických vlastností skrze pestrost

vyjadřovacích prostředků a zcela jemných prvků, které občas jen těžko postřehneme bez speciální analýzy jazyka tohoto spisovatele. Docházíme tedy k závěru, že důležitost sledování právě drobných rozdílů v pojetí řečových aktů slouží našemu účelu zcela nejvíce.

Ze všech čtyř zkoumaných překladů vidíme, že snaha o zachování či naopak vyznačení charakteristických rysů postav tam, ve větší či menší míře, byla, avšak ne vždy odpovídala původnímu záměru spisovatele či naopak přidávala na jednotlivých místech řeči postavy jiné vlastnosti než ty, které tam byly původně. Z výsledků po rozborech jednotlivých úseků je patrné, že se za nejčastěji povedené překlady daly označit především počiny L. Dvořáka, B. Mathesia, a také S. Minaříka. Jméno T. Silbernáglové se naopak v hodnocení nejpovedenějších překladů vyskytovalo nejméně. To samozřejmě neznamená, že její překlad není kvalitní, pouze využívá své vlastní techniky překladu, který z pohledu rodilé mluvčí často nezachovával Dostojevského sémantiku či styl.

V každém z úseku se povedená řešení střídala a nedá se tedy s určitostí říci, který z překladů je nejpovedenější. Níže rozebereme více o jednotlivých překladech a to, čím nejvíce vyznačují.

3. 2. 1. Tendence překladatelů

1) Stanislav Minařík a Bohuslav Mathesius

Ke shrnutí a zhodnocení překladatelských tendencí použijeme tyto dva překladatele společně, jelikož mají velice podobný styl překládání a zároveň se pohybují ve stejném dobovém úzu češtiny. Za jejich metodu překládání se dá označit především zachování věrnosti originálu, která někdy přecházela až v doslovnost, což při překládání má jak kladné, tak záporné aspekty. Kladným bodem je snaha o co nejpřesnější vyjádření právě Dostojevského stylu a jemných sémantických odlišností v řeči postav. Charakteristika postav byla tedy povětšinou zachována přesně tak, jak je tomu v originálu. Záporným aspektem je samozřejmě nedostatek originálních řešení a nízká snaha o přizpůsobení se češtině. Některá řešení zachovávají ruskou stavbu věty, takže stylistika sice odpovídá originálu, ale už není vhodná pro českého čtenáře.

Co se dobového úzu týče, oba překlady jsou vhodné pro češtinu 19. až první poloviny 20. století, pro současnou češtinu jsou již zastaralé. Postava Myškina je díky poetičnosti starší češtiny vykreslena velice dobře, často se zachovává hezká stylistika a slovní zásoba, která k románu ze stejného období určitě patří.

2) Teraza Silbernáglová

Zde se setkáváme se zajímavým, avšak dosti rozporuplným překladem, který na jednu stranu dokáže zaujmout svojí expresivností a dějovostí, na druhou stranu se nejvíce ze všech ostatních překladů odchyluje od originálu. Jak jsem již zmínila výše, řešení T. Silbernáglové často nezprostředkují přesný význam ani intonaci postav románu, často dokonce vyjadřují význam zcela odlišný od původního. Tendence této překladatelky by se dala označit za rychlou (její verze vždy byly nejkratší), pocitově „tvrdou“ a méně přizpůsobivou originálu.

Vysvětlit by se to dalo např. tím, že Silbernáglová často zpracovávala překlady pro divadelní inscenace, kde je právě potřeba přizpůsobení se hře a jistá úsečnost některých pasáží. Možná právě takový styl se promítl i do překládání románu v knižní verzi. Některá řešení tohoto překladu jsou však velice povedená a přesná, Silbernáglová umí využívat české ustálené výrazy a je dost originální v převodech některých pasáží tak, aby zněly česky a neopakovaly ruskou stylistiku. Celkově je překlad originální a dokáže zprostředkovat myšlenku románu a obecnou charakteristiku postav, je však ochuzený o jistou Dostojevského poetiku, jelikož právě drobnosti, které je potřeba zachovat či zvýraznit naopak mění, zkracuje či zcela vynechává.

3) Libor Dvořák

Nakonec se dostáváme k překladu, na který se tato práce zaměřuje. Dvořákův překlad se vyznačuje zcela originálními řešeními ve všech ohledech. Jedná se o zmodernizovaný překlad Dostojevského s využitím opravdu bohaté češtinářské pestrosti, který přitom zachovává i dobový úzus románu.

Podíváme-li se na celkovou tendenci překladatele, zjistíme, že se nejvíce odlišuje od ostatních překladů hlavně svojí nekonvenčností ve volbě české slovní zásoby a českých idiomů. Od originálu se liší hlavně tím, že volí často expresivnější prostředky, než jaké postava ve skutečnosti používá. Někdy to můžeme považovat za bonus, např. k vyjádření expresivity v takových případech jako je paní generálová, Aglaja či Nastasja Filippovna – tedy rázné a sebejisté postavy. U Myškina naopak najdeme přemrštěnou expresivitu, která se k němu hodí pouze občas a pouze v některých momentech, někdy je tato až „ostrá“ expresivita naopak na škodu.

Podle slov samotného překladatele se jeho styl neřídí žádnými zvláštními pravidly, je čistě intuitivní a jediným klíčem k jeho stylu je to, že se do překladu promítá jeho osobnostní stránka jako člověka.

Postava knížete Myškina a ostatních postav byla Dvořákem celkově zachována, ale intonačně obarvená trochu jinak, než tomu bylo v původním textu. Zajímavostí však je, že to překladu často vůbec neškodí, nýbrž právě naopak přidává na dynamičnosti a aktuálnosti románu i pro současného čtenáře.

3. 3. Zodpovězení otázek výzkumu

Na závěr bychom si měli zodpovědět otázky, které jsme si položili na samotném začátku této práce a zároveň si říci, zda tato práce splnila účel našeho výzkumu.

Otázky byly následující:

1) *Co nového přináší poslední překlad od Libora Dvořáka v porovnání s předchozími překlady, v čem a jakým způsobem se od již existujících překladů odlišuje?*

- Jak jsem již uvedla v hodnocení překladatelské tendence L. Dvořáka, jedná se o zcela odlišný překlad od předchozích verzí románu. Odlišuje se především svojí pestrostí a uměním pracovat s češtinou takovým způsobem, že zachovává původní sémantiku i intonaci postav románu, přitom se přizpůsobuje současnému úzu češtiny. Překlad tedy dokázal kvalitně a originálně zprostředkovat Dostojevského dílo v českém prostředí.

2) *Který z uvedených překladů je, s ohledem na teoretický a praktický výzkum provedený v této práci, nejvhodnější?*

- Nedá se přesně říci, který z překladů je nejpovedenější ve všech aspektech, avšak to, co jsme v práci zkoumaly bylo zachování řečové charakteristiky postavy knížete Myškina, ale i dalších postav románu. Nejvíce se to povedlo v překladu B. Mathesia a S. Minaříka. Avšak překlad L. Dvořáka neméně odráží charakteristiku knížete, jen jí dodává zvláštnost překladatelského osobnostního stylu.

3) *Je potřeba vytvářet stále nové verze Dostojevského v české literatuře, anebo je lepší se držet již zavedených tradic a nesnažit se o inovativní přístup jak pro daný originál, tak pro další díla tohoto ruského klasika?*

- Dá se s určitostí říci, že Dvořákův překlad představuje právě ten inovativní přístup ke klasice, kterou současná česká literatura potřebovala. *Podle slov samotného překladatele, vizí jeho překladu bylo zprostředkovat verzi románu, která by se lépe četla, ačkoliv všechny předchozí verze překladů jsou podle něj kvalitní.*

- Stále nové verze klasických děl Dostojevského není potřeba vytvářet často, avšak je potřeba vnímat potřeby společnosti a touhu po zmodernizované verzi klasických děl.

Každý takový překlad by měl brát v potaz jedinečnost Dostojevského stylu a měl by si být vědom svého zvláštního účelu, se kterým k překládání přistupuje.

Ze všech předchozích závěrů a analýz tedy můžeme vyvodit, že práce svůj účel splnila, a to především tím, že umožnila hluboký pohled na tendence čtyř překladatelů stejného Dostojevského díla. Díky tomuto výzkumu jsme odhalili, zda řečové charakteristiky postavy knížete Myškina, ale také řečové charakteristiky některých dalších postav v románu odpovídají originálnímu textu, a zda je bude český čtenář vnímat stejně. Odkryli jsme všechna problematická překladatelská řešení, ale také jsme vytkli ta povedená. V některých případech jsme navrhli řešení, která by mohla více přiblížit vnímání rodilého mluvčího ruštiny tomu, které je nám zprostředkováno díky českým překladům. Díky důkladné a velice detailní translatologické analýze jsme zjistili, na čem závisí zobrazení charakteristiky postav a které jazykové prostředky nám to umožňují více či méně. Také jsme dospěli k závěrům, které překlady byly obecně nejúspěšnější a v čem, a které naopak něco postrádaly, a to především vzhledem k našemu určenému cíli práce – tedy řečových aktů postav.

Závěrem práce bych ráda zdůraznila, že každý z překladů je jedinečným uměleckým počinem, že překládat Dostojevského dílo a vůbec jakékoliv klasické dílo je velkou zodpovědností před celou generací čtenářů, a zároveň nám to umožňuje propojení kultur pomocí prostředku, jakým je řeč. Došli jsme také k závěru, že převést charakteristiku postavy pomocí řečových aktů je sice obtížné, ale ne nemožné. Převod se vždy může více či méně odchylovat, avšak zprostředkování těch nejdůležitějších vlastností postav a jejích intonací ve většině případů možný je, a to jak díky hlubokému procítění stylu spisovatele a postavy samotné z pohledu umělce, tak díky jazykovému bohatství české řeči.

4. Seznam použité literatury

3. 1. Tištěné zdroje:

CVACHOVÁ, J. T. *Dostojevského Bratři Karamazovi v českém překladu*, diplomová práce, FF UK ÚTRL v Praze, 1999.

ĎUMBALOVÁ, Iveta. *Význam Bachtinovy teorie románu pro překlad Zločinu a trestu F. M. Dostojevského*, diplomová práce, FF UK ÚTRL v Praze, 1982.

DVOŘÁK, Libor. Dostojevskij, Fedor Michajlovič: *Idiot*. Praha: Odeon, 2020. ISBN 978-80-207-1959-1.

MATHESIUS, Bohumil. *DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič: Idiot*. Praha: Levné knihy, 2009. ISBN 978-80-7309-730-1.

MINAŘÍK, Stanislav. *DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič: Idiot*. Praha: Dobrovský, 2014. ISBN 978-80-7390-103-5.

KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij – věčný problém člověka*. Praha: Rozmluvy, 1992. ISBN 80-85336-19-7.

SILBERNÁGLOVÁ, Terezie a Kamil BEDNÁŘ. *DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič: Idiot.* V Euromedia Group vyd. 3. Praha: Euromedia Group – Odeon, 2008. ISBN 978-80-207-12608.

VOĽOVČÍKOVÁ, M. *Významová mnohoznačnosť slova jako problém umeleckého prekladu/na základe románu F. M. Dostojevského „Bratia Karamazovci“,* diplomová práce, FF UK ÚTRL v Praze, 1981.

4. 2. Internetové zdroje

AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*, 2000. [cit. 2021-08-06].

БАХТИН, *М. М. Проблемы поэтики Достоевского,* 1963. URL: https://fedordostoevsky.ru/pdf/bakhtin_ppd.pdf. [cit. 2021-08-03].

BLOCHIN, A. V. *Гендерная дифференция речевого поведения героев в романе Ф.М. Достоевского "Идиот"*, 2016, URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26380163 [cit. 2021-07-03].

ДОСТОЕВСКИЙ, Ф.М. *Собрание сочинений в 12 томах.: Идиот.* URL: http://libgen.lc [cit. 2021-07-03].

РУЖИЦКИЙ, И.В. *АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: О языке Достоевского. Научная статья. Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова.* 2013. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/o-yazyke-dostoevskogo-1. [cit. 2022-08-05].

KOSYCH, E. A., TUŠINA, *E. Концептосфера князя Мышкина (анализ языковой личности в произведениях Ф. М. Достоевского),* 2011. URL:

https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptosfera-knyazya-myshkina-analiz-yazykovoy-lichnosti-v-proizvedeniyah-f-m-dostoevskogo/viewer [cit. 2021-08-06].

SEARLE, J. R. A. *Classification of Illocutionary Acts. Language in Society* 5, 1976. [cit. 2021-08-06].

THEIMEROVÁ, Stanislava. *Analýza klasifikace řečových aktů a konverzačních implikatur zdvořilosti na příkladu kosmetické reklamy*, diplomová práce, FHS UK v Praze, 2016. [cit. 2021-07-03].

Přílohy

Interview s Liborem Dvořákem (upraveno)

1) *Proč jste se rozhodl překládat Dostojevského a proč zrovna román Idiot?*

   – Původně měla být připravována inscenace od T. Silbernáglové, ale kvůli finančním problémům se zakázka od Národního divadla zrušila. S divadelní inscenací se na mě pak obrátil ředitel činohry Národního divadla Daniel Špinar. Následně jsem oslovil nakladatelství Odeon.

2) *Četl jste přechozí české překlady? Který z nich Vám připadal nejlepší a proč?*

   – Četl jsem jen některé, Minaříka jsem nečetl, nejlepší je podle mě Silbernáglova.

3) *Proč si myslíte, že bylo potřeba překládat román znovu (aktualizace; co to dalo českému čtenáři?)*

   – Předchozí překlady jsou kvalitní, ale chtěl jsem vytvořit něco, co by se lépe četlo…

4) *Jak blízko podle Vás mají Češi k Dostojevskému? Dá se vůbec z ruštiny předat komunikační efekt/translace jazykových a uměleckých hodnot tak, aby překlad působil jako originál? Nebo zde funguje teorie o nepřeložitelnosti?*

   – V Česku je dost velká tradice překladu Dostojevkého, ale i divadelních inscenací (viz práce Kautman, Mandat, Masaryk).

   – Skoro každý text je přeložitelný, některý snadněji, jiný ne. (Dále poznámka o Andreji Platonovovi, který se považuje za nevhodného až primitivního spisovatele), a kterého by překládat nechtěl.

5) *S jakým záměrem jste překládal román (jakou metodu jste používal, abyste docílil co nejefektivnějšího převodu?). Na co jste chtěl poukázat nejvíce/co jste nejvíce sledoval při překládání? Co dělalo největší problémy?*

– Šlo o intuitivní překlad, žádné regule, nemám žádný prekladatelský klič, samozřejmě se do překladu promítají charakteristické vlastnosti člověka/osobnostní stránka.

6) *Volba slovní zásoby (knižní, básnicky, archaismy, hovorové), v celém románu Idiot:*

   okamžení – в ту минуту, ponejprv – nejprve, želbohu – bohužel,
   bohapustně – divoce, a kuš – sakra, morna – зябко, cvakat – vydělávat, vašnosti, s potěchou…

7) *Proč jste pro tento úsek zvolil zrovna tento překlad: scéna Myškin ve vlaku ze začátku románu:*

blankytné vs. modré oči (volba vysvětlena snahou o poetičnost Dostojevského a symboliku, že kníže snad spadl z nebes – blankytné nebe)

8) *Proč jste pro tento úsek zvolil zrovna tento překlad: scéna Myškin čtení z tváří:*

prostomyslně neomalené šplechty – я с простоты так откровенно все это говорил.

(volba vysvětlena větší expresivitou v překladu obecně, překladatel přiznává, že to tady trochu přehnal 😊)

9) *Proč jste pro tento úsek zvolil zrovna tento překlad:* scéna Natasja Filippovna a peníze:

Rogožinova mrcha – Рогожинская;
no vida, frajer, slovo nakonec dodržel – сдержал таки слово, каков;
уличная – rajda z ulice. str. 238 (volba vysvětlena celkovou tendencí překladatele).

11) *Popř. vzpomenete si na scénu, místo v románu, které si ceníte nejvíce/které je pro Vás významné?*

– Rogožinův jazyk byl problematický – musí se vyjádřit hovorovost/charakter burana – zmodernizovaná tradice od 70. let.

12) *Co Vám dalo to samotnému přeložit toto dílo?* Osobní rozvoj, překladatelský posun…
– Ke klasice jsem se dostal až ve vyšším věku…Určitě osobnostní rozvoj, člověk se posouvá a překladatel také…